Izvor mudrosti

Našoj dragoj Gordani!
Za Božić 1952 god.
Kum i Kuma
Milan i Dragica

BALTAZAR GRACIAN

IZVOR MUDROSTI

ILI

PRAVILA ZA ŽIVOT

ZAGREB 1943

KNJIŽARA Ć. BRONIĆ

Naslov španjolskog originala:

ORACULO MANUAL Y ARTE DE PRUDENCIA

Naslov njemačkog prievoda

ARTHURA SCHOPENHAUERA:

BALTHASAR GRACIAN'S HANDORAKEL UND KUNST DER WELTKLUGHEIT

S njemačkog prievoda preveo A. T.

Čitatelju

Pravednome ne treba zakona ni mudrome savjeta. Pa ipak još nitko nije toliko znao, koliko mu je trebalo. Nešto ćeš mi morati oprostiti, a za nešto ćeš mi biti zahvalan; to je, što sam ovu priručnu knjigu svjetske mudrosti nazvao »Izvor mudrosti«, jer ona to i jest već zbog poslovičnog karaktera i zbijenosti, a onda što ti u jednom potezu pružam svih dvanaest Gracianovih djela, od kojih je svako na tako velikom glasu, da se njegov »Svjetski Mudrac«, čim je u Španjolskoj izišao, odmah na francuzki jezik preveo, na francuzkom dvoru tiskao i na njemu vrlo rado čitao. Ovo neka bude Spomenica Umu pri gostbi njegovih mudraca, u koju neka upiše ključ mudrosti, koji se treba unieti i u ostala djela, da se tako sa što većim uživanjem čitaju.

D. VINCENCIO JUAN de LASTANOSA

Pisano godine 1653.

1.

DANAŠNJIM DANOM SVE JE POSTIGLO SVOJ VRHUNAC, a umjetnost, sebe iztaknuti, najviši. Više je danas potrebno za jednog mudraca nego u staro doba za njih sedam; i više se traži, da budemo danas gotovi s jednim čovjekom, nego prije s jednim čitavim narodom.

2.

SRDCE I GLAVA dva su sunčana pola naših sposobnosti: jedno bez drugoga bilo bi pola sreće. Nije dosta razum: traži se još i čuvstvo. Nesreća je za ludu, što ne pogodi pravog poziva u staležu, službi, zemlji i druženju.

3.

SVOJE NAMJERE OSTAVI U NEIZVJESTNOSTI. Već time, što se čude novome, cieni se tvoj uspjeh. Igrati se otvorenim kartama nije ni koristno ni ugodno. Ne kazujući svoje namjere odmah, izazivaš očekivanje, osobito, ako si po visini svoga položaja predmet obće pozornosti. Pri svemu ostavi, neka se nazire nešto tajanstveno i samom svojom zatvorenošću pobuđuj strahopoštovanje. Što više, i kad se izražavaš, kloni se da budeš izrazit; u obćenju ne smiješ svakome izkazati sve, što ti je na srdcu. Pozorna šutnja svetinja je mudrosti. Namjera, koja se

lako očituje, nikada se mnogo ne cieni, što više, izložena je kuđenju; pa ako ti još ne pođe sretno za rukom, bit ćeš dvostruko nesretan. Ugledajmo se na Božja djela; i ona drže čovjeka u neizvjestnosti i nemiru.

4.

ZNANJE I HRABROST: na njima se zida veličina. Oni postaju ono, što je bezsmrtno, jer su i oni bezsmrtni. Svatko vriedi onoliko, koliko zna, a mudar može sve. Čovjek bez znanja — sviet u mraku. Uviđavnost i snaga — oči i ruke. Bez hrabrosti znanje je neplodno.

5.

OBVEŽI. Idola ne stvara onaj, koji ga pozlaćuje, već koji mu se klanja. Mudar gleda radije, da ljudima treba, nego da su mu zahvalni; vući ih na lancu nade — način je dvorske gospode, a oslanjati se na njihovu zahvalnost, običaj je naivnog seljaka; ovo potonje toliko je zaboravno, koliko se prvo dobro pamti. Više se dobiva od zavisnosti, nego od zadužene uljudnosti. Tko je ugasio žeđ, okreće brzo leđa vrelu, a izcieđena naranča pada sa zlatne zdjele u smeće. Dođe li kraj zavisnosti, brzo će se naći sporazum, a s ovim i poštovanje. Neka ti je dakle glavna pouka iz izkustva, da je održavaš u nadi, ali da je nikada ne zadovoljiš; što više, brini se, da ostaneš uviek potreban svakome, pa i okrunjenoj glavi. Ipak ni pri tome ne treba pretjerivati; ne bi valjalo, da šutiš dotle, dok onaj, kome si potreban, ne učini pogrješku — a ni to, da radi svoje koristi pustiš, da mu odatle nastane nenadoknadiva šteta.

6.

USAVRŠAVAJ SE. Nitko se nije savršen rodio. Čovjek se usavršava svakim danom u svojoj osobi i svome zanimanju, sve dok ne dostigne vrhunac svojega savršenstva, gdje su sve sposobnosti podpune i sve dobre osobine razvijene. Ovo se poznaje po tome, što ukus postane uzvišen, mišljenje razbistreno, sud zreo i volja čista. Ima ih, koji nikada ne postignu savršenstva; jednima uviek nešto nedostaje, drugi sazrievaju kasno. Usavršen čovjek, mudar u svome govoru, vješt u svome radu, prima se u povjerljivo družtvo među pametne ljude; što više, ovi ga traže.

7.

ČUVAJ SE, DA NE POBIEDIŠ SVOGA STARJEŠINE. Sve nadmašiti omraženo je, a nadmašiti svoga gospodara upravo je ili ludorija ili gorka sudbina. Nadmoćnost je omražena od pamtivieka; u koliko više mora to biti, kad se nadmoćnost iztiče nad nadmoćnost samu? Čovjek nizka roda, a oprezan, taji svoje odlike; čak svoju osobnu ljepotu skriva možda time, što se odieva nemarno. Dogodit će se, da nam drugi prizna, da nije tako sretan kao mi, ni tako dobre ćudi kao mi, ali nikad i nitko, da nije tako razuman kao mi, u toliko manje kakav vladar, jer je razum upravo osobina vladara i stoga je svaki napadaj na nj zločin uvrede veličanstva. Oni su vladari, hoće to da budu, i to je najglavnije. Oni ne brane, da im se pomogne, ali ne trpe, da ih netko nadmaši; stoga savjet njima dan neka izgleda više kao podsjećanje na nešto, što su zaboravili, nego kao postavljena svietlost, da nađu, što nisu mogli

naći. Sretnu pouku za ovu profinjenost daju nam zviezde, koje, iako su same jasne i svietle i djeca sunca, ipak ne bivaju nikada tako drzke, da se mjere s njegovim zrakama.

8.

NE BUDI STRASTVEN. Ne biti strastven osobina je najviše duhovne veličine; njezina nadmoćnost odkupljuje nju samu izpod jarma običnih vanjskih dojmova. Nema veće vlasti od one nad samim sobom i nad svojim slabostima; ona postaje triumf slobodne volje. Ali ako strast nekad i prevlada čovjeka, ipak ne smije nikada prići činu, i to tim manje, što je čin veći. To je blagotvoran način; njime ćeš uštedjeti sebi neugodnosti, pa — što više — doći i do ugleda najkraćim putem.

9.

ODRIČI POGRJEŠKE SVOJE NARODNOSTI. Voda dobiva dobra ili loša svojstva onih slojeva, kroz koje teče, a čovjek od podneblja, u kome je rođen. Jedni imaju više zahvaliti domovini nego drugi, jer ih obuhvataše povoljnije nebo. Nema narodnosti, pa ni među najobrazovanijima, koja bi bila bez pogrješaka samo njoj svojstvenih; njih susjedne narodnosti ne prestaju kuditi ili stoga, da se od njih sačuvaju, ili da se njima tješe. Treba odati čast onome, koji umije izpravljati takve mrlje svoje narodnosti na njoj samoj ili ih bar sakrivati. Time se stiče pohvalni glas o sebi, jer ćeš uviek čuti gdje se kaže, da je taj jedini među svojima; a što se od čovjeka najmanje očekuje, najviše se cieni. Isto tako ima pogrješaka u obitelji, zanimanju, činu i starosti.

Sastanu li se sve pri jednom istom čovjeku, a da na njih ne pazi, one naprave od njega nesnošljivo čudovište.

10.

SREĆA I SLAVA. Kao što je sreća nestalna, tako je slava trajna; sreća za život — slava poslije njega; sreća protiv zavisti — slava protiv zaborava. Sreća se želi, a tek joj se kadkad pomogne; slava se međutim stiče. Želja za slavom potječe iz vriednosti. Fama je bila, a još je i sada, sestra Giganata; ona uviek ide za prekomjernim, ogromnim ili za čudesima, ali uviek ili predmetu odvratnosti ili odobravanja.

11.

DRUŽI SE S ONIM, OD KOJEGA SE MOŽEŠ UČITI. Prijateljsko druženje neka ti bude škola znanja, a zabava odgojna pouka. Od svoga prijatelja pravi sebi učitelja i pusti neka se uzajamno miešaju: korist od učenja i zadovoljstvo od zabave. Druženjem s uviđavnim ljudima dobiva se dvostruko, jer za ono, što kažeš, primaš odobravanje, a od onog, što čuješ, crpiš korist. Obično je naš vlastiti probitak ono, što nas vodi u dodir s drugima, ali je ovdje nešto uzvišenije. Pažljiv čovjek posjećuje često one velikane, čije kuće nisu palače taštine, već gledališta veličine. Ima gospode, koja su na glasu svjetske mudrosti; i nisu samo oni svojim primjerom i ponašanjem proroci svega, što je veliko, već i ona četa oko njih sačinjava dvorsku akademiju svakovrstne dobre i plemenite mudrosti.

12.

PRIRODA I UMJETNOST: tvar i djelo. Nema ljepote, koja je bez dotjerivanja, a svaka se savršenost izvrgne u barbarstvo, ako je umjetnost ne uzdigne; umjetnost odmaže lošem, a usavršava dobro. Priroda nas iznevjerava obično kod onog, što je najbolje, ali mi tada pribjegavamo umjetnosti. Najbolji prirodni dar bez umjetnosti surov je, a tek je na pola savršeno ono, čemu nedostaje obrazovanje. Svaki je čovjek bez umjetnog odgajanja nekako surov i za svaku mu je vrst usavršavanja potrebna uglađenost.

13.

DJELUJ SAD PO JEDNOJ, SAD PO DRUGOJ NAMJERI. Život je čovjekov rat protiv opačina čovjekovih. Rat vodi mudrost služeći se ratnom lukavošću, ukoliko se tiče namjere. Mudrost ne radi nikada onako, kako zbori, već samo smjera da zavara. Nastojeći uviek, da sakrije svoju igru, vješto zamahne na prazno, a zapravo izvrši nešto neočekivano. Da obrati pozornost neprijatelja, mudrost pušta da doznaju jednu njezinu namjeru, ali toj svojoj namjeri odmah okreće leđa i pobjeđuje drugom namjerom, na koju nitko nije ni pomišljao. No dogodi se s druge strane, da je preteče pronicavo oštroumlje svojim oprezom, pa je vreba s mnogo lukavosti; oštroumlje očekuje uviek baš protivno od onog, na što se upozoruje, i onda odmah upoznaje svu lukavu igru. Tada prvu namjeru uviek prepušta i čeka drugu, pa čak i treću. Sada se mudrost, kada je vidjela, da su je ulovili u pretvaranju, upire iz petnih žila i nastoji obmanuti samom istinom; da zamete trag svoje lukavosti, ona mienja svoju igru i prikažuje izvještačenim ono, što nije izvještačeno, tako, da sada svoju prevaru osniva na najpodpunijoj iskrenosti. Ali oštroumlje stoji na straži, napreže svoj pogled, vreba i razabire, da je mrak ono, što mu se podmeće pod svietlost, i odkriva onu namjeru, koja je utoliko iskrenija, ukoliko je varljivija. Tako ratuju lukava mudrost Pitonova i pronicavo oštroumlje Apolonovo.

14.

STVAR I NAČIN. Nije dovoljno ono, što je na stvari glavno; potrebne su još i okolnosti, koje stvar prate. Loš način kvari sve, pa i ono, što je pravedno i razumno; dobar način naprotiv može nadoknaditi i jedno i drugo te sve, čega zaista nema; on pozlaćuje i ono, što ne postoji, istinu zaslađuje, a staro čini mladim. Ono »kako« čini mnogo kod stvari. Uljudnost osvaja srdca. Liepo je ponašanje nakit života, a svaki ugodan izraz pomaže čudesno i odmah.

15.

TRAŽI DOBRE POMOĆNIKE. Sreća je moćnih, što mogu okupiti oko sebe ljude izvrstne uviđavnosti; ovi im ne daju doći u opasnost zbog neznanja, jer sva sporna pitanja rješavaju oni za njih. Nešto veličanstveno leži u tome imati mudre ljude u svojoj službi; to vriedi daleko više nego barbarski ukus Tigranov, koji je tražio uživanje u tome, da mu služe zarobljeni kraljevi. Najkrasnije je i najbolje u životu: umjetnim načinom dobiti za sluge one, koje je priroda više obdarila nego tebe. Znanje je dugo, život kratak, a tko ništa ne zna, taj i ne živi. Neo-

bična se vještina sastoji u tome, da učiš bez velike muke, i to da učiš mnogo i od mnogih te pomoću svih njih postaneš učen. Ako poslije staneš i ti na skupštinama govoriti za mnoge, steći ćeš glas proroka tuđim znojem, jer iz tvojih usta govori njih toliko, koliko ih je bilo, pomoću kojih si učio. Pomoćnici, čijim se duhom služiš, izpituju i sabiru najprije gradivo, a onda steru preda se pozitivno znanje u odabranom stanju. Ako pak ne možeš imati mudre ljude u svojoj službi, traži koristi od njih u obćenju.

16.

UVIĐAVNOST ZAJEDNO S POŠTENOM NAMJEROM — jamči za siguran uspjeh. Dobar razum spojen sa zlobnom voljom oduviek je bio odvratno čudovište. Zlobna je namjera otrov svake savršenosti, a pomognuta znanjem kvari savršenost na finiji način. Neka je prokleta svaka ona nadmoćnost, koja se upotrebljava za ono, što je odvratno! — Znanost bez razuma dvostruka je ludost.

17.

IZMJENA U NAČINU POSTUPKA. Ne postupaj uviek na isti način, ako hoćeš da zbuniš pozornost svojih protivnika, ali ne uviek zbog prvobitne namjere, jer će inače oni brzo opaziti taj jednoliki hod, pa će te preteći ili ti posao pomrsiti. Lako je pogoditi pticu, koja leti uviek u jednom i istom pravcu, ali ne onu, koja krivuda. No ni zbog druge se namjere ne smije uviek djelovati, jer već drugi put poznaju protivnici varku. Zluradost vreba i treba mnogo

prepredenosti, da je zavaraš. Igrač ne izigrava nikada onu kartu, koju protivnik očekuje, još manje onu, koju protivnik želi.

18.

VREDNOĆA I DAROVITOST: ako nisu obje zajedno, ne može se čovjek nikada odlikovati; naprotiv, ako su zajedno, odlikuje se u najvećoj mjeri. Vrednoćom dotjera osrednja glava dalje nego darovitija bez nje. Rad je ciena, po koju se kupuje slava: što je jeftino, malo i vriedi. Čak i u najvećim znanjima nedostajala je nekima samo vrednoća, a darovitost ih je ostavljala malo kad. Smisao za visokim opravdava činjenicu, da je draže na višem mjestu biti osrednji nego na nižem izvrstan; ali biti osrednji na najnižem, a moći biti izvrstan na najvišem položaju, pa se s tim zadovoljiti, to se ne da opravdati. — Uz prirodu i umieće traži se dakle vrednoća, da ih zapečati.

19.

NE OČEKUJ VIŠE NEGO ŠTO TREBA. Obično je nesreća svega znamenitog u tome, što se ne može nikada izjednačiti s onim pretjeranim pojmovima, koji se o njemu stvaraju. Nikad nije moglo ono, što je stvarno, dostići ono, što je umišljeno, jer lako je sebi zamisliti savršenstvo, ali ga je težko ostvariti. Moć se utvaranja udružuje sa željom i odatle ima uviek veći pojam o nečem nego što ono zapravo jest. Ma koliko da je nešto vrstno, ipak nije dosta, da zadovolji unapried stvoreni pojam o njemu; budući da ono taj pojam zatiče pod obmanom njegova vlas-

titog očekivanja, to će prije razbiti njegovu zabludu nego izazvati divljenje. Nada je krivotvoritelj istine; nju treba upućivati mudrost, a ona voditi brigu o tome, kako će naslada biti veća od očekivanja. Da bi pri pojavi stanovitog događaja dobili o njemu kakovo-takovo mišljenje, potrebno je obratiti pozornost, ali od predmeta pozornosti ne tražiti više nego što nam može dati. Uviek je mnogo bolje, da stvarnost nadmaši očekivanje i da je nešto više, nego što smo mislili. To pravilo ne vriedi kod zla, jer kad se o zlu pretjera, radujemo se, što se ono pretjerano nije dogodilo, pa nam tada i ono, čega smo se kao strašila bojali, postaje snošljivo.

20.

ČOVJEK SVOGA STOLJEĆA. Veliki ljudi ovise o vremenu. Nisu se svi zatekli u onom vremenu, koje su zaslužili, a mnogi se doduše zatekoše, no ne imadoše ga kad izkoristiti. Nekoji bijahu dostojni boljega stoljeća, jer se svako dobro ne proslavlja svagda. Sve ima svoje vrieme, pa su i najbolje vrline podvrgnute modi. Ipak mudrac ima prednost: on je bezsmrtan, pa nije li njegovo stoljeće ovo, to će biti mnoga druga.

21.

VJEŠTINA BITI SRETAN. Za sreću ima pravila, jer za pametnog nije sve slučaj. Napor može pomoći sreći. Neki se zadovoljavaju time, da dobroćudno stanu pred vrata boginje sreće i čekaju, dok im se otvore. Drugi, već bolji, streme napried i služe se svojom pametnom odvažnošću, da na krilima njezine vriednosti i hrabrosti dostignu boginju i dobiju

njezinu milost. Ali, pravo misleći, nema drugoga puta osim puta vrline i opreza, jer svatko ima upravo toliko sreće i nesreće, koliko ima i bezumlja.

22.

ČOVJEK S BLAGOTVORNIM ZNANJEM. Pametni ljudi puni su elegantne načitanosti dobrog ukusa, imaju suvremeno znanje o svemu, što je na dnevnom redu, te se izražavaju učeno i otmjeno. Drže u pripravnosti duhovite i šaljive izreke i plemenita djela, koja umiju upotriebiti u pravo vrieme. Često je dobar savjet bio bolje upotriebljen u obliku šale nego u najozbiljnijem poučavanju, a pokretno znanje mnogome je više koristilo nego svih sedam vještina, pa ma kako da su slobodne.

23.

BUDI BEZ MANE, jer je to neizbježivi uvjet za savršenstvo. Malo ih je, koji bi bili bez ikakve pogrješke bilo fizičke bilo moralne; te svoje pogrješke ljudi iskreno vole — inače bi ih mogli lako izliečiti. Sa sažaljenjem gleda mudrac sa strane, kako se često za cielo družtvo uzvišenih sposobnosti drzko zakvačila kakva mala pogrješka; a dovoljan je samo oblačić, da zasjeni čitavo sunce. Takve su mrlje našeg ugleda; njih zloba odmah odkrije, pa se uviek na njih vraća. Najveća bi vještina bila pretvoriti mane u vrline onako, kao što je Cezar svoju fizičku pogrješku umio pokriti slavom.

24.

OBUZDAJ MOĆ UTVARANJA. To ćeš postići time, ako je čas varaš, čas pomažeš. Ona je svemoćna nad našom srećom, pa čak kadkada izpravlja i naš razum. Ona može dobiti nasilničku moć, pa se ne zadovoljava tromim promatranjem, već se razradi, prevlađuje često čitavim našim bićem i izpunjava ga veseljem ili žalošću — prema tome, kakva je ludorija, na koju se namjeri. Ona čini, da smo zadovoljni ili nezadovoljni sami sa sobom. Za neke znači trajne patnje i postaje mučitelj tih budala; drugima pokazuje same miline i sretne udese, da ih nesvjestica hvata od veselja. Ona je kadra sve, ako joj naša prisebnost ne nametne uzde.

25.

TREBA ZNATI RAZUMIEVATI MIGOVE. Nekad bijaše umjetnost nad svima umjetnostima znati govoriti; sada to nije dosta; mora se znati i pogađati, osobito ondje, gdje se radi o tome, da razpršimo svoju vlastitu obmanu. Ne može biti veoma razuman onaj, koji lako ne razumije. Ima čak onih, koji kopaju srdca i takovih, koji su hijene svake namjere. Baš istine, do kojih nam je najviše stalo, izgovaraju se uviek samo na pola; ipak ih pažljiv čovjek pojmi u punom smislu. Obuzdavaj svoje vjerovanje pri svemu, što želiš, a udri ga mamuzom kod onog, što mrziš.

26.

PRONALAZI TUĐE SLABOSTI. To je umjetnost, kojom se pokreće volja drugih. Zato je potrebno više vještine nego snage. Treba znati, kako se sa svakim može izaći na kraj. Nema nijedne volje, koja ne bi imala svog osobitog nagona i koja nije po raznolikosti ukusa različna. Svi su idolopoklonici: jedni časti, drugi probitka, većina uživanja. Vještina se sastoji u tome, da se sazna idol svakog pojedinca, pa onda da se pomoću njega utječe na nj. Znamo li, što je za koga sredstvo, koje ga pobuđuje, to je kao da smo našli ključ za njegovu volju. Treba onda dotaknuti prvu tetivu ili p r i m u m m o b i l e u njemu (ovo ne mora biti ono, što je u njegovoj prirodi najviše, već što je najniže, jer na svietu ima više nesređenih nego sređenih naravi); zatim odgajati njegovu naklonost, onda ga jednom rieči pokrenuti, i konačno pomoću onog, čemu je najviše sklon, izvršiti napadaj; tako će njegova slobodna volja bezuvjetno biti šah-mat.

27.

VIŠE UVAŽAVAJ INTENZIVNO NEGO EKSTENZIVNO. Savršenost se ne sastoji od količine, već od kakvoće; sve, što se odlikuje, riedko je i malo ga je. Množina i masa neke stvari čine je neznatnom. Pa i među ljudima divovi su ponajčešće sitni ljudi. Neki ocjenjuju knjige po njihovoj debljini, kao da su pisane za vježbanje ruku, a ne glave. Ekstenzivnost sama ne vodi nikad preko osrednjeg i muka je univerzalnih glava u tome, što, hoteći da u svačem budu stručne, nisu to ni u čem. Intenzivnost je naprotiv ono, iz čega izvire vrstnoća, i to herojska, ako se radi o uzvišenom.

28.

NE BUDI NI U ČEM OBĆI. Prvo, ne u ukusu. O, velikoga li mudraca kojega je porazilo, što mu se stvar svidjela svjetini![1]) Dok obće burno odobravanje ne zadovoljava razumnog, dotle se mnogi, u lovu za popularnošću, toliko pretvaraju, da im je miliji dah svjetine nego nadahnuće Apolonovo. Drugo, ne u razumu. Ne traži zadovoljstva u tome, da ti se narod čudi, jer mu neznanje ne da, da se digne iznad čuđenja; dok se obća glupost nečem čudi, odkriva razum prevaru.

29.

BUDI PRAVEDAN. Taj stoji uviek na strani istine s toliko čvrstine, da ga ne može natjerati ni strast svjetine ni sila despota, da prekorači granicu pravičnosti. No tko je taj Feniks pravičnosti? Zaista, malo pristaša ima pravda. Mnogi je, istina, hvale, ali ne za svoju kuću. Drugi idu za njom, dok još nije opasno, ali je se tada prevrtljivi odriču, a političari joj se rugaju. Jer ona ne poznaje nikakvih obzira, pa bilo da se sukobi s prijateljstvom, sa silom ili sa svojim vlastitim koristima; a baš u tome i jest opasnost, da se od nje ne odmetnemo, kao što se odmeću prevrtljivci izgovarajući se, da ne bi bili na putu namjerama viših od sebe ili državnom rezonu. No stalan čovjek drži svako pretvaranje za neku vrst izdaje; on polaže svoju vriednost više u svoju nepokolebivu stalnost, nego u svoju pamet; on se uviek

[1]) Jedan grčki govornik pitaše začuđeno svoje prijatelje, kad mu je narod odobravajući pljeskao: »Da ja ne rekoh štogod bezsmisleno?«

nalazi tamo, gdje je istina, pa odpadne li od koje stranke, to nije zbog njegova kolebanja, već zbog kolebanja stranke, koja je još prije toga odpala od istine.

30.

NE UPUŠTAJ SE U POSAO, KOJI NE STOJI NA DOBRU GLASU, još manje u obmane, jer se time lakše stiže do prezira nego do ugleda. Ima svakovrstnog svieta promjenljive ćudi, koga se pametan kloni; a ima ih i s tako čudnovatim ukusom, da uviek grabe za onim, što su mudri odbacili, pa im se još sviđa, što oni rade, a što nitko ne će. Time, istina, postaju svuda poznati, ali više kao predmet izsmijavanja nego štovanja. Oprezan se čovjek ne će na upadljiv način odlučiti ni na ono, što je pametno, a još manje na nešto, što njegove prijatelje čini smiešnim. Mi te poslove ne ćemo ovdje nabrajati, jer je javni prezir udario na njih dosta vidljiv žig.

31.

VALJA POZNAVATI SRETNE I NESRETNE, da se prvih možeš držati, a drugih se kloniti. Nesreća je većinom kazan zbog budalaštine i za sudjelovanje nema zaraznije bolesti. Ne otvaraj nikad vrata ni najmanjem zlu, jer će se za njim uvući mnogo drugih i većih. Kod igre se najveća umjetnost sastoji u dobrom »škartiranju«; i najmanja karta one boje, koja je adut, vriednija je nego najveća one, koja je to prije bila. Ako smo neodlučni, najpametnije je držati se uz razborite i oprezne, jer će prije ili poslije oni dostići sreću.

32.

BUDI NA GLASU KAO USLUŽAN. Ugled onih, što su na državnom kormilu, ovisi mnogo o tome, da li su susretljivi; ljubaznost je svojstvo vladara, kojim stiče obću ljubav. To i jest jedina prednost, koju nam daje najviša moć, da možemo činiti više dobra nego svi ostali. Prijatelji su oni, koji dokažu prijateljstvo. Ima i takovih ljudi, koji nastoje biti neuslužni ne toliko, što bi im bilo težko biti uslužnima, koliko iz pakosti; oni su podpuna suprotnost božanske blagosti.

33.

ZNATI UKLONITI SE. Ako je veliko pravilo života znati poricati, onda je još veće pravilo znati, kakvih se poslova i osoba moramo kloniti. Ima mnogo poslova, koji su napast skupocjenog vremena. Uzbijati takve poslove gore je nego ništa ne raditi. Nije dosta za razboritoga, da ne bude nametljiv, već se mora i za to brinuti, da se ni drugi njemu ne nameću. Ne smijemo toliko pripadati drugima, da na kraju ne pripadamo ni sami sebi. Isto tako ne smijemo ni zloupotrebljavati svoje prijatelje i tražiti od njih više nego nam daju. Sve, što je prekomjerno, ne valja, a osobito, ako se radi o druženju. Mudrom umjerenošću najlakše ćemo steći ljubav i poštivanje drugih, jer se u umjerenosti cieni pristojnost, a ovu ne će nitko od sebe odgurnuti. Čuvaj dakle slobodu svoga mišljenja, od srdca ljubi sve, što je odabrano, i nikada ne čini nasilja na iskrenosti svoga dobrog ukusa.

34.

POZNAJ SVOJU GLAVNU SPOSOBNOST, svoju nadarenost, koja se najviše očituje; nju onda odgajaj, a sve ostale samo pomaži. Svatko bi postao izvrstan bar u nečem, kada bi doznao, da je u tome jak. Promatraj stoga ono svoje svojstvo, koje preteže najviše, i njemu obrati svu svoju pozornost. U jednih prevlađuje razum, u drugih hrabrost; ali najviše njih silom ugušuju svoje prirodne darove i tako ne dotjeraju ni u čem do nadmoćnosti. Ono, što je u početku laskalo našoj strasti, odkrije se s vremenom, ali kasno, kao varka.

35.

RAZMIŠLJAJ, I TO NAJVIŠE O ONOM, DO ČEGA TI JE NAJVIŠE STALO. Glupaci propadaju stoga, što ne razmišljaju: oni nikada ne vide na stvarima ni polovinu onoga, što je tu, pa jer se tako malo naprežu, da ne mogu poznati ni svoje vlastite koristi ili štete, to pridaju veliku važnost onome, do čega im je malo, a malu onome, do čega im je mnogo stalo, prosuđujući uviek naopako. Mnogi ne gube razuma stoga, što ga i nemaju. Ima stvari, koje se moraju svom duševnom snagom iztraživati, a onda u dubini duše čuvati. Mudar čovjek razmišlja o svemu, ali s razlikom: on se udubi u ono, u čemu nađe razlog i odpor, i misli, da u njemu ima još nešto više nego što on misli; tako se njegovo razmišljanje stere upravo toliko daleko, koliko i njegova zabrinutost.

36.

KUŠAJ SVOJU SREĆU, da bi znao, u kakav bi se posao mogao upustiti. Do toga je više stalo nego do izpitivanja svoga temperamenta. Ako je luda onaj, koji se u svojoj četrdesetoj godini obraća Hipokratu radi svoga zdravlja, još je veća onaj, koji se istom onda obraća Seneki, mudrosti radi. Velika je vještina umjeti upravljati svojom srećom. To biva tako, da čas na nju čekamo, jer se u nje i čekanjem dade nešto postići, čas opet da je u pravo vrieme upotriebimo, jer ona ima svoj red, koga se drži, kad nam pruža priliku; no njezini su koraci tako nepravilni, da joj se hod ne može naučiti. Tko ju je sretno našao, neka drzko korača napried, jer ona strastveno voli odvažne, a — kao liepa žena — i mladiće. Ako tko nema sreće, neka se povuče i neka ništa ne radi, da ne bi svojoj zlosretnoj zviezdi, koja je već iznad njega, privukao još jednu.

37.

POZNAVATI DOSKOČICE I ZNATI IH UPOTRIEBITI. To je u obćenju pitanje najveće uglađenosti. Doskočice se bacaju, da se ogledaju ćudi, a pomoću njih poduzimamo i najskrovitija, a ujedno i najdublja izpitivanja srdca. Druga njihova vrst su zlobne i pakostne doskočice, otrovom zavisti zaražene ili otrovom strasti zapojene. To su često nepredviđene munje, zbog kojih se odjedanput pada iz podpune ljubavi i štovanja. Ima ih, koji su, pogođeni jednom takvom lahkom rječicom, izgubili najveće povjerenje visokih, a bome i nižih osoba, koje se inače nisu mogle nimalo zastrašiti ni podpunom zavjerom

nezadovoljne svjetine ni zlobom pojedinaca. Opet jedna treća vrst doskočica djeluje u obrnutome smislu, jer podiže i učvršćuje naš ugled. Ali ih moramo dočekati istom vještinom, kakvom ih je namjera bacila. Veoma oprezan pak može ih i predvidjeti, a kada se za zlo sazna unapried, lako mu se odhrvati, jer svaki predviđeni hitac promaši cilj.

38.

KAD SI U DOBITKU, OPROSTI SE SA SREĆOM; tako to čine svi igrači na glasu. Liep odstup vriedi isto toliko, koliko i odvažan napadaj. Treba da sačuvaš svoja djela i onda, kad ih je dosta i kad ih ima mnogo. Dugotrajna sreća uviek je sumnjiva; prekinuta je pouzdanija, a ono njezino ljutkastosladko godi čak ukusu. Što se više gomila sreća na sreću, to je veća opasnost, da se ne okliznu i ne survaju. Visina sreće mjeri se često po kratkoći njezina trajanja, jer se sreća umori, ako jednoga dugo drži na plećima.

39.

TREBA ZNATI, KAD JE ŠTO ZRELO, pa ga tek onda uživati. Sva djela prirode dospievaju do vrhunca savršenosti: dotle rastu, a onda opadaju. Naprotiv među djelima umjetnosti samo ih je malo, koja su dotjerana dotle, da ih ne bi trebalo popravljati. Prednost dobra ukusa sastoji se u tome, što zna svaki predmet uživati u njegovoj savršenosti. Svi to ne mogu, a oni, koji bi i mogli, ne razumiju. Pa i za plodove uma ima takav čas zrelosti; ovaj čas zrelosti važno je znati i radi ugleda i radi izkorišćivanja.

40.

GLEDAJ, DA STEČEŠ NAKLONOST SVOJIH BLIŽNJIH. Steći obće štovanje — mnogo je; ali je još više steći obću ljubav. U nekoliko to zavisi od naklonosti prirode, ali više od naprezanja; prva polaže temelj, drugo na njemu zide. Izvrstne sposobnosti su potrebne, ali nisu dovoljne. Ako smo jedanput predobili mišljenje, lako je onda predobiti naklonost. Ali se naklonost ne stiče bez dobrih djela. Treba da rado činimo dobra djela, da ih činimo obim rukama, da nam iz usta teku liepe rieči, a iz nas još bolja djela, pa ćemo tek tako steći ljubav svojih bližnjih. Veliki političari najviše očaravaju uljudnošću. Svoju ruku pružaj najprije prema djelima, pa tek onda hvataj za pero; tada piši poviest od početka do kraja, jer ima naklonosti i prema spisateljima, a ta je bezsmrtna.

41.

NE PRETJERUJ NIKADA. Neka bude važan predmet naše pozornosti ne govoriti u superlativima, da ne bi ni istinu obilazili ni svoj razum ponižavali. Pretjeranosti su rasipanje štovanja i pokazuju ograničenost i znanja i ukusa. Hvaljenje pobuđuje živahnu radoznalost i potiče živu želju, da bude sve onako, kako se hvali; a kad tamo, kao što obično biva, vriednost ne odgovara cieni. Tada se prevarena nada okreće protiv prevare i osvećuje se omalovažavanjem i onoga, što je hvaljeno, i onoga, koji je hvalio. Stoga razuman treba ići na djelo sa stanovitim suzdržavanjem i griešiti radije tim, što će reći premalo nego previše. Što je izvanredno, ono je i riedko, pa treba umjeriti svoje uvažavanje prema

njemu. Pretjerivanje je srodno laži: njime se gubi glas dobrog ukusa, a to je mnogo, i glas razboritosti, a to je još više.

42.

UROĐENO GOSPODSTVO je snaga nadmoćnosti, koja djeluje potajno. Ono ne smije potjecati od odvratnog majstorstva, već od prirode. Njemu se i nehotice podvrgavaju svi time, što priznavaju tajnu moć prirodnog autoriteta. Duhovi s urođenim gospodstvom kraljevi su po svojoj vriednosti, a lavovi po prirođenom prvenstvu. Štovanjem, koje ulievaju, osvajaju oni razum i srdca drugih, a ako uz to imaju još i drugih vrstnih sposobnosti, onda su rođeni, da budu prvi pokretači državnog stroja, jer oni djeluju više jednim pogledom nego drugi dugim govorom.

43.

MISLI KAO NJIH MALO, A GOVORI KAO VEĆINA. Obmana se ne da razbiti time, što hoćemo da plivamo uz vodu; ovo nas naprotiv dovodi u opasnost. Jedini je Sokrat, koji je to mogao. Držati za uvredu, ako se netko razilazi u mišljenju, znači prezirati tuđe mišljenje. Brzo se množe oni, koji se ljute i zbog pokuđenog predmeta i zbog onoga, koji je taj predmet hvalio. Istinitost je za njih malo, a prevara je tako obća, kao da je svima zajednička. Mudraca ne možeš poznati po onom, što govori na trgu, jer on tamo ne govori svojim glasom, već glasom obće gluposti, makar on tu glupost poricao iz dubine svoje duše. Pametan se kloni, da mu protuslove isto tako, kao što ni on drugima ne protuslovi; pa i onda, kad je baš voljan zamjerati i kuditi, on je

suzdržljiv u svojim izrazima. Mišljenje je slobodno i njemu se ne može i ne smije činiti nikakvo nasilje. Zato se razuman povlači u svetinju svoje šutnje, pa ako se onda i upusti u razgovor, biva to samo u uzkom kolu razboritih te onih, koji pripadaju među malo njih.

44.

BUDI NAKLONJEN ZNAMENITIM LJUDIMA. Osobina je junaka težiti, da se podudaraju s junacima. U ovom podudaranju leži čudo prirode koliko zbog toga, što u njemu ima nečeg tajanstvenog, toliko i zbog toga, što ima nečeg koristnog. Ima neke srodnosti između srdca i ćudi; njezin je učinak tolik, da ga neznanje svjetine pripisuje nekim čarolijama. Ovaj se učinak ne zadržava na štovanju, već ide do simpatije, pa čak i do naklonosti. Ono oslovljava bez rieči i osvaja bez zasluga. Ima učinka aktivnog i pasivnog, a koristna su oba, i to više, što je koji uzvišeniji. Velika je vještina poznati znamenite ljude, razlikovati ih i znati se koristiti njima, jer bez njihove ljubavi tvrdoglavost ne vodi cilju.

45.

LUKAVOŠĆU SE TREBA KORISTITI, ALI JE NE ZLOUPOTREBLJAVATI. Lukavost nije razlog, da se čovjek sam sebi sviđa; zato se nemoj hvaliti njome, ali ne daj ni da je razumiju. Sve, što je umjetno, mora ostati skriveno, jer inače postaje sumnjivo, a ako se odnosi na mjere opreza, onda i omraženo. Prevare se zbivaju veoma često; zato treba sumnju udvostručiti, ali ne pokazati da je udvostručena; jer ona u protivnom slučaju potiče i izaziva

zla, na koja prije nije nitko ni pomišljao. Na posao se uputi tek kad si dobro promislio, jer se tako u radu mnogo dobiva, a osim toga to ti je najpouzdaniji dokaz, da u glavi imaš razuma. Najveća savršenost u radu ima svoj oslonac u onoj pouzdanoj vještini, s kojom se posao obavlja.

46.

VLADAJ SVOJOM ANTIPATIJOM. Često se dogodi, da zamrzimo nekoga bez ikakva razloga i prije nego smo ga upoznali. Ova prirođena odvratnost prema nečem pobuđuje se kadkad i protiv najodličnijih osoba. Mudrost neka vlada nad antipatijom, jer ništa ne može tako djelovati, da se stekne o nama loše mišljenje, nego kad sa stanovitom antipatijom gledamo one, koji su bolji od nas. Kolikogod govori u našu korist simpatiziranje s velikim ljudima, toliko nas ponižava u javnom mišljenju negodovanje prema njima.

47.

KLONI SE SVAČEGA, ŠTO BI TI MOGLO DOVESTI ČAST U OPASNOST. To je jedan od najglavnijih predmeta opreza. U ljudi obsežnog duha skrajnosti su uviek veoma razmaknute tako, da je od jedne do druge dalek put; ovakvi se ljudi uviek drže u sredini, pa zato u njih i ne dolazi lako do kavge. Mnogo je lakše izbjeći priliku svađe, nego se iz nje izvući sretno. Prilika je izkušenje naše mudrosti, pa je bolje da joj se uklonimo, nego da u njoj pobiedimo. Jedna častna afera vuče za sobom drugu, koja je još neugodnija, i pri tome je lako moguće, da nam čast pretrpi štetu. Ima ljudi, koji radi svoga,

njima svojstvenog značaja, ili radi značaja njihove narodnosti, lako i nađu i daju priliku, pa su voljni svađati se i tući se. Onaj pak, koji se kreće u svietlosti uma, dugo se predomišlja prije no što zagazi u kavgu. On vidi više hrabrosti u tome, što će se suzdržati nego što će pobiediti; pa ako se možda i nađe kakva luda, koja je svaki čas pripravna na tučnjavu, i onda razuman moli, neka mu oprosti, što on nema volje, da bude druga luda.

48.

TEMELJ I DUBINA: samo u koliko njih imamo, u toliko možemo igrati ulogu častno. Naša unutarnja ljepota mora biti uviek još tolika, kolika je vanjska. Međutim ima ljudi, koji su od same fasade kao kuće, za koje nije bilo sredstava, pa su ostale nedograđene, te imaju ulaz kao kakva palača, a stan kao kakva koliba. Takovi ljudi nemaju ničega, kod čega bi se moglo dugo zadržati, a i dosadni su dosta, jer čim se svrše prvi pozdravi, odmah prestaje i zabava. S ukazivanjima obične pristojnosti izstupaju odvažno kao sicilianski konji, zatim zarone u šutnju, jer i rieči usahnu odmah, gdje ne teče izvor misli. Neki, koji i sami promatraju površno, mogu se lako prevariti u njima; ali ne i onaj mudri: mudrac zaviruje u njihovu unutrašnjost i pronalazi, da je prazna i sposobna samo za ruganje pametnih.

49.

OŠTAR POGLED I SUD. Tko je tim obdaren, postaje gospodar stvari, a ne one njega: on zna pronaći najveću dubinu i anatomski razstaviti najsavršenije sposobnosti jedne glave. Vidi li samo čovjeka, odmah ga razumije i stvara sud o njegovom najintimnijem biću. On promatra potanko i razumije majstorski odgonetnuti i ono najskrovitije u njegovoj unutrašnjosti. On promatra oštro, shvaća temeljito, a prosuđuje pravo: sve odkrije, vidi, pojmi i razumije.

50.

NE ZABORAVI NIKADA, DA ČOVJEK TREBA SAM SEBE POŠTIVATI; zato nemoj biti prost ni prema sebi. Naša vlastita izpravnost mora nam služiti za ravnanje za naš izpravan rad, a strogost našeg vlastitog suda nad nama samima mora biti jača od svih vanjskih zakona. Onoga što se ne pristoji, treba se kloniti više zbog bojazni od vlastite uviđavnosti, nego zbog ma kako stroge tuđe vlasti. Dotjeraj dotle, da se bojiš samoga sebe, pa ti ne će trebati imaginarni učitelj Senekin.

51.

TREBA ZNATI IZABIRATI. O tome ovisi najviše u životu. Zato se traži dobar ukus i pravo razsuđivanje, a ni učenost ni sam razum nisu dovoljni. Bez izbora nema savršenosti: ona uključuje, da se može birati — i to ono, što je najbolje. Mnogi, plodna i spretna duha, oštra uma, učeni i oprezni propadnu, kad dođu do izbora: oni se uviek late najgorega, kao da su se zavjerili, da zabasaju. Po tome je moć biranja jedan od najvećih darova Neba.

52.

NE UZRUJAVAJ SE NIKADA. Važan je znak mudrosti ostati uviek miran i nikada se ne naljutiti. To pokazuje podpunog čovjeka s velikim srdcem, jer sve veliko težko je pokrenuti. Uzbuđenja su boležljivi sokovi duše, pa ako ih ima u izobilju, razboli se mudrost; zlo se popne do usta i izmakne i tako dovede čast u opasnost. Zato neka svatko bude gospodar nad sobom i tako moćan, da ni u najvećoj sreći ni u najvećoj nesreći ne pokaže slabosti uzbuđenja, dapače, neka se drži tako, da mu se čude, kako se mogao uzvisiti nad sve.

53.

RAD I UM. Što je ovaj potanko promislio, to onaj brzo izvršuje. Naglost je svojstvo lude, koja, ne predviđajući prepreka, ide nepripravna na djelo. Razumni opet grieše kadkad otezanjem; predviđanje ne spada u rad, već u pripremanje rada, pa tako plodove pravilnog prosuđivanja pokvari kadkad nestašica radne snage. Brzina je mati sreće. Tko ništa ne ostavlja za sutra, mnogo je učinio. »Idi mudro — ne pogini ludo!« bila je prava carska poslovica.

54.

BUDI OŠTAR KAO SABLJA. Mrtvom lavu i zecovi grivu čupaju. S hrabrošću se nije šaliti. Popustiš li prvome, onda moraš i drugom, pa tako do zadnjega; i da konačno pobiediš, imat ćeš istu muku, koja ti je trebala u početku; a da si je imao odmah u početku, doniela bi ti mnogo više koristi. Odvažnost razuma nadmašuje tjelesnu snagu. Ona treba biti mač, koji miruje u koricama mudrosti, spreman za svaku priliku. Ona je štit čovjeka. Duševna slabost ponižava više nego tjelesna. Mnogi su imali izvrstne sposobnosti, ali, jer nisu imali srdca, živjeli su kao mrtvaci i skončaše zakopani u svom neradu. Brižna priroda nije nehotice sastavila u pčeli slast meda s oštrinom žalca. Tielo ima i meso i kosti, pa tako i duh ne smije biti sastavljen samo od slabe tvari.

55.

BUDI STRPLJIV. Ne biti nikada strastven — znak je velikog srdca s bogatstvom strpljivosti. Najprije trebamo biti gospodari sami nad sobom, pa ćemo onda lako postati gospodari nad drugima. Do središta prilike stiže se samo dugim vremenom. Pravi zaključci dovode se do zrelosti tek kad se o stvari mirno razmišlja i kada se dugo drže u tajnosti. Prut vremena počini više nego Herkulova gvozdena batina. Ne kažnjava Bog šibom, već vremenom. Mnogo smisla leži u riečima: »Vrieme i ja izići ćemo na kraj i s dvojicom«[1]. Sama sreća kruni čekanje veličinom nagrade.

56.

BITI PRISUTAN DUHOM. Prisutnost duha iztječe iz sretne brzine uma. Radi njegove živahnosti i razboritosti za nj ne postoje opasnosti i nesretni slučajevi. Mnogi dugo premišljaju, da opet poslije nikad više ne pogode. Drugi opet pogođe sve, a da se prije toga i ne premišljaju. Ima antiparastatičkih

[1]) Kaže se, da je to rekao Filip II.

genija, koji tek u nevolji djeluju najbolje: oni su u neku ruku čudovišta, kojima sve polazi za rukom nehotice, a ništa predomišljanjem; što im odmah padne na um, toga više nikad ne nađu: u njihovoj glavi nema prizivnog suda. Hitri dakle stiču priznanje, jer samo oni dokazuju finoću u mišljenju i razboritost u djelovanju.

57.

SIGURNIJI SU, KOJI SU OPREZNI: dosta je brzo učinjeno, što je dobro učinjeno. Što se smjesta izvrši, može se smjesta i uništiti, ali za ono, što treba trajati vječno, potrebna je vječnost, da se zbude. Vriedi samo ono, što je savršeno, a samo je ono uspjelo, što je dugotrajno. Um i temeljitost stvaraju bezsmrtna djela. Što mnogo vriedi, skupo je. Ta i najplemenitija kovina je najteža.

58.

PRILAGOĐUJ SE. Ne treba svima podjednako pokazivati svoj razum, a nikada upotrebljavati više snage, nego što je potrebno. Neka se ne razsipa ništa ni od znanja ni od stvaranja. Mudar sokolovac ne pušta više sokolova nego što zahtieva lov. Ne treba sve iznositi na vidjelo, jer mu se već sutradan ne će nitko diviti. Imajmo uviek nešto novo, čime ćemo osvjetlati obraz, jer tko svaki dan ima nešto da odkrije, zadovoljava očekivanja i njegovim velikim sposobnostima nikada se ne zna granica.

59.

MISLI NA SVRŠETAK. Uđemo li u kuću sreće na vrata radosti, lako je moguće, da ćemo iz nje izići na vrata plača; i obratno. Zato treba misliti na svršetak, pa se brinuti više za sretan izlazak, nego za slavu pri ulazku. Obično je sudbina nesretnika, da dožive veseo početak, ali odviše žalostan svršetak. Nije glavno obično pljeskanje i odobravanje pri pojavljivanju, jer to može dobiti svatko, već je glavno ono obće osjećanje, koje se očituje prilikom našeg odstupa; riedki su oni, koje želimo, da nam se vrate natrag. Malo koga izprаća sreća do praga, i kako god je uljudna prema onima, što dolaze, tako je nehajna prema onima, što odlaze.

60.

ZDRAV SUD. Neki se rode mudri, pa s tom prednošću, koja im služi kao prirođena zaštita, prilaze k znanosti i tako im je do uspjeha dano unapried pola puta; a kad starost i izkustvo razviju njihov mozak do podpune zrelosti, oni onda dolaze do izpravnog i pravog prosuđivanja. Oni mrze tvrdoglavosti svake vrsti kao zavodnike mudrosti, osobito u državnim stvarima, koje radi svoje velike važnosti zahtievaju podpunu sigurnost. Takvi ljudi i zaslužuju, da budu na državnom kormilu, pa bilo da upravljaju njime ili da daju savjete.

61.

NAJUZVIŠENIJE MEĐU NAJUZVIŠENIJIM. U množini i raznovrstnosti savršenstava prednost ima samo ono, što je najsavršenije. Nema znamenitog čovjeka, koji ne bi ma u čemu nadmašio sve druge. Osrednji nisu nikad predmet divljenja. U jednom iztaknutijem zanimanju potrebno je pokazati najveću spretnost, pa da nas to uzdigne iz množine obič-

nih i uvrsti u broj riedkih. Biti pak izvrstan u jednom neznatnom pozivu, znači biti n e š t o u onom, što je neznatno; ovdje se dobiva u osjećaju ugodnosti ono, što je izgubljeno u nedostatku osjećaja slave. Stvoriti nešto najsavršenije, a u najuzvišenijoj struci, znači toliko, koliko i zadobiti obilježje vladara; ono sili na obožavanje i osvaja srdca.

62.

SLUŽITI SE DOBRIM ORUĐEM. Neki hoće da se služe nevriednim oruđem, da proslave svoje oštroumlje; to je opasno zadovoljstvo, koje zaslužuje, da ga sudbina kazni. Veličinu jednog vladara nije nikada umanjila sposobnost njegova ministra; dapače, slava uspjeha pada uviek na glavni činbenik kao i priekor u obratnom slučaju. Glas se uviek drži glavne osobe, i nikada se ne kaže: ovaj je imao dobre, a onaj loše sluge, već: ovaj je bio dobar, a onaj loš. Zato ih izpitujmo i birajmo, jer nam u njihove ruke valja položiti neprolaznu slavu.

63.

VELIKA JE SLAVA BITI U SVOJOJ STRUCI PRVI, a dvostruka biti u njoj izvanredan. Veliku prednost ima bankar, koji igra s kartama u ruci, jer ako je partija jednaka, on dobiva. Mnogi bi bio Feniks u svome pozivu, da nije imao predteču. Samo prvi u svakoj struci odnose majorat slave, dok ostalima ostaje tek toliko, koliko im je potrebno da žive; ovi da učine bilo što, opet ne mogu oprati sa sebe proste mrlje, da su imitatori. Samo oštroumlje izvanrednijih duhova pronalazi nove pravce za odlikovanje,

a pri tome ih štiti mudrost od opasnosti, koja bi im mogla nastati. Novošću svoga podhvata stekli su mudri ljudi mjesto u matrikuli velikih ljudi. Neki vole biti prvi u drugom redu, nego drugi u prvom.

64.

KLONITI SE ZLA I UŠTEĐIVATI SEBI NEUGODNOSTI — MUDROST JE, KOJA SE NAGRAĐUJE. Mnogi ne znaju, da idu stazom, kojom ide oprez, a oprez je zviezda sreće, pa po tome i zadovoljstva. Nezgodne glasove ne treba raznositi, još manje primati: valja im zabraniti ulazak, osim ako ne donose pomoć. Neki imaju uši samo da slušaju sladko laskanje; drugi opet ne čuju ništa osim gorko i zlovoljno ogovaranje, dok opet mnogi ne mogu ni živjeti bez svakodnevne ljutnje kao Mitridat bez otrova. Isto tako nije pravilo za samoodržanje ni pripremati sebi vječni jad, da bi samo nekom drugom, pa ma kako nam bio blizu, učinili jedanput po volji. Nikada ne smijemo griešiti protiv svoga vlastitog blagostanja, da ugodimo onome, koji daje savjete, a ne će da radi. U svakoj prilici, gdje bi, čineći drugima radost, nanieli sebi bol, najbolje je, ako i onako nema pomoći, ovo pravilo: bolje je, da se drugi i ožalosti sada, nego mi poslije.

65.

UZVIŠEN UKUS sposoban je za obrazovanje kao i razum. Što je veća uviđavnost, to su veći i prohtjevi, a što se prohtjevi više izpunjuju, to je veće i uživanje. Velik se duh poznaje po uzvišenosti njegove ljubavi: predmet, koji zadovoljava veliku spo-

sobnost, mora i sam biti velik. Što su veliki zalogaji za velika usta, to su uzvišene stvari za uzvišene duhove. Njihove se osude plaše i najvrstnije stvari, a pri pomisli na njihov sud ostavlja pouzdanje i najsigurnija savršenstva. Malo je stvari prve i najbolje vriednosti, pa zato neka bude bezuvjetna pohvala riedka. Stalnim obćenjem javlja se ukus malo po malo, pa je stoga osobita sreća obćiti s ljudima od pravoga ukusa. S druge opet strane ne smije se od toga praviti zanat i biti nezadovoljan sa svačim; to bi bila sasvim glupa skrajnost, koja postaje još odvratnijom, kad ne iztječe iz nerazpoloženja, već iz afektacije. Neki bi htjeli, da Bog stvori drugi sviet sa sasvim drugim savršenstvima samo zato, da se zadovolji njihovo bezgranično utvaranje.

66.

IMAJ NA UMU SRETAN SVRŠETAK. Neki stavljaju sebi za pravilo, da više paze na strogu pravilnost mjera pri ostvarivanju svrhe, nego na sretno ostvarenje namjere. Međutim će u javnom mišljenju uviek više pretegnuti sramota zbog neuspjeha nego priznanje zbog brižljivog nastojanja. Tko pobiedi, ne treba nikakvog opravdanja. Većina ne može uvidjeti točno stanje prilika, već samo uspjeh ili neuspjeh; zato ne će nikada izgubiti dobar glas onaj, koji postizava svrhu. Dobar svršetak pozlaćuje sve, pa makar sredstva, upotrebljena pri tome, i ne bila uviek dostojna. Vještina se po koji put sastoji u tome, da čovjek radi protiv pravila vještine, kad drugčije ne može postići sretan svršetak.

67.

IZABERI ZVANJE, KOJE JE NA DOBRU GLASU. Većina stvari ovisi o tuđoj naklonosti. Priznanje je za talente isto, što i povjetarac za cvieće: dah i život. Ima zanimanja i poslova, koji uživaju obće odobravanje, a ima i drugih, koji su doduše važniji, ali ne uživaju nikakva ugleda. Prvi stiču sveobću naklonost, jer su više pred očima sviju, dok potonji, premda su i rjeđi i vriedniji, ostaju u svojoj skrovitosti neprimiećeni: oni se tek štuju, ali ne slave. Među vladarima su najznamenitiji pobjeditelji; zato su aragonski kraljevi i ostali u tako velikoj časti kao ratnici, osvajači, veliki ljudi. Darovit čovjek neka zato i izabere sebi zvanje, koje je na glasu i svima na vidiku, i kojeg se utjecaj širi preko sviju; tada će mu javno mišljenje dati vječitu slavu.

68.

VIŠE VRIEDI UZAJMLJIVATI RAZUM NEGO PAMĆENJE: to više, što kod ovog treba samo podsjetiti, a kod onog se mora i pojimati. Neki ostavljaju poslove, za koje bi upravo bilo vrieme, jer im se za njih ne pruža prilika. U tome slučaju treba ih izvesti na zgodan put uviđavnosti kojeg prijatelja. Najveći je dar duha, da nađemo priliku za onaj rad, koji je najpreči. I baš zato, što ne umijemo naći tu priliku, izostaju nam mnogi poslovi, koji bi inače pošli za rukom. Neka dieli svietlost onaj, tko je ima, a za njom se neka natječe onaj, kome treba: prvi sa suzdržavanjem, a drugi s pažnjom. Napomeni samo, i ni rieči više! Ta je finoća potrebna, ako se hoće, da se koristi onaj, koga na nešto pobuđujemo. Po-

kaži dobru volju i tek ako se traži više, idi dalje: od »n e« gledaj sretno naći »d a«, jer se mnogo što ne postizava samo zato, što se ne poduzima ništa, da se postigne.

69.

NE PREDAJI SE PROMJENLJIVOJ ĆUDI. Onaj je velik čovjek, koga ne mogu zavesti tuđi dojmovi. Promatranje sama sebe škola je mudrosti: Saznaj svoje sadanje razpoloženje, pa mu idi u susret; pođi što više i u skrajnost, ne bi li tako između prirodnog i umjetnog razpoloženja našao točku, na kojoj se vaga razuma ne koleba. Početak samopopravljanja je samopoznavanje. Razpoloženja su čudnovata i uviek nestalna, a prema njima se mienjaju i naklonosti; prokleta promjenljivost ćudi povlači ih po konopcu tako dugo, dok se ne premetnu upravo baš na protivnu stranu. To je slabost, koja kvari ne samo volju, već napada i na razum. Radi nje se remete pojmovi »htjeti« i »razpoznati«.

70.

TREBA ZNATI ODBIJATI. Svima i sve ne smije se dopustiti. To je dakle upravo toliko važno, kao i znati dopustiti. Osobito je potrebno obratiti na to pozornost moćnima. Ovdje je mnogo stalo do načina. »Ne« jednoga uvažava se više nego »da« mnogih drugih, jer pozlaćeno »ne« zadovoljava više nego suho »da«. Mnogo ih ima, kojima je »ne« uviek na vrh jezika, zbog čega zagorčavaju ljudima sve. Kod njih je »ne« uviek prvo. Pa i onda, kad poslije sve odobre, ne cieni im se to ni u što, jer je onima prvima već prisjelo. Neka se ne odbija sve odmah; naprotiv je bolje pustiti one, koji mole, da malo po malo dođu do uviđavnosti, da varaju sami sebe. Isto tako ne treba sve i sasvim odmah odreći već i zato, što bi to značilo: riešiti molitelje ovisnosti; treba ostaviti uviek još malo nade, da će se zasladiti gorčina, koju je prouzročilo predhodno odbijanje. Konačno onu prazninu, koju je ostavila za sobom nemilost, neka pokrije uljudnost i neka se mjesto djela metnu liepe rieči. »Da« i »ne« brzo se izgovore, ali je prije njih potrebno dugo razmišljanje.

71.

BUDI UVIEK JEDNAK. Ne treba afektirati, tako da tvoje ponašanje bude protivno tvojoj prirodi. Razuman je čovjek uviek jedan te isti u svima svojim položajima, a time i stiče glas razborita čovjeka; promjene mogu na njemu nastati samo zbog vanjskih uzroka ili zbog tuđih zasluga. U stvarima, koje se tiču mudrosti, promjena je ružna. Ima ljudi, koji su svaki dan drugčiji; dapače, nije im svaki dan jednak ni razum, još manje volja, a najmanje sreća. Što je jučer bilo njihovo bielo »da«, to je danas njihovo crno »ne«. Tako oni rade neprekidno protiv svog vlastitog kredita i ugleda, a ujedno remete pojmove i drugima.

72.

ODLUČAN ČOVJEK. Loše izvršivanje nije tako opasno kao neodlučnost. Tekućine se manje kvare kad teku nego kad miruju. Ima ljudi, koji su sasvim nesposobni odlučiti se i kojima uviek treba poticaj sa strane; kadkada ne potječe to kod njih od oskudice moći za prosuđivanje, koja je kod njih čak i

vrlo jaka, nego zbog toga, što nemaju snage za djelo. Pronaći težkoće svjedočba je oštroumlja, ali je još veće oštroumlje naći izlaz iz tih težkoća. Ima naprotiv drugih, koje ne može ništa dovesti u zabunu, koji svojim znanjem obuhvaćaju sve i koji su odlučna značaja. Ti su rođeni za najviše položaje, jer njihova otvorena glava vodi poslove k napredku i olakšava uspjeh. Oni su odmah sa svačim gotovi i, odgovorivši jednom svietu, preostaje im vremena još i za drugi. Dobiju li od sreće samo predujam, laćaju se poslova s najvećom sigurnošću.

73.

I POGRJEŠKA DA SE ZNA UPOTRIEBITI. Time se pametni ljudi umiju izvući iz neprilika. Upotriebivši lako kakav duhovit preokret, izlaze oni često iz najzamršenijeg labirinta. Iz najgore kavge izvlače se uljudno i s osmiehom. U to je polagao svoju važnost i najznamenitiji od sviju vojskovođa. Gdje treba nešto odbiti, nije neuljudna dosjetka, da se govor upravi na nešto sasvim drugo, a nema veće finoće nego se učiniti kao da stvar ne razumijemo.

74.

NE BUDI OD KAMENA. U najnaseljenijim mjestima stanuje prava divlja zvjerad. Nepristupačnost je pogrješka, koja proizlazi iz nepoznavanja sama sebe: tu se sa zvanjem mienja i značaj; početi tako, da postaneš mrzak svakome, nije pravi put, koji će te dovesti do obćeg štovanja. Tako nepristupačno čudovište pojava je, koju treba vidjeti; uviek je obuzeto svojom jogunastom nečovječnošću: dođu li, da

s njime govore oni, čija je gorka sudbina ovisiti o njemu, stupaju preda nj sa strahom, naoružani oprezom kao za borbu s kakvim tigrom. A baš su takvi ljudi znali, da se udvore kod sviju, da bi došli do svojih položaja, a sad, kad su došli do njih, traže, da se za svoje udvaranje naplate time, što će ih svi zamrziti. Po svome zvanju trebalo bi da su tu za mnoge, ali nisu, zbog prkosa ili nadutosti, ni za koga. Za njih bi bila liepa kazan izključiti ih iz družtva, jer bi im se tako i pamet oduzela.

75.

IZABERI SEBI KOJU JUNAČKU PRILIKU ZA UZOR, ali više za utakmicu nego za imitiranje. Ima uzora veličine, živih knjiga časti i poštenja. Svatko neka izabere sebi za uzor najznamenitije u svome zvanju, ali ne da igra majmuna prema njima, već da pomoću njih sam sebe sokoli. Aleksandar nije plakao zbog pokopa Ahila, već zbog sebe, jer mu slava još ne bijaše pravo došla na sviet. Ništa ne može tako pobuditi častoljublje u srdcu, kao zvuk tuđe slave. Upravo ono, što obara zavist, hrabri i plemenito srdce.

76.

NE ŠALI SE UVIEK. Razum jednog čovjeka ogleda se u ozbiljnosti, koja uživa veću čast nego neozbiljnost. Tko se uviek šali, nije čovjek za ozbiljne stvari. Njega izjednačuju s lažcem i to utoliko, što se ni jednome ne vjeruje i što se bojimo kod jednoga laži, a kod drugoga lakrdije. Nikada se ne zna, da li govori po zdravom razumu, a to znači toliko, koliko i da ga nema. Ništa nije tako nedostojno kao

svagdanje zadirkivanje. Po gdjekoji stekne glas šaljivca na štetu glasa, da slovi za pametna čovjeka. Neka šala ima koji svoj časak, ali sve ostalo vrieme neka pripada ozbiljnosti.

77.

SLAGATI SE SA SVAKIM. Ono je mudri Protej, koji umije biti učenjak s učenjakom, a svetac sa svetcem. To je velika vještina, kojom se sve za se predobiva, jer naklonost predobiva samo ono, što se podudara. Promatraj naravi pojedinaca, pa se onda upravljaj prema njima. Pustimo, neka nas zavede ozbiljan i žovijalan, kad kolebamo u politici. Zavisnim osobama ta je umjetnost prieko potrebna. Ali, kao velika finoća, zahtieva ona mnogo darovitosti; manje težka bit će čovjeku, čija je glava mnogostrana u znanju, a ukus mnogostran u naklonostima.

78.

VJEŠTINA U PODUZIMANJU. Budalaština bubne uviek s vratima u kuću, jer su sve lude drzke. Ista glupost, koja ih prieči, da se unapried priprave, čini ih poslije nehajnim prema porugama zbog neuspjeha. Razuman se naprotiv upušta na djelo s velikim oprezom. Njegove su uhode pažnja i oprez; one mu predhode proučavajući, bi li se moglo ići bez opasnosti. Svaku drzkost osuđuje razboritost na propast i tek ih kadkada pomiluje sreća. Gdje se bojati, da je dno duboko, tu valja ići napried oprezno. Lukavost mora biti predhodnica opreza, koji onda malo

po malo osvaja zemljište. Dandanas mnogo ima bezdana u obćenju s ljudima; na svakom se koraku mora spuštati olovo i mjeriti dubina.

79.

VESELA NARAV. Ako je umjerena, onda je dar, a ne pogrješka. Mrva razpoloženja začinja sve. I najslavniji ljudi provode šalu tu i tamo i stoga ih svi vole; ali oni pri tome ne gube nikada iz vida obzire razboritosti i ne prestaju biti uljudni. Neki se opet kakvom dosjetkom izvuku lako iz kakvog zapleta, jer ima stvari, koje se moraju uzeti za šalu, a kadkad su to baš one, koje je drugi zamišljao sebi najozbiljnije. Time se pokazuje, da smo spremni na mir, a to je magnet srdca.

80.

SMIŠLJEN PRI RAZPITIVANJU. Uglavnom se živi o razpitivanju. Ono je najmanje, što vidimo; mi živimo o vjeri i o vjerovanju. No naše su uši sporedna vrata za istinu, a glavna vrata za laž. Istina se ponajviše vidi, a samo izuzetno čuje. Riedko dopire do nas čista i neizvrnuta, a još rjeđe, ako dolazi iz daljine; tada je uviek pomiešana s afektima, kroz koje je prošla. Strast boji svojim bojama sve, što dodirne, čas ugodno čas neugodno. Ona uviek teži za kakvim dojmom, pa stoga treba s velikom pozornošću posuditi sluh onome, koji hvali, a još s većom onome, koji kudi. U tome nam je pogledu potrebna sva pažnja, da upoznamo namjeru onoga, koji posreduje, da bi već unapried vidjeli kojom će nogom stupiti. Mudro razmišljanje neka nam bude zaštita od onog, što je pretjerano i pogrješno.

81.

OBNAVLJAJ SVOJ SJAJ. To je prednost Feniksa. Što je izvrstno, to zastaruje, a s njime zastaruje i slava; nešto osrednje, ako je novo, potisne često i najvrstnije, ako je zastarjelo. Zato se treba preporađati u hrabrosti, u geniju, u sreći i u svačemu. Izstupajmo često s novim, sjajnim djelima, i izlazimo kao i sunce neprestano. Isto tako mienjajmo pozornicu svoga sjaja, da nas žele, gdje nas nema, a burno nam odobravaju, gdje smo novaci.

82.

NEMOJ IZPRAZNITI DO DNA ni loše ni dobro. Jedan je mudrac[1]) naglašavao, da se sva mudrost nalazi u umjerenosti. Najveća pravda postaje nepravda; a izciedimo li previše naranču, to nam ona na kraju postane gorka. Ni u uživanju ne tjerajmo do skrajnosti. I sam razum otupi, ako se napreže do skrajnosti, a krv mjesto mlieka iztjera onaj, tko muze na strašan način.

83.

POGRJEŠKE, KOJE SE MOGU OPROSTITI, MOGU SE I DOPUSTITI, jer ovakva nepažnja može u svoje vrieme biti najveća preporuka za talente. Zavist vrši odvratan i zločinački ostracizam. Sasvim savršeno uračunat će ona u pogrješku to, da nema pogrješke, i sasvim će odsuditi to podpuno savršenstvo. Ona postaje Argus, da na vrstnom nađe manu, pa makar tek zato, da se tješi. Ukor pogađa kao grom upravo najuzvišenije tvorevine. Zato neka

1) Aristotel.

Homer i prospava po kadkada; učinimo se kadkad i nehajnima, ukoliko se to odnosi na genija ili na hrabrost, — ali nikada, ako se odnosi na mudrost — kako bi tom nehajnošću ublažili njezinu zluradost, da ne pukne od jeda. Zavist je tako reći bik, pred koga treba bacati kabanicu, da bi spasili bezsmrtno.

84.

CRPI KORIST IZ NEPRIJATELJA. Sve stvari treba znati hvatati za držak, koji čuva, da se ne ozliediš, a ne za oštricu, koja ozlieđuje; osobito radi naših protivnika. Mudrome više koriste neprijatelji, nego ludome prijatelji. Zlovolja poravna često brda potežkoća, s kojima naklonost nije mogla izići na kraj. Veličinu mnogih sazidali su njihovi neprijatelji. Laskanje je opasnije od mržnje, jer ona sakriva mrlje, koje ova hoće da očisti. Mudar pravi iz zlobe ogledalo, koje je vjernije nego ono od ljubavi; i tako ili izbjegava ogovaranje svojih pogrješaka ili ih izpravlja. Svakako pažnja biva velika ondje, gdje suparničtvo i zlovolja žive u susjedstvu.

85.

NE BUDI MANILA[1]). Pogrješka je svega vrstnoga, da se mnogom upotrebom lako zloupotrebi. Samo to, što svi težimo za njim, dovodi konačno dotle, da postaje svima mrzko. Ne biti ni za što — velika je nesreća, još veća pak htjeti biti za sve. Svojim prevelikim dobivanjem takvi ljudi na kraju gube: oni nam postaju toliko mrzki, koliko smo ih u početku željeli. Na ovim manilama otrcaju se sva

1) Izraz iz igre L' Ombr (žmirka).

savršenstva, i, čim ih prestanemo smatrati riedkima, preziremo ih kao obične. Jedino je sredstvo protiv takvog ekstrema u tome, da u sijanju pazimo na mjeru. Preveliko leži već u samoj savršenosti; odatle izlazi, da nam preveliko valja pokazivati veoma oprezno. Što više baklja svietli, to se više troši i to joj se više skraćuje viek. Tko štedi pri izticanju samoga sebe, taj dobiva za nagradu to, da mu ciena skače.

86.

UKLANJAJ SE OGOVARANJU. Svjetina ima mnogo glava, pa po tome i mnogo očiju za negodovanje i mnogo jezika za opadanje. Dogodi li se, da se kod nje stane širiti ogovaranje, tada od njega može patiti i najveći autoritet; prišije li mu se još kakvo podrugljivo ime, tada je lako moguće, da mu se i čast posve podkopa. Povod daje ponajčešće kakva zla prilika, u kojoj se netko iztakao, ili kakva smiešna pogrješka, jer tako nešto je najzgodnije gradivo za brbljanje. Ali je prepredenost pojedinaca često predmet, koji obćoj pakosti pribavlja ogovaranje. Ima opadača, koji brže unište nečiji dobar glas kakvom dosjetkom, nego otvorenom i drzovitom razpravom. Lako se stiče loš glas, jer se loše vrlo lako vjeruje, ali opravdati se — vrlo je težko. Razuman čovjek neka se dakle klone takovih nezgodnih prilika i neka dobro otvori oči, kad ima posla s bezsramnom svjetinom, jer se lakše sačuvati nego se pomoći.

87.

ODGOJ I UGLAĐENOST. Čovjek se rađa kao barbar i samo ga odgoj oslobađa od životinjstva. Odgoj čini čovjeka i on biva to veći, što je odgoj viši. Zbog odgoja smjela je Grčka nazivati barbarima sav ostali sviet. Neznanje je veoma surovo i ništa ne odgaja više nego znanje. Ali i samo znanje nije otesano, ako nema uglađenosti. Uglađeno mora biti ne samo znanje, nego i volja, a osobito govor. Ima ljudi, koji su uglađeni od naravi i koji su nježni po unutrašnjosti i po vanjštini, i u mišljenju i u govoru, a i u ukrašavanju tiela; ovo potonje može se uzporediti s korom, kao što se darovitost duha uzpoređuje s plodom. Drugi su opet tako neotesani, da se izvrgne u nesnosnu, u barbarsku grubost sve, što je njihovo, pa čak i ono, što je samo po sebi izvrstno, ako ga imaju.

88.

PONAŠANJE NEKA BUDE VELIČANSTVENO, TEŽEĆI UVIEK ZA UZVIŠENIM. Velik čovjek ne smije biti sitan u svome radu. Nikada se ne smije sasvim zalaziti u sitnice, osobito, ako su neugodne prirode; jer iako je koristno, kada se sve zapazi slučajno, ipak nije koristno, kad se što hoće namjerno izpitati. Na posao neka se ide s plemenitom sređenošću, kao što i dolikuje otmjenom i uljudnom čovjeku. Pri upravljanju s drugima glavno je, da ne želiš sve vidjeti. Mnogo šta treba propustiti, kao da to nismo ni opazili među rođacima i prijateljima, a osobito među neprijateljima. Sve, što je prekomjerno, odvratno je, a kod neugodnih stvari još je više nego odvratno. Svoditi neprestano i neprestano na neku neugodnost — vrst je ludila. Ponašanje svakog pojedinog bit će uglavnom onakvo, kakvo mu je srdce i kakav mu je razum.

89.

POZNAVANJE SAMA SEBE: po sviesti, po duhu, po sudu i po sklonosti. Nitko ne može gospodariti nad sobom, ako nije prije sam sebe pojmio. Ima ogledala za lice, ali ih nema za dušu, pa zato nam neka takovo ogledalo bude razumno promišljanje o sebi; pri tome zaboravimo na svaki način na svoj vanjski izgled i imajmo na umu, da nam valja dotjerati i usavršiti sliku naše unutrašnjosti. Učimo, da poznamo snagu svoga razuma, da tako saznamo za kakve je podhvate sposoban; izpitujmo svoju odvažnost, da vidimo, u kakve se poslove smijemo upuštati; iztražujmo svu dubinu svoje duše i izmjerimo sve svoje sposobnosti, da se tako uzmognemo snaći u svemu.

90.

VJEŠTINA ŽIVJETI DUGO nalazi se u dobrom življenju. Ima dvoje, što brzo svršava sa životom: to je ludost i lakomislenost. Jedni ga gube, jer nemaju razuma, a drugi, jer nemaju volje, da ga sačuvaju. Kao što je vrlina sama svoja nagrada, tako je i porok sam sebi kazan. Tko marljivo živi za porok, brzo skončava dvostruko, a tko marljivo živi za vrlinu, ne umire nikako. Bezpriekornost duše prenosi se i na tielo, a život provođen lieno postaje dug ne samo ovoga, već i onoga svieta.

91.

NE LAĆAJ SE NIČEGA, DOKLE GOD SUMNJAŠ SAM U SEBE. Čim se izvršivač boji za uspjeh svoga rada, već je promatrač, osobito ako mu je suparnik, uvjeren, da mu od njegova rada ne će biti

uspjeha. Ako je snaga prosuđivanja imala skrupula već u prvoj vatri rada, onda će poslije, kad je ostavi strast, pronaći, da je taj rad očita glupost i izreći joj smrtnu osudu. Poslovi, u oprez kojih sumnjamo, opasni su i bilo bi bolje i ne počinjati ih. Mudrost se ne upušta u ono, što se čini vjerojatnim, već se šeta uviek samo po jasnoj svietlosti razuma. Kako i da uspije onaj podhvat, kojega već osnovu osuđuje bojazan? Pa kad se već često nesretno svršavaju i najpromišljenije odluke, koje je sankcioniralo *Nemine discrepante* naše unutrašnjosti, što imaju očekivati one, za koje smo se odlučili pri kolebljivoj sviesti i pri prosuđivanju, koje je proricalo zlo?

92.

RAZKOŠAN RAZUM. Ja mislim, u svemu. Prvo i najveće pravilo pri radu i pri govoru, to nuždnije, što je naš položaj veći, glasi: mrva razboritosti vriedi više od tovara dosjetaka. Uz ovu mrvu razboritosti osjeća se čovjek siguran, makar i ne izazivao Bog zna kakvo divljenje, jer je glas razboritosti triumf slave. Dovoljno je zadovoljiti pametne ljude, jer je njihov sud kamen kušnje, na kojem ogledamo uspjehe svojih djela.

93.

UNIVERZALNOST. Čovjek, koji spaja u sebi sve savršenosti, vriedi za mnoge. On ukrašava život time, što te savršenosti saobćuje svojoj okolini. Gdje se savršenosti izmjenjuju, tu je najljepša zabava. Velika je vještina znati sebi prisvojiti sve, što je dobro. Budući da je priroda iz čovjeka, stavivši ga na tako visok stupanj, napravila pojam čitavoga

svoga stvaranja, to neka ga i umjetnost, vježbom i odgojem razuma i ukusa, načini zasebnim malim svietom.

94.

PRIKRIVAJ SVOJE SPOSOBNOSTI. Mudar neka ne da, da mu se ono, što zna i što može, izpita do dna, ako želi kod svih ostati u časti. Neka dopusti, da ga znaju, ali ne da ga baš sasvim upoznaju. Nitko ne mora biti u stanju, da izmjeri granice svojih sposobnosti, ako ni zbog čega, a ono zbog očite opasnosti, da se sam ne razočara. Neka nikad i nikome ne pruži prilike, da ga prouči do dna, jer slutnja i sumnja o veličini darovitosti svakog pojedinca proizvodi veće štovanje nego točno spoznanje o njoj, pa ma kako bila velika.

95.

NEKA SE OD NAS S NAPETOŠĆU OČEKUJE UVIEK NEŠTO NOVO. Sviet treba uviek znati zablenuti. Mnogo neka obeća još više, a najsjajnije djelo neka oglasi još sjajnije. Ne treba stavljati sav svoj imetak na kocku odjednom. Velika je umjetnost znati biti umjeren u upotrebi svoje snage i svoga znanja. Samo tako možemo uviek sve više i više zadovoljavati ono, što se od nas očekuje.

96.

BUDI SAM SVOJ ČUVAR. To je priestolje razuma i temelj opreza. Time se sve lako postizava. Čuvanje sebe dar je Neba i kao prvi i najbolji jest nešto, što zaslužuje, da se želi ponajviše. Ono je glavni sastavni dio opreme i od tako velike važnosti,

da je čovjek, koji se čuva, spreman i onda, kada mu bilo što drugo nedostaje, jer se sve ostalo smatra samo kao neodlučno plus ili minus. Čuvanje utječe na sva djela u životu i ono nam je potrebno u svemu, jer se sve mora događati razumno. Ono se sastoji u prirodnoj sklonosti svemu, što je razumu najprikladnije. Zato, samo kad se čuvamo, laćamo se u svakom slučaju onog, što je najpravije.

97.

STEĆI GLAS I SAČUVATI GA. Ovdje se radi o Fami. Dobar glas težko je steći, jer on postaje samo od vrstnih svojstava, a ta su toliko riedka, koliko su osrednja česta. Ali ako se jedanput dođe do njega, onda ga nije težko sačuvati. On nam doduše nameće obveze, ali zato, i još mnogo više, radi za nas. Ide li zbog uzvišenosti svoga uzroka i svoje okoline do obožavanja, to nam daje neku vrst veličanstva. No samo je onaj glas od neprolazne vriednosti, koji je doista i osnovan.

98.

SVOJU VOLJU KAZUJ SAMO U BROJKAMA. Strasti su vrata duše. Najpraktičnije znanje sastoji se u vještini pretvaranja. Tko igra s otvorenim kartama, taj je u opasnosti, da će izgubiti. Oprezan neka suzdržavanjem sama sebe vojuje protiv pažnje onog, koji ga izpituje. Protiv risa, koji za njim traga, neka se krije kao sipa[1]). Ni sam naš ukus ne smije biti

---

[1]) Kao što je poznato, riba sipa pušta, kad je u opasnosti, smeđu tekućinu i njome zamuti vodu.

svakome poznat, da ga ne bi mogao svatko predusresti ni ogovaranjem ni laskanjem.

99.

STVARNOST I PRIVID. Stvari ne vriede za ono, što su, već za ono, za što nam se predstavljaju. Malo ih je, koji gledaju u unutrašnjost, a mnogo, koji sude po vanjštini. Nije dovoljno imati pravo, osobito ne, ako se ne čini, da ga imamo, iako je lukavost po sriedi.

100.

ČOVJEK BEZ PREDRASUDE. Treba biti mudar kršćanin i svjetski čovjek, a ne samo izgledati kao takav, još manje praviti se takvim. Filozofija je izgubila ugled, a bila je najveće zanimanje mudraca. Znanost umnih duhova izgubila je svako štovanje. Seneka ju je bio uveo u Rim; neko je vrieme bila u milosti na dvoru, a sada se smatra nedostojnom. Pa ipak odkrivanje prevare bijaše uviek hrana umnoga duha i radost pravednika.

101.

JEDNA POLOVINA SVIETA SMIJE SE DRUGOJ, A OBJE SU BUDALE. Sve je dobro i sve je loše prema tome, kako to hoće različni glasovi. Što ovaj želi, to onaj mrzi. Nesnosan je onaj luđak, koji hoće sve udesiti po svome shvaćanju. Savršenosti ne ovise o odobravanju pojedinca: koliko ljudi, toliko je i različitih ćudi. Nema pogrješke, koja ne bi imala svoga ljubavnika; tako ne smijemo ni mi gubiti odvažnosti, ako se naše stvari nekome ne sviđaju, jer će doći drugi, koji će ih znati cieniti. U

drugu pak ruku ne smijemo zbog pohvale postati oholi, jer će opet doći drugi, koji je ne će priznati. Pravo zadovoljstvo ravna se po tome, što se slave samo slavni ljudi i ljudi, koji su u svojoj struci stekli ime. Ne živi se od jednoga glasa i od jedne mode ni od jednog stoljeća.

102.

IMATI ŽELUDAC ZA VELIKE ZALOGAJE SREĆE. Na tielu pameti nije nevažan dio ni veliki želudac, jer se veliko i sastoji iz velikih dielova. Slučajevi velike sreće ne dovode u zabunu onoga, koji je dostojan još i veće. Što je jednome previše, tim drugi ne može ni glad utoliti. Mnogi zbog neznatnosti svoje prirode, koja nije ni stvorena ni odgojena za visoka zvanja, ne mogu prokuhati ni jedan ugledan položaj: njihovo ponašanje pokazuje pri tome odmah neku kiselinu; para, koja se diže iz nezaslužene časti, zavrti mozak, radi čega dolaze oni na tim visokim položajima u opasnost i hoće da puknu, jer im sreća ne nalazi u njima dovoljno mjesta. Naprotiv velik čovjek treba pokazati, da u njemu ima mnogo mjesta i za nešto veće i da se s osobitom brigom kloni svega što bi moglo biti znak malodušnosti.

103.

SVATKO NEKA BUDE U SVOM POZIVU VELIČANSTVEN. Ako i nisi kralj, ipak moraju tvoja djela u sferi, po kojoj se kreću, biti dostojna jednoga kralja, a tvoj rad, u granicama tvoga staleža i zanimanja, kraljevski. Tvoja djela neka budu uzvišena, a tvoje misli visokog poleta; u svim svojim dužnostima predstavljaj kralja po zasluzi, ako i ne po moći:

jer i ono, što je zaista kraljevsko, sadržano je u bezpriekornim navikama. Na taj način ne će morati da zavidi veličini onaj, koji bi joj mogao služiti za uzor. Osobito bi bilo potrebno, da se nešto od istinske veličine priliepi onima, koji stoje bliže priestolju, jer bi bilo bolje, da i oni mjesto taštog ceremonijala prisvoje sebi prava kraljevska svojstva, a mjesto prazne naduvenosti stvarnu uzvišenost.

104.

IZPITATI ZVANJA. Poznati mnogobrojne njihove razlike — majstorska je vještina, koja izaziva pažnju. Neka zvanja zahtievaju hrabrost, a druga oštar um. Lakše se upravlja onim zvanjima, kod kojih je dovoljna samo pravičnost, a teže onima, gdje je nuždna spretnost. Za ona ne treba ništa više nego pravičan značaj, dok za ova ne dotječe ni sva pažnja ni marljivost. Težka je zadaća upravljati ljudima, osobito ludama ili glupanima. Dvostruk razum potreban je za upravljanje onima, koji ga nemaju nikako. Nesnosna su zanimanja, koja zaposle svega čovjeka i u odbrojenim časovima i pri određenom poslu; bolja su, koja nas ne tište mnogo, a to su ona, kod kojih se mieša ozbiljnost s raznovrstnošću, jer promjena osvježava. Najveći ugled uživaju ona zvanja, kod kojih je zavisnost manja ili bar udaljenija. Najlošija su pak ona, radi kojih se moramo znojiti na ovome, a još više na onome svietu.

105.

NEMOJ DODIJAVATI. Čovjek, koji sve jedno te jedno tjera i govori, obično nam postaje težak. Kratkoća nam se sviđa bolje, a odgovara bolje i toku

posla, jer što se gubi u obširnosti, dobiva se u uljudnosti. Dobro, ako je kratko, dvostruko je dobro; pa i samo zlo, ako ga je malo, nije tako zlo. Kvintesence djeluju bolje, nego čitav tovar sporednosti. Osim toga je poznata istina, da su obširni ljudi riedko osobito pametni, i to se ne pokazuje toliko u sređivanju gradiva, koliko u načinu mišljenja. Ima ljudi, koji su više smetnja, nego ukras svieta; oni su bezkoristno pokućtvo, koje svatko gura s puta. Razuman se čovjek neka čuva, da ne bude dosadan, osobito velikašima, jer je njihov život pun rada, pa bi bilo gore razsrditi jednog od njih, nego sav ostali sviet. Dobro rečeno, brzo rečeno.

106.

NE HVALI SE SVOJOM SREĆOM. Više vrieđa, ako se ponosiš svojim činom i dostojanstvom nego osobnim svojstvima. Svako hvastanje omraženo je; neka nam je dosta, što nam drugi zavide. Štovanje se stiče to manje, što se više traži, jer ono zavisi o mišljenju drugih, pa stoga ga i ne možemo sami pribaviti, već ga moramo zaslužiti i dočekati. Visoka zvanja iziskuju za svoje vršenje razmjeran ugled, bez koga se njima ne može upravljati: zato treba sačuvati čast, koja je za njih potrebna, da tako možemo vršiti svoju dužnost. Neka se nitko ne prisiljava na odavanje štovanja, ali zato ipak neka se ide za njim. Tko se previše iztiče svojim zvanjem, taj odaje, da ga nije zaslužio i da je dostojanstvo, koje nosi, pretežko za njegova leđa. Kad se već hoćemo iztaći, to neka bude prije svojom vrstnom darovitošću nego slučajnim vanjskim položajem. Pa i sa-

mom kralju treba odati počast više zbog njegovih osobnih svojstava nego zbog vanjskog kraljevskog dostojanstva.

107.

NE POKAZUJ, DA SI ZADOVOLJAN SAM SA SOBOM. Ne treba sa sobom biti ni nezadovoljan, jer bi to bila malodušnost, ni zadovoljan, jer je to glupost. Zadovoljstvo sa samim sobom nastaje ponajviše zbog neznanja i pretvara se u blaženstvo nerazuma, koje doduše može biti i ugodno, ali ne može poslužiti, da nam se digne ni glas ni ugled. Budući da ne možemo uvidjeti bezkrajno veće savršenstvo drugih, to se zadovoljavamo podpuno kakvim bilo običnim i osrednjim talentom. Nepovjerenje je uviek pametno, a osim toga i koristno, bilo da izbjegnemo loš svršetak nečega, bilo da se tješimo, neka dođe do njega, jer nesreća ne iznenađuje onoga, koji je strahovao od nje. I Homer spava kadkada, a i Aleksandar eto pade sa svoje visine i iziđe iz svoje obmane. Mnogo štošta ovisi o različnim prilikama, i što je na jednom mjestu i jednom prilikom slavilo triumf, drugom prilikom služi na sramotu. Međutim je neizliečiva glupost u tome, što se razcvjetalo pusto samozadovoljstvo toliko, da sa svojim sjemenjem oplođava sve dalje i dalje.

108.

NAJKRAĆI PUT, DA POSTANEMO PODPUNI LJUDI, NALAZI SE U RAZUMIEVANJU DRUŽENJA. Obćenje je od sudbonosnog djelovanja. Običaji i ukus prolazni su. Čovjek može primiti način mišljenja, pa i sam duh, a da to i ne primieti. Stoga budi

hitar, pa se pridruži nadmoćnijem od sebe i prilagodi se njegovu načinu mišljenja, jer ćeš i neprimjetno naći u tome neko umjereno razpoloženje. Traži se velika spretnost, da se čovjek nauči prilagođavati čovjeku. Igra mnogih protivnosti uljepšava, pa što više i održava sviet; što stvara u fizičnom, to stvara još više u moralnom skladu. Neka se na ovo mudro pazi pri izboru prijatelja i slugu, jer se samo spajanjem protivnosti pronalazi zlatna sredina.

109.

NE OBTUŽUJ. Ima ljudi tako mračne naravi, da sve označuju zločinom. Na to ih ne goni strast, već neki prirodni nagon. Oni izriču svoju nemilu osudu nad svima; nad ovima za ono, što su počinili, nad onima za ono, što će počiniti. To pokazuje strašnu, upravo gadnu dušu. Oni obtužuju s toliko pretjerivanja, da od truna prave balvane, da bi njima oči izbili. Svuda ima krotitelja, koji bi čovjeku pretvorili raj u pakao. Pridruži li se tom prirodnom nagonu još i strast, onda njihovu obtuživanju nema kraja. Naprotiv! Plemenita priroda zna za sve naći opravdanje, pa ako i ne izrično, a ono time, što se čini nevještom.

110.

NE ČEKAJ, DOK POSTANEŠ NA ZAPADU SUNCE. Pravilo je mudraca, da ostavlja stvari prije nego one njega ostave. Treba znati i od same svoje smrti pribaviti sebi slavu. I samo se sunce, još pri punoj svietlosti, skloni često za kakav oblak, da ga ne gledamo, kad zalazi, i da nas održi u neizvjesnosti, je li zašlo ili ne. Pred kakvom nesrećom treba

se skloniti još na vrieme, da ne bi morali propasti od stida. Ne čekajmo, da nam sviet okrene leđa i da pokapa svoje poštovanje prema nama još dok smo živi. Pametan baca još za vremena u stranu onoga, koji se s njime utrkuje, i ne čeka da on njega izvrgne ruglu, kada posrne i padne nasred trkališta. Ljepotica neka bude pametna, pa još za vremena neka razbije svoje ogledalo, da to ne mora učiniti poslije zbog ogorčenja, što ju je trglo iz obmane.

111.

IMATI PRIJATELJA znači imati drugi život. Svaki je prijatelj i dobar i mudar svome prijatelju i među njima se sve dobro svršava. Svaki vriedi toliko, koliko to drugi hoće; a da bi to oni htjeli, moraju im se spojiti srdca, a po tome i jezik. Nikakav čar nije tako moćan kao učinjena usluga, i to je najbolje sredstvo, kojim se stiču prijatelji. Najviše i najbolje, što imamo, ovisi o drugima. Mi moramo živjeti ili među prijateljima ili među neprijateljima. Zato gledajmo, da svakog dana stečemo po jednog prijatelja; taj ne mora biti glavni: dosta je, da nam želi dobro; neki će od njih poslije, kad polože izpit o izboru, ostati već kao najpovjerljiviji.

112.

TREBA STEĆI LJUBAV I NAKLONOST. Tko steče našu ljubav i naklonost, tome već prvi i najglavniji povod dopušta, pa i nalaže, da zaviri u naše najskrovitije namjere. Pomoću naklonosti postižemo za sebe povoljno mišljenje. Ima ih, koji se toliko oslanjaju na svoju vriednost, da preziru blagonaklonost drugih. Izkusan čovjek naprotiv zna, da je čak i put do zasluga, bez blagonaklone pomoći, veoma dugačak. Blagonaklonost olakšava i dopunjava sve; ona ne iziskuje uviek dobra svojstva kao: odvažnost, poštenje, učenost, pa čak i mudrost; ne, ona već i unapried drži, da su sva ta svojstva tu, dok nevaljale pogrješke nikada ne vidi, jer ne će da ih vidi. Naklonost izvire iz suglasja i to obično tvarne prirode, kao što je na priliku suglasje u načinu mišljenja, u narodnosti, u srodnosti, u domovini ili u zvanju. Formalno je suglasje uzvišenije; to je suglasje talenata, dužnosti, slave ili zasluga. Sva potežkoća postoji jedino u sticanju naklonosti; nju održati, lako je. Ali kada se stekne, onda treba znati izvući iz nje korist.

113.

I U SREĆI MISLI NA NESREĆU. Dobro je pobrinuti se, da već ljeti, kad je ugodno, saberemo sve, što nam je potrebno za zimu. U sretne dane lako se stiče milost, a prijatelja ima u izobilju. Dobro je sačuvati ih za daljnje biede, kad bi ih morali skupo plaćati, pa ih opet ne imati. Sačuvajmo stoga nekoliko prijatelja i dužnika, jer će doći vrieme, kad ćemo visoko cieniti na njima ono, na što danas ne obraćamo ni pozornosti. Prostačke duše nemaju u sreći nikakovih prijatelja; no kao što one ne poznaju prijatelja u sreći, tako ne će ni njih prijatelji poznavati u nesreći.

114.

NIKAD NE TEŽI ZA ONIM, ZA ČIM TEŽI NETKO DRUGI. Svaka težnja, kojoj se protive ljudi, štetuje ugledu. Oni, što teže za istim, napadaju nas

i ocrnjuju nas. Malo ih je, koji vojuju na pošten način. Suparnici odkrivaju pogrješke, koje su se dosadanjim gledanjem kroz prste već i zaboravile. Mnogi su uživali ugled, dok nisu stekli suparnika. U vatri natjecanja ožive već davno upokojena rugla, a iz zemlje se izkopavaju najstarije zadjevice. Suparničtvo počinje borbu napadanjem i uzima u pomoć ne ono, što smije, već sve, što može. Premda oruđe ponižavanja često ili gotovo nikako ne dovodi do cilja, to protivnici nalaze u njemu ipak bar podlo zadovoljstvo svoje osvete; tim oruđem vitlaju oni po zraku toliko, da se strese prah zaborava s neprilika, radi kojih se stidimo. Blagonakloni ljudi bili su uviek pomirljivi, a ljudi na glasu i ugledni uviek su blagonakloni.

115.

TREBA SE NAVIKNUTI NA POGRJEŠKE U ZNAČAJU SVOJIH ZNANACA isto tako kao i na ružna lica. To je od prieke potrebe ondje, gdje nas spajaju obveze. Ima značaja, da se čovjek sasvim prepadne od njih, a ima ih, da se ne da živjeti ni s njima ni bez njih. U takvim je slučajevima potrebno naviknuti se na njih, kao na ružna lica, da ne bi pri kakvom strašnom događaju došli izvan sebe. U prvi mah pobuđuju oni u nama zgražanje, ali malo po malo gubi se na njima ono, što ne valja, i neugodnostima, koje izviru iz njih, razborit se čovjek umije ili ukloniti ili ih podnositi.

116.

DOLAZI U DODIR SAMO S LJUDIMA, U KOJIH JE RAZVIJENO ČUVSTVO ČASTI I DUŽNOSTI. S takvima možemo sklapati međusobne obveze. Nji

hova osobna čast najbolje je jamstvo za njihovo ponašanje i u neugodnim prilikama. Oni rade uviek pod utjecajem svoga vlastitog dostojanstva; zato je bolja borba s poštenim nego pobjeda nad nepoštenim. Obćenje s odpadnicima nije sigurno, jer oni ne osjećaju nikakve dužnosti za pravednost. Zbog toga nema među njima ni iskrenog prijateljstva, a njihovo prikazivanje prijateljstva, kako god se činilo, isto tako nije iskreno, jer ne počiva na čuvstvu časti; ljude pak, koji toga nemaju, treba uviek držati daleko od sebe, jer tko visoko ne cieni čast, koja je priestolje poštenja, taj uobće ne cieni vrline.

117.

NE GOVORI NIKADA O SEBI, jer, ili se čovjek hvali, a to je taština, ili se kudi, a to je sitničavost; ako se još govornik oda kao nerazborit, onda je to za slušaoca prava muka. Kad nam se već u običnom obćenju valja toga kloniti, koliko tek većma, ako zauzimamo neki visok položaj, gdje govorimo zboru i gdje se u nerazboritost računa već i najmanji znak nerazboritosti. Istu pogrješku prema mudrosti čini i onaj, koji govori o prisutnim osobama, i to zbog opasnosti, što se veoma lako može nasukati na jednu d odviju pličina: ili na laskanje ili na kuđenje.

118.

POSTIĆI GLAS ULJUDNA ČOVJEKA, jer je taj dovoljan, da nas zavole. Uljudnost je jedan od glavnih dielova odgoja i jedna vrst čarolije, koja stiče svačiju naklonost isto tako, kao što neuljudnost izaziva na sve strane prezir i odvratnost. Ako neuljudnost potječe od oholosti, onda je gnjusna, a ako od

neotesanosti, onda je preziru. Bolje je uviek, da uljudnost bude prevelika nego premalena, ali ipak ne podjednako prema svakome, jer bi postala nepravedna. Među neprijateljima ona nam je dužnost, da njome pokažemo svoju vriednost. Ona nas stoji malo, a pomaže nam mnogo; koga cienimo, toga i poštujemo. Uljudnost i čast bolje su od drugih vrlina utoliko, što ostaju pri onome, koji ih vrši.

119.

NE DAJ, DA TE ZAMRZE. Nemoj izazivati negodovanje, jer ono često dolazi i samo od sebe, a da ga i ne tražiš. Mnogi se groze tek onako i ne znajući zašto. Njihova zla volja stiže prije od naše predusretljivosti. Mržnja naše naravi radljivija je i brža na tuđu štetu nego njezina želja za vlastitom koristi. Nekima se sviđa, da budu u zavadi sa svakim, jer ili se njima ogrstilo ili su se oni svima ogrstili. Ako se mržnja jedanput ukorienila, onda se ona težko dade iztriebiti isto tako kao i zao glas. Mi strahujemo pred ljudima velikog uma, a preziremo ljude zla jezika; uobraženi su nam odvratni, podrugljivci nesnosni, a čudaka se klonimo. Zato odaji štovanje, da i tebe štuju, i znaj, da biti štovan znači veliko blago.

120.

IDI UZPOREDO S VREMENOM. I znanje mora biti po modi. Ako nam znanje nije suvremeno, to znači toliko kao da ga i nemamo. Način mišljenja i ukus mienjaju se s vremenom. Nemojte misliti po starinsku i imajte moderan ukus. U svakoj vrsti odlučan je ukus većine; zato ga treba za sada sliediti i nastojati, da ga dignemo na viši stupanj savršenosti. Razuman neka se u ukrasu duha i tiela ravna prema sadašnjosti, makar mu se prošlost činila i bolja. Ovo pravilo života ne vriedi jedino za dobrotu srdca, jer vrlinu treba njegovati u svako doba. Danas ljudi ne će da znaju za vrline. Istinu govoriti ili održavati zadanu rieč — čine se stvarima iz nekog minulog vremena. Tako se čini, da su i dobri ljudi zaostali iz nekog boljeg vremena. Pa ipak, ako ih još ima, mi ih volimo, ali se za njima ne povodimo, jer nisu suvremeni. O, nesretno stoljeće, u kome je vrlina nepoznata, a nevaljalstvo na dnevnom redu! Razuman neka živi, kako zna, a ne kako bi želio, i neka više cieni ono, što mu je sudbina dala, nego što mu je uzkratila.

121.

NE PRAVI NEŠTO OD NIŠTA. Kao što mnogi od svašta prave temu za prepričavanje, tako opet drugi od svačega čitav događaj. Uviek govore s važnošću, sve uzimaju ozbiljno i od svega čine predmet ili za svađu ili mu pridaju neko tajanstveno obilježje. Riedko se treba ozbiljno zauzimati za neugodne stvari, jer ćemo se inače u nezgodno vrieme zaplesti u neprilike. Naopako bi bilo, da uzmemo k srdcu nešto, što bi trebalo razbiti u vjetar. Mnogo čega, što je i nešto vriedilo, propalo je, jer se zanemarilo, a opet nešto, što nije značilo upravo ništa, postalo je veliko, jer se zauzimalo za nj. Sve se dade lako odstraniti u početku, ali ne i poslije. Često liek izazove bolest; zato i nije najlošije pravilo života: ostavi na miru!

122.

I U GOVORU I U RADU TREBA IMATI NEŠTO, ŠTO IMPONIRA. Time ćemo ubrzo doći do ugleda i zadobiti štovanje na sve strane. Impozantnost se pokazuje u svačemu: u obćenju, u pogledu, u naklonostima, pa i u hodu. Zaista je velika pobjeda osvojiti srdca sviju. Ali takvo što ne rađa ni glupa drzkost ni zlovoljno biće u časovima zabave, već pristojan autoritet, kada potječe iz prirodne nadmoćnosti i kada ga podupiru zasluge.

123.

NEMOJ SE HVASTATI. Što je tko više darovit, neka to manje afektira darovitost, jer je afektacija najobičnija nakaza darovitosti. Afektacija ili hvastanje drugima je odvratno toliko, koliko je užasno za onog, koji ga vrši, jer je on mučenik pažnje i patnik napetosti, koju pri tome mora upotrebljavati. Zbog afektacije gube svoju vriednost najvrstnija svojstva, jer se čini, da su stečena više umjetnim načinom, nego da su potekla iz prirode, a prirodno se svagda sviđa više nego umjetno. Uviek se drži, da čovjek, koji afektira izvrstne osobine, i nema tih osobina. Čim nešto bolje izvršimo, tim više moramo sakrivati trud, koji smo u nj uložili, da bi se to činilo kao da je čisti plod naše prirode. Ali i obratno! Ne smijemo zbog bojazni pred afektacijom dospjeti baš u nju, afektirajući kao da ne afektiramo. Mudar će znati udesiti svoje držanje uviek tako, kao da ne primjećuje svojih sposobnosti, pa će baš time, što na njih ne pazi, svratiti na njih

pozornost drugih. Dva put je velik onaj, koji ima u sebi sve savršenosti, a misli da nema ni jedne; on stiže k cilju priznanja obratnim pravcem.

124.

RADI TAKO, DA POSTANEŠ LJUDIMA POŽELJAN. Malo ih steče kod ljudi toliku milost, ali ako se ona postigne, pa još među pametnim ljudima, onda to znači veliku sreću. Mi smo obično nemarni prema onima, koji odlaze. Ipak ima posve sigurna načina, da steknemo sveobću ljubav kao nagradu: to biva onda, kada smo vrstni u svome poslu i po svom talentu i kad se vladamo tako, da se moramo svidjeti svojoj sredini. Tada naše sposobnosti postaju nešto, što se ne da zamieniti, u tolikoj mjeri, da se opaža, da mi trebamo poslu, a ne posao nama. Jednima čini čast služba, a drugi čine čast službi. No nije nikakva zasluga, ako loš nasljednik baci na nas bolju svietlost, jer to ne znači, da nas žele sebi natrag, nego da njega ne trpe.

125.

NE BUDI KNJIGA TUĐIH GRIEHA. Tko vodi brigu o tuđoj sramoti, znači, da nije ni sam na dobru glasu. Neki bi htjeli, da tuđim mrljama pokriju svoje ili da ih operu ili da nađu u njima utjehu za svoje mrlje. Ali sve je to utjeha samo za lude. Neugodno mirišu oni, koji premeću smeće čitavog grada. Tko smeće najviše razkopava, najviše se i uprlja. Malo će ih biti, koji su bez ikakve, njima svojstvene pogrješke, pa ma bila ona ovdje ili ondje; njih imaju i ljudi, koji su slabo poznati, samo su i njihove pogrješke slabo poznate. Tko je pažljiv, neka se čuva,

da ne bude knjiga, u koju se upisuju tuđi griesi, jer bi to značilo toliko, koliko i postati odvratno stvorenje, koje, premda je živo, nema ni srdca ni osjećaja.

126.

NIJE LUDA ONAJ, KOJI POČINI LUDOST, VEĆ ONAJ, KOJI JE POSLIJE NE UMIJE SAKRITI. Čak svoje težnje treba držati pod pečatom; koliko tek više svoje pogrješke! Svi ljudi grieše, samo je među njima ta razlika, što pametni učinjene pogrješke sakrivaju, a ludi kazuju već unapried i one, koje će istom počiniti. Naš se ugled sastoji više u tajanstvenom držanju nego u našem radu, jer: n i s i c a s t e, t a m e n c a u t e. Pogrješke velikih ljudi treba promatrati kao pomrčinu sunca. Svoje pogrješke ne treba, izuzetno, povjeravati ni prijatelju, pa, ako je moguće, treba ih sakriti i od sama sebe. U takvim pak prilikama treba nam biti u pomoći ono drugo pravilo za život, koje glasi: treba znati zaboraviti.

127.

PLEMENITA I SLOBODNA NEPRISTRANOST U SVEMU. Ona je život talenata, dah govora, duša rada, ukras ukrasa. Sve su druge savršenosti nakit naše prirode, a ona je nakit same savršenosti. Ona se može primietiti i u mišljenju. Ona je dar prirode i ne ovisi o obrazovanju, jer nadmašuje i samo obrazovanje. Biti nepristran znači više nego biti lak; nepristranost stiže do odvažnosti; predpostavlja nevezanost, a dodaje savršenost. Bez nje je svaka ljepota mrtva, a svaka ljubkost nespretna. Ona je preobilna i ide iznad hrabrosti, iznad mudrosti, iznad oprez-

nosti, pa i iznad veličanstva. Ona nas upućuje, kako ćemo svoje poslove obaviti brže ili kako ćemo na plemenit način izići iz kakvog zapleta.

128.

VELIKODUŠNOST: To je nešto, što se u prvom redu traži od junaka, jer ona razplamti za sve, što je veliko. Ona popravlja ukus, širi srdce, jača pamćenje, oplemenjuje ćud i podiže osjećaj dostojanstva. Ma kod koga se zatekla, uzdiže glavu u nastojanju i onda, kad njegovo nastojanje zla sudbina možda i osujeti; pošto mu je sila oduzela moć, ona se razprši, da bi sjala i širi se nad voljom. Milosrđe, plemenitost i svako junačko svojstvo poznaju u velikodušnosti svoj izvor.

129.

NIKADA SE NEMOJ TUŽITI. Jadikovanje štetuje uviek našem ugledu. Ono lakše posluži, da tuđoj strasti dade primjer drzkosti, nego da nam donese utjehu sućuti; jer upozoruje slušaoca baš na ono, na što se tužimo, i jer sviest o prvoj uvredi opravdava drugu. Tužeći se zbog nanesene nepravde dajemo povod, da nam se učini nova nepravda, i tako — tražeći pomoć ili utjehu — pobuđujemo zluradost, pa i sam prezir. Mnogo je pametnije hvaliti se dobročinstvom, koje nam je netko učinio, pa da time na slično dobročinstvo obvežemo i one, kojima se hvalimo. Ističući svoju zahvalnost, koju osjećamo prema odsutnima, pozivamo prisutne, da i oni steku istu takvu, pa na taj način pridajemo ovim potonjima onaj ugled, koji uživamo kod onih prvih. Tko je dakle pažljiv, taj ne će nikako upozoriti, da mu je netko

učinio nepriliku ili da je u nečem sam pogriešio, dok će naprotiv objaviti ono štovanje, koje kod drugih uživa. Tako on učvršćuje svoje prijatelje i ograđuje se od neprijatelja.

130.

RADI I NASTOJ, DA TE VIDE GDJE RADIŠ. Predmeti ne vriede za ono, što su, već za ono, kakvi nam se čine da su. Imati vriednost i nju umjeti pokazati, znači imati dvostruku vriednost. Što se ne vidi, to je kao i da ga nema. Ni sama se pravda ne štuje, ako ne izgleda kao pravda. Mnogo je veći broj onih, koji su se prevarili, nego onih, koji su bili i ostali uviđavni. Prevara prevlađuje zato, jer se o stvarima sudi po njihovoj vanjštini; a mnoge su daleko drugčije od onoga, kakve nam se čine. Ugodan vanjski oblik najbolja je preporuka za unutrašnju savršenost.

131.

PLEMENITA DUŠA. Ima tako velikih i plemenitih duša, da bacaju na značaj najljepšu svietlost, kad se pokažu. Tako plemenita duša nije dana svakome, jer ona predpostavlja velik duh. Njezina je prva zadaća, da se o prijatelju izražava dobro, a postupa s njime još bolje. Gdje je prilika za osvetu, tu se pokazuje u svoj svojoj svietlosti; takve prilike ona ne propušta, nego je još i uveličava time, što je upotrebljava za predmet svoje neočekivane velikodušnosti baš onda, kad je najpobjedonosnija. Pri tome je ipak razumna toliko, da može služiti kao ukras državničke mudrosti; svojoj pobjedi čini se nevješta, jer se nikada ne hvasta, a postigne li ipak svoju zaslugu, onda je prikriva svojom plemenitošću.

132.

PREDOMIŠLJAJ SE DVAPUT. Siguran je samo onaj, koji svoje misli još jedanput pribere; čovjek treba dobiti vremena ili privoliti nečemu ili se popraviti; to vriedi osobito za stvari, za koje nismo na čistu. Novi nam se razlozi javljaju, da podkriepe i učvrste našu odluku. Tiče li se davanja, to će sviest, da nam je dar dan s predomišljanjem, učiniti, da nam bude draži i vriedniji od veselja, koje nas obuzima, kad ga dobijemo na brzu ruku, jer se najviše uvažava baš ono, za čim se dugo čezne. Moramo li pak odbiti, to dobivamo vremena naći put i način, kako bismo učinili, da nam sazri ono »ne«, pa da ne bude odveć gorko. Ovome se pridružuje još i to, da se stiša ona vatra, kojom težimo za nečim, pa poslije, kad nam se krv razhladi, ne osjećamo odviše jako ono zapostavljanje, koje se prema nama očituje, kad nas odbijaju. A onoga, koji moli nametljivo i žurno, valja zadovoljiti kasno, jer takvo je moljenje često lukavost, kojoj je svrha izigrati našu pažnju.

133.

BOLJE JE BITI SA SVIMA BUDALA NEGO SAM PAMETAN. Tako kažu političari. Jer ako su svi lude, ne zaostajemo ni iza koga, a ako je pametan sam, to će ga svi držati za ludu. Toliko vriedi ići niz struju. Kadkada se najveće znanje sastoji u neznanju ili u afektiranju neznanja. Mi moramo živjeti s ostalima, a oni su u većini neznalice. Da bismo živjeli sami, morali bismo biti mnogo slični Bogu ili sasvim slični kakvoj životinji. No ja bih

ipak htio prekrojiti taj aforizam, pa reći, bolje je biti s ostalima pametan nego sam budala. Ima ljudi, koji u himerama traže originalnost.

134.

TREBA IMATI U DVOSTRUKOJ MJERI SVE, ŠTO JE POTREBNO ZA ŽIVOT. Ne mora se o jednoj stvari ovisiti niti se samo na nju ograničiti, pa makar bila kako izvanredna. Svega moramo imati dvostruko, a osobito uvjeta za napredak, za naklonost i za uživanje. Mjesečeva je promjenljivost preobilna; ona je granica svega, što postoji, a osobito onih djela, koja ovise o čovjekovoj volji; ova je pak odviše krhka. Protiv te krhkosti treba se braniti onim, što smo spremili unapried. Stoga nam treba biti prvo pravilo, da u dvostrukom iznosu prigredimo uvjete za dobar i ugodan život. Kao što nam je priroda dala dvostruke glavne i najiztaknutije udove, tako se treba umjetnim sredstvima obskrbiti i onim, o čemu ovisimo.

135.

NE GOVORI UVIEK PROTIV, jer je to glupo i odvratno; prizovi svu svoju mudrost, da se opreš tome. Kadkad se oštroumlje doduše odaje time, što se pri svemu nalaze potežkoće, ali biti uporan znači toliko, koliko i biti nerazuman. Takvi ljudi grade od mirne i ugodne zabave mali rat i veći su neprijatelji onima, koji im se povjeravaju, nego onima s kojima se i ne druže. Dlaka se najneugodnije osjeća u najukusnijem zalogaju, pa tako i protuslovlje u časovima odmora. Takvi su ljudi nerazboriti i štetni: oni sačinjavaju družtvo divljih i glupih životinja.

136.

STANI ČVRSTO NA STVAR I ODMAH NAPIPAJ BILO POSLU, KOJI OBAVLJAŠ. Mnogi zabasaju na razkršću bezkoristnog razmišljanja ili se izgube u šipražju zamorne govorljivosti, a da se i ne taknu biti same stvari. Po sto puta obiđu oko jedne jedine točke, umore sebe i druge, a nikada ne dođu na glavnu stvar. To nastaje od poremećene moći pojimanja, koja nije sposobna izići na čistac. Ovakvi ljudi gube vrieme i strpljivost s onim, što bi trebali sasvim izpustiti, pa onda nemaju vremena ni strpljivosti za ono, što je trebalo uraditi.

137.

MUDRI NEKA JE SAM SEBI DOVOLJAN. Onaj[1]), koji je sam sebi bio sve i sva, nosio je sve svoje sa sobom, kamo god se krenuo. Kad Rim može biti jedan i vriediti koliko čitav ostali sviet, onda budi i ti takav, pa ćeš moći živjeti sam za sebe. Za čim da čezne takav čovjek, kad nema većega uma ni boljega ukusa od njegova? On tada ovisi samo o sebi, a najveća je sreća biti ravan najvišemu biću. Tko tako može sam živjeti, ne će biti jednak životinji ni u čemu, nego će biti sličan mudracu u mnogo čemu, a Bogu u svačemu. (Uzporedi br. 133.).

138.

VJEŠTINA JE OSTAVITI STVARI U MIRU i to više, što više bjesne valovi javnog ili domaćeg života. U toku ljudskoga života ima vrtloga i bura strasti;

---

[1]) Diogen.

kad one dođu, mudro je povući se u sigurno pristanište. Sredstva često pogoršavaju zlo; zato pustimo zlo, bilo ono fizično ili moralno, neka ide svojim slobodnim tokom. Liečnik treba isto toliko znanja za nepropisivanje koliko i za propisivanje liekova, a vještina se često sastoji baš u nepropisivanju. Komešanje velike rulje utišat ćeš najlakše, kad povučeš sebi ruke i pustiš, da se slegne samo od sebe. Privremeno popuštanje osigurava pobjedu za budućnost. Izvor se pomuti malim kopkanjem i ne će se razbistriti, ako ga dalje diraš, već ako ga ostaviš u miru. Najbolje je sredstvo protiv razdora i uzrujanosti pustiti ih neka idu svojim tokom, jer će se tako smiriti sami od sebe.

139.

TREBA POZNAVATI NESRETNE DANE, jer ih ima takvih; u tim danima ništa nam ne uspieva, pa ako se igra i mienja, ne mienja se nesreća. Baci kocku dvaput i kušaj, pa se povuci, ako vidiš, da nije tvoj dan. Sve, pa i sam razum, podvrgnuto je promjeni, i nema čovjeka, koji je u svaki čas razuman; treba imati sreće, ako hoćeš pravo misliti i jedno pismo dobro sastaviti. Sve savršenosti ovise o nizu vremena: ljepota nema uviek svoj dan, a mudrost odkazuje svoj posluh, pa radimo na nekom predmetu čas premalo čas premnogo. Sve dakle mora imati svoj dan, da bi uspjelo.

Isto tako nekima ide sve naopako, a drugima sve po volji i s manje napora. Ovi nalaze već sve gotovo; duh im je razpoložen i duša razpoložena, a zviezda sreće sja nad njima. U tom slučaju treba spoznati svoju korist, pa ne dati ni mrvi od

nje da propadne. Ali razuman čovjek ne će nikada zbog jedne nezgode odlučno izjaviti, da mu je dan nesretan ili, u obrnutom slučaju, da mu je dan sretan, jer je ono prvo moglo biti puka slučajna nepogoda, a ovo drugo puka slučajna sreća.

140.

KOD SVAKE STVARI TREBA ODMAH ZAPAZITI ONO, ŠTO JE NA NJOJ DOBRO. U tome se sastoji sreća onoga, koji ima dobar ukus. Pčela se hvata odmah za ono, što je sladko, jer joj treba za njezino saće, a zmija za ono, što je otrovno, jer joj treba za njezin otrov. Tako se i ukus jednih maša odmah za dobro, a drugih za zlo. Nema ničega, u čemu ne bi bilo i nečeg dobrog; osobito nema takve knjige, jer je knjiga djelo razmišljanja. No neki su tako nesretni pri razmišljanju, da između tisuću savršenosti uoče odmah jednu jedinu pogrješku, koja bi se među njima nalazila; ovu pogrješku oni onda kupe i o njoj mnogo govore, kao da su pravi skupljači svega onoga, što slovi kao odpadak volje i razuma drugih ljudi: tako gomilaju popis pogrješaka i time više kažnjavaju svoj loš ukus nego što zabavljaju svoje oštroumlje; zbog toga im je žalostan život, jer se hrane uviek gorčinom i jer je samo ono, što je nesavršeno, njihova glavna hrana. Sretniji su oni, čiji je ukus takav, da između tisuću pogrješaka zapaze jednu jedinu savršenost odmah, čim se na nju namjere.

141.

NE VALJA SE DOPADATI SAM SEBI. Samome se sebi dopadati malo vriedi, ako se drugima ne dopadamo; sveobće omalovažavanje kažnjava ponaj-

češće osobno zadovoljstvo. Tko je sam sebi predovoljan, nikad to ne će biti drugima. Govoriti i u isto vrieme htjeti sama sebe slušati, ne valja; ako je budalaština govoriti sa samim sobom, to je dvostruka budalaština htjeti pred drugima sam sebe još i slušati. Slabost je velike gospode, kad iz dubine svoje duše naglašuju: »Ja kažem ovo, ja velim ono!« To je prava muka za slušaoce. Pri svakoj rečenici očekuju odobravanje ili laskanje, pa tjeraju strpljivost razboritih do skrajnosti. Naduveni ljudi govore obično tako, da u isto doba očekuju odjek svoga govora, i dok se njihovo zabavljanje kreće oko njihove uobraženosti, dotle pri svakoj rieči prisluškuju, kad će im priteći u pomoć ono odvratno i glupo: »pravo ste kazali«.

142.

NE STOJ NA LOŠOJ STRANI RADI TVRDOGLAVOSTI, ŠTO JE PROTIVNIK VEĆ STAO NA DOBRU, jer inače stupamo na bojište već kao pobieđeni, a sva je prilika, da ćemo se morati povući s porugom i sramotom, jer se s lošim oružjem ne će nikada moći uspješno ratovati. Protivnik je svojom lukavošću izabrao sebi bolju stranu i time postao jači; a ti ne budi lud i ne zauzimaj lošiji položaj samo stoga, da staneš protiv njega. Tvrdoglavost u djelima dovodi u veći škripac nego tvrdoglavost u govoru, pa je utoliko veća i opasnost pri djelu, nego pri govoru. Tvrdoglavi pokazuju svoju prostotu tim, što prkose istini i što se svađaju u prkos svojoj koristi. Mudri ne stane nikad na stranu strasti, pa bilo da je to stajalište zauzeo odmah na početku kao prvi ili istom kao drugi, kad se dosjetio boljem. Ako je protivnik glup, on će sad, nalazeći se u neprilici, promieniti svoje stajalište i stati na obrnutu, dakle lošiju stranu. Da bi ga dakle potisnuli s boljeg mjesta, jedino je sredstvo, da ga sami zauzmemo; on će ga onda iz gluposti ostaviti, a radi te njegove tvrdoglavosti drugi će ga se ljudi otresti.

143.

NE BUDI PARADOKSAN ZBOG BOJAZNI, DA NE BUDEŠ OTRCAN. Obje skrajnosti štete našem ugledu. Svaki pokušaj, koji je protivan ozbiljnosti, već je srodan ludosti. Paradoks je na neki način prevara, pošto se u početku sviđa, jer iznenađuje novim i pikantnim, ali poslije, kad prođe obmana i njegova se golotinja odkrije, on daje veoma lošu sliku. Paradoks je vrst obsjene, koja u državnim pitanjima razara države. Oni, koji nisu kadri putem vrline izvršiti doista velika djela ili se ne usuđuju ni počinjati ih, upuštaju se u paradokse: njima se dive glupaci, ali mnogi pametan čovjek proriče im sudbinu. Paradoks dokazuje, da je moć prosuđivanja smetena, pa ako kadkad i ne počiva na pogrješnom, počiva na nepouzdanom i već time dovodi važne stvari do velike opasnosti.

144.

DA SVOJ POSAO OBAVIŠ, POJAVI SE S TUĐIM. To je jedno od onih lukavih sredstava, kojima se postizava svrha. Ovo lukavstvo savjetuju kršćanski učitelji i u pitanjima, koja se tiču Boga. Ovo je pretvaranje važno, jer tim, što se iztiče tuđa korist, namamljuje se tuđa volja, a taj mamac do-

pušta, da se njome može upravljati po svojoj volji. Onaj, čijom se voljom upravlja, misli, da se radi za njegovu stvar, a njegova je stvar međutim samo zato tu, da otvori put tuđoj namjeri. Nikada se ne smije prodirati bez razmišljanja, osobito ne ondje, gdje je tlo opasno. Ljudima, čija je prva rieč obično »ne«, treba preporučiti, da se klone negativnog zaključivanja i da taje razlog, s koga im je težko privoljeti onome, što se od njih traži, osobito ondje, gdje bi se moglo slutiti, da će se stvari preokrenuti. Ovaj savjet spada među savjete »druge namjere« (u br. 13.), a ovi su od svih najfiniji.

145.

NE ODKRIVAJ SVOJE SLABOSTI, jer će inače sve na nju ciljati; ne žali se na nju, jer će zloba uviek tamo zakucati, gdje se osjeća bol. Nemoj se srditi, jer to ne pomaže, već naprotiv zlobu još više razveseljuje. Zlobna se namjera šulja i traži nedostatke, koje bi mogla odkriti; bije te bičem, da izpita osjetljivost i tisuću će puta pokušati, dok ne pronađe ranu. Tko je pažljiv, neka nikada ne pokaže, da je pogođen, i neka nikad ne odkrije svoje osobne ili naslieđene nemoći. I sam nas udes voli kadkad ošinuti baš tamo, gdje nas najviše tišti. Njegovi udarci pogađaju uviek bolno mjesto; zato ne odkrivaj ni što te boli ni što te veseli, pa će bol proći, a radost ostati.

146.

PROMATRAJ STVARI PO UNUTRAŠNJOJ VRIEDNOSTI, pa ćeš ih veoma često vidjeti sasvim drugčijima nego što se čine. Luda, koja nije doprla

dublje od kore, uvidi, da se prevarila tek kad prodre do jezgre. Laž ide prije svačega vukući za sobom ludove na lancu njihove nepopravljive ništetnosti; istina pak dolazi uviek poslije hramljući polako i oslanjajući se o ruku vremena; za nju štede mudri ljudi drugu polovinu one sposobnosti, kojom nas je sveobća mati, dobro znajući što radi, dvostruko obdarila. Prevara je nešto sasvim površno, pa zato nagaze na nju odmah oni, koji su isto tako površni. Ono pak, što je istinito i pravo, živi duboko povučeno i sakriveno, da ga što više uvažuju mudri i razumni.

147.

NE BUDI NEPRISTUPAČAN. Nema toga, koji bi bio tako savršen, da ga ne treba s vremena na vrieme netko drugi na nešto podsjetiti; neizliečivo je glup onaj, koji ne će nikoga da sasluša. I najnadmoćniji treba primiti prijateljski savjet, pa i sama kraljevska moć ne smije biti zadrta. Ima ljudi, koje nije moguće spasiti, jer nisu nikom pristupačni; oni srljaju u propast, jer se nitko ne smije približiti, da ih zadrži. I najodličniji neka ostave vrata otvorena prijateljstvu, jer će im kroz otvorena vrata moći i pomoć doći. Prijatelju se mora dati toliko slobode, da može bez uztezanja i savjetovati i karati. Tu mu vlast moramo dati, jer je naš prijatelj naše zadovoljstvo i jer poštujemo njegovu vjernost i razboritost. Ne treba svakom lako poklanjati priznanje, pa ni povjerenje: ali vjerno ogledalo one povjerljive osobe, kojemu dugujemo zahvalnost, što nas je upućivalo i suzdržavalo od zablude, moramo čuvati u dnu svoje duše i uvažavati ga.

148.

ZNATI ZABAVLJATI. Pri zabavljanju se pokazuje čovjek u svemu svome biću. Ni jedno zanimanje u životu ne zahtieva više pažnje; jer upravo zato, što je zabavljanje najobičnije zanimanje, čovjek se pomoću njega ili uzdiže ili pada. Kad je potrebna pažnja, da se sastavi jedno pismo (to je pismena zabava s razmišljanjem), koliko se tek više pozornosti mora uložiti u običnu zabavu, gdje razboritost čovječja nepripravna polaže izpit. Izkusni ljudi opipavaju bilo duše na jeziku, pa zato i reče mudrac[1]: »govori, da te vidim«. Neki misle, da se vještina zabavljanja sastoji baš u tome, da ono bude bez vještine, da bude gibko i slobodno kao odielo. To i vriedi za zabavu među dobrim prijateljima; ali u razgovoru s ljudima, koji zaslužuju pažnju, mora zabava imati sadržaj, da zasvjedoči sadržinu govornika. Ako ne ćemo da pogriešimo, morat ćemo se prilagoditi naravi i razumu onog, s kim razgovaramo. Ne treba kritizirati rieči, jer će nas inače držati za gramatičare; još bi manje valjalo biti odvjetnik misli, jer bi nas svatko izbjegavao, pa bismo saobćenja drugih ljudi morali skupo plaćati. I u razgovoru vrjednija je šutljivost od rječitosti.

149.

TREBA SE ZNATI IZTAKNUTI. Naša unutrašnja vriednost nije dovoljna, jer svi ne prodiru do jezgre niti gledaju u unutrašnjost; naprotiv većina leti onamo, gdje je već kakav slet i idu, jer vide, da i drugi tamo idu. Velika se vještina sastoji u umieću dati ugled svojim stvarima: čas pohvalom, jer pohvala čini, da se stvar više traži, čas kakvim izvanrednim nazivom, jer je to vrlo potrebno, da se o tim stvarima steče liepo mišljenje; u svemu tome treba izbjegavati svaku afektaciju. Osim toga ima još jedno sredstvo, koje svagda pobuđuje pažnju. To se sredstvo sastoji u izticanju, da je stvar namienjena samo onima, koji su uviđavni, jer se svi drže za uviđavne, a ako se nađe netko, koji se ne smatra uviđavnim, on će onda osjećati svoj nedostatak i u njemu će se pobuditi želja, da taj nedostatak odpadne. Naprotiv! Svoj posao ne treba nikada preporučivati kao nešto lako ili obično, jer on time ne postaje lakši, već ga samo više omalovažavaju. Svi teže za onim, što je neobično, jer je to više privlačivo i za ukus i za razum.

[1] Sokrat.

150.

MISLITI UNAPRIED od danas na sutra i još dalje u budućnost. Najoprezniji je onaj, koji odredi stanovite časove osobito za brigu i za premišljanje. Opreznom se ne događa nikakva nesreća, a za onog, koji je pažljiv, ne postoji opasnost. Razmišljanje se ne smije odlagati, dok ne padnemo u blato do grla, već se mora misliti unapried. Ako više put i zrelo promišljamo, preteći ćemo svagda i najveću nesreću. Uzglavlje je niema Sibila; bolje je najprije odspavati makar i na njegovu okrajku nego poslije ležati na njemu u nesanici. Neki najprije rade, pa onda misle, što znači toliko, koliko da ne misle na posljedice, pa po tome ni na to, da će se poslije morati opravdavati; drugi pak ne misle ni prije ni poslije.

Cieli život mora biti neprekidno mišljenje, da ne skrenemo s pravoga puta. Često oprez i promišljanje omogućuju, da možemo unapried odrediti tok svoga života.

151.

NE PRIDRUŽUJ SE NIKADA ONOM, KOJI ĆE TE BACITI U ZASJENAK, pa bilo to zato, što te nadmašuje ili što zaostaje za tobom. Tko ima bolja svojstva, tome će se odavati veće štovanje, taj će uviek igrati glavnu, a ti sporednu ulogu, pa ostane li i za tebe nešto pažnje, to je samo toliko koliko je on ostavio. Mjesec sja samo dotle, dokle je sam među zviezdama; pokaže li se sunce, on gubi svietlost ili postaje nevidljiv. Zato se ne pridružuj nikad onome, koji će te zasjeniti, već onome, kraj koga ćeš se iztaknuti. Samo tako bilo je moguće mudroj Fabuli, da zbog ružnoće i loše odjeće svojih pratilica bude liepa i da sja pred Marcialom. Isto se tako ne treba bacati u opasnost radi kakvog lošeg druga i ne podizati drugome čast na račun svoga ugleda. Dok još rastemo, treba se držati onih najodličnijih, a kad dorastemo i postanemo sami svoji gospodari, onda se držimo onih srednjih.

152.

ČUVAJ SE, DA NE STUPIŠ TAMO, GDJE SE TREBA IZPUNITI VELIKA PRAZNINA, a učiniš li to ipak, onda moraš biti uvjeren, da ćeš nadmašiti onoga, koji je pred tobom tamo bio; da bi njemu bio ravan, nuždno ti je biti dva put vrjedniji od njega. Koliko je god pametno brinuti se, da nas opet požele onda, kad na naše mjesto dođe naš na-

sljednik, isto se toliko mudro čuvati, da prema svome predšasniku ne izgledamo bez svietlosti. Težko je izpuniti kakvu veliku prazninu, jer se uviek čini, da je bolje ono, što je prošlo. Nije dosta biti samo ravan onome, za kojim si došao, jer je on prvi došao u položaj, da se o njemu dobro misli. Zato moramo u svoj rad unieti još kakvu vrlinu, koje on nije unosio u svoj rad.

153.

NE TREBA NI LAKO VJEROVATI NI LAKO ZAVOLJETI. Tko sporo vjeruje, pokazuje zreo um. Laž je veoma obična, zato vjerovanje neka bude neobično. Tko se lako zavarava, ostaje poslije zastiđen. Međutim se ne smije tako postupati, da upozorimo na svoju sumnju u izkaz onoga, koji nam o nečem govori. To bi bilo neuljudno, pa i uvredljivo, jer se tim čini, da je onaj, koji nešto tvrdi, ili varalica ili onaj, koga su prevarili. Pa nije ni to najgore zlo. Još je gore, što biti nepovjerljiv znači, biti sam lažac, jer taj pati od dva zla: jedno je, što on ne vjeruje, a drugo, što se njemu ne vjeruje. Slušalac će učiniti pametno, ako ne izreče odmah svoje osude, a govornik, ako se za dokaz istinitosti onoga, što tvrdi, pozove na onoga, od koga je doznao. Isto je tako bezsmisleno olako poklanjati svoju naklonost, jer se može lagati ne samo riečima, već i djelima, a prevara djelom mnogo je opasnija.

154.

TREBA UMJETI I RAZLJUTITI SE. Promišljaj pametno po mogućnosti i onda, kad se netko prostački na te ljuti: to ne će biti težko razboritu

čovjeku. Ali ako se ti razsrdiš, onda je prvo, što trebaš učiniti, to, da primietiš, da si se razsrdio, pa ćeš odmah postati gospodar svoje uzrujanosti; kad si to učinio, onda izračunavaj, do koga se stupnja trebaš ljutiti, pa onda stani. Ako se promišljeno držiš ove mudrolije, moći ćeš se ljutiti i opet smirivati do mile volje. Trebaš se znati suzdržati valjano i u pravo vrieme, jer se u trčanju najteže zaustaviti. Najbolju ćemo svjedočbu dati svome razumu, ako ostanemo razboriti i onda, kad nas spopadne ludilo. Svaka nas pretjerana strast udaljuje od razborite prirode i naš um ne će pasti ni prekoračiti granice, koje su nam potrebne za samoodržanje samo onda, ako svuda uložimo svu svoju pažnju. Da uzmognemo savladati neku strast, potrebno je uviek držati svoju pažnju na uzdi; tada ćemo biti prvi, ako ne možda i posljednji »mudri na konju«.[1])

155.

PRIJATELJI PO IZBORU neka ti budu oni, koje si odabrao ne samo po naklonosti, već i po uviđavnosti, ali istom kad ih je razum izpitao, a promjenljiva sreća okušala. Iako je u ovom pogledu težko pogoditi ono, što je najvažnije u životu, ipak se za to najmanje brinemo. Neke nam prijatelje dovodi njihovo nametanje, a mnoge sam slučaj. Pa ipak se o nama sudi po našim prijateljima. Između znalca i neznalice nije nikada bilo suglasnosti. Ako nam se netko sviđa, to još ne znači, da ćemo s njime sklopiti tiesno prijateljstvo. To sviđanje možda potječe odatle, što nas zabavlja i krati nam vrieme,

[1]) Španjolska poslovica: nitko nije na konju mudar.

a ne što bismo se mogli pouzdati i osloniti na njegove sposobnosti. Prijateljstava ima pravih i nepravih; neprava nam služe za uživanje, a prava za ostvarenje naših uspjelih misli i djela. Malo ih je, koji su prijatelji ličnosti, a mnogo, koji su prijatelji sretnih prilika, u kojima se nalazi ta ličnost. Uviđavnost jednog prijatelja pomaže više nego dobra volja mnogih drugih. Stoga trebamo prijateljima, a ne slučaju, zahvaliti svoj izbor. Razuman prijatelj umije odkloniti neprilike s nas. I ako hoćemo da održimo svoje prijatelje, ne smijemo im željeti odviše mnogo sreće.

156.

PAZI, DA SE NE VARAŠ U OSOBAMA. To je najopasnija, a i najlakša prevara. Bolje je, da te prevare u cieni, nego u robi. Kod ljudi je više nego kod svega drugog potrebno gledati u njihovu unutrašnjost. Razumievati se u stvarima i poznavati ljude — dva su sasvim različna predmeta. Za proučavanje ćudi i razlikovanje značaja potrebna je duboka filozofija. Kao što je potrebno proučavati knjige, isto je tako potrebno proučavati i ljude.

157.

ZNATI SE KORISTITI SVOJIM PRIJATELJIMA. I pri ovome pokazuje pametan čovjek svoju vještinu. Neki su nam koristni, kad su daleko, a neki, kad su u blizini. Neki nije sposoban za dogovaranje, ali je vrlo sposoban za dopisivanje, jer mu daljina uklanja neke pogrješke, koje se iz bliza nisu mogle podnositi. Ne samo zabavu, već i koristi valja crpsti od svoga prijatelja. Prijatelj pak mora imati

tri svojstva, koja neki pridaju onom, što je dobro, a neki svakom predmetu uobće. Ta tri svojstva jesu: jedinstvo, dobrota i istinitost[1]). Prijatelj je u svemu sve i sva. Malo ih je sposobnih, da budu dobri prijatelji, a to, što ih ne umijemo izabrati, čini da ih je još manje na broju. Sačuvati ih za sebe vriedi više nego znati ih zadobiti. Odaberimo takove, koji će biti dugotrajni, makar bili i novi u početku; pri tome se tješimo tim, što će se i oni moći ubrojiti među stare. Svakako su najbolji, koji imaju mnogo soli, makar izpitivanje stajalo i nešto skuplje. Nikakva pustinja nije tako žalostna, kao što je žalostno biti bez prijatelja. Prijateljstvo nam umnožava dobro, a dieli s nama zlo. Ono je jedino sredstvo protiv nesreće i samo pokraj njega duša slobodno diše.

158.

TREBA PODNOSITI I LUDE. Mudraci su uviek nestrpljivi, jer tko umnožava svoje znanje, umnožava i svoju nestrpljivost. Tko mnogo zna, toga je težko zadovoljiti. Prvo je pravilo za život, da možeš sve podnositi. Epiktet svodi na to polovinu mudrosti.[2]) Moramo li podnositi svakovrstne ludosti, to moramo imati i velikog strpljenja. Često moramo najviše trpjeti od onih, o kojima najviše ovisimo: to je koristna vježba za savladivanje samoga sebe. Iz strpljivosti potječe mir, koji je sreća za čitav

---

[1]) Quodlibet ens est unum, verum, bonum. — Rečenica iz skolastičke filozofije.

[2]) *'Ανεχεσθαι και ἀπεχεσθαι.*

sviet. Tko pak nije razpoložen trpjeti, neka se povuče sam u se, ako inače samo može podnositi sam sebe.

159.

PAZI NA SE, KAD GOVORIŠ s protivnicima radi opreza, a sa ostalima radi pristojnosti. Uviek ima vremena dodati koju rieč, ali je nikada opozvati. Govori kao u oporuci: što manje rieči, to manje svađe. Pri onom, što nije važno, vježbaj se za ono, što je važno. Što je tajanstveno, ima u sebi nešto božanstveno. Tko je brzoplet na jeziku, toga će brzo ili svladati ili pregaziti.

160.

POZNAJ I ONE SVOJE POGRJEŠKE, KOJE SU TI MILE. Takvih pogrješaka ima i najsavršeniji čovjek, pa živi kao da je ili s njima vjenčan ili u potajnoj ljubavi. One počivaju često u duhu, pa su to veće, ili bar padaju u oči više, što je duh veći. Onaj, čije su, ne da ih ne poznaje, nego ih voli; to je dvostruko zlo: prvo je zlo, što je naklonjen strastveno, a drugo, što je naklonjen pogrješkama. To su sramotne mrlje savršenosti, koje su drugima toliko mrzke, koliko su mile onima, čije su. Tu čovjek mora biti odvažan i svladati sam sebe, jer će samo tako moći od takvih mrlja osloboditi ostale svoje vrline. Inače se sve vrline spotiču o te pogrješke, i kad bi tobože htio pohvaliti ostalo, što je dobro, zaustavlja se kod tih slabosti, pa ih na štetu drugih dobrih svojstava ocrnjuje što može gore.

161.

ZNATI TRIUMFIRATI NAD SUPARNICIMA I PROTIVNICIMA. Njih prezirati nije dovoljno, iako je pametno. Za ovo se traži plemenitost. Najveće je pohvale dostojan onaj, koji dobro govori i o onom, koji o njemu govori loše. Protivniku ćeš se najbolje osvetiti onda, kad dođeš u mogućnost prema njemu iztaknuti svoju darovitost i svoje zasluge, jer ovo dvoje najviše pobjeđuje i muči one, koji zavide. Svaki novopostignuti stupanj sreće još jače steže konopac oko vrata onoga, koji zavidi, a slava onog, koga mrze, pakao je za njegova suparnika; to je najveća od svih kazni, jer iz sreće pravi otrov. Zavidljivac ne umire jedan put, već toliko puta koliko put odjekne glas o slavi onoga, kome zavidi. Njegova se muka mjeri prema tome, je li slava njegova protivnika prolazna ili neprolazna. Ako je slava bezkrajna, onda život ovoga nije drugo nego čast, a život zavidljivca ništa drugo već vječna patnja. Truba slave objavljuje jednome bezsmrtnost, a drugome smrt na vješalima, ako ne će da čeka, dok ga sama zavist ne izgrize.

162.

NIKADA, ZBOG MILOSRĐA PREMA NESRETNOM, NE NAVLAČI I NA SEBE NJEGOVU SUDBINU. Što je za jednoga nezgoda, to je za drugoga često najsretniji događaj, jer se često ne bi mogao usrećiti ni jedan, kad se ne bi unesrećili mnogi drugi. Nesretnima je svojstveno lako steći naklonost ljudi, koji bi im svojom bezkoristnom ljubavlju htjeli olakšati udarce sudbine. Zbiva se, da i onaj, kojega su

na vrhuncu njegove moći svi mrzili, doživi, da ga svi sažaljevaju. Želja za osvetom protiv silnoga pretvorila se u sažaljenje prema postradalom. No, tko je mudar, neka pazi, kako sudbina mieša karte. Ima ljudi, koje vidimo gdje se druže samo s nesretnima, pa onaj, kome su se juče uklanjali kao presretnom, stoji danas u njihovu družtvu kao nesretan. To pokazuje kadkad plemenitu dušu, ali ne i pamet.

163.

TREBA KADKAD I PROMAŠITI CILJ, da se osvjedočimo, kakav će nam odziv imati pojedine stvari, osobito one, za koje nismo sigurni, da će se svidjeti ili da će poći za rukom. Na taj način može čovjek osigurati sebi povoljan izhod, pa mu stoji do volje odati se poslu ozbiljno ili se povući. Isto se tako izpituju naklonosti, pa tko je oprezan, taj upozna zemljište, na kom se nalazi. To je od velike važnosti, kad se nešto moli, kad se nešto voli i kad se nad nečim vlada.

164.

I KAO PROTIVNIK BUDI POŠTEN. Razuman čovjek može biti prisiljen, da postane protivnik, ali ne da postane nepošten protivnik. Svatko treba raditi kao onakav, kakav jest, a ne kao onakav, za kakva bi ga htjeli napraviti. Plemenita duša u borbi s protivnicima stiče odobravanje. Treba se boriti tako, da pobiedimo ne samo silom, nego i načinom borbe. Podla pobjeda nije pobjeda već poraz. Uviek pobjeđuje samo ono, što je plemenito. Pošten čovjek ne će nikada upotriebiti zabranjeno oružje. To bi bilo

onda, kad bi se u borbi s bivšim prijateljem, s kojim smo se zavadili i koga počinjemo mrziti, koristili povjerenjem, koje nam je u svoje vrieme poklonio, jer se poklonjeno povjerenje nikada ne smije upotriebiti za osvetu. Sve, što samo miriše na izdaju, prlja pošteno ime. Svaki trag podlosti mora izazvati ogorčenje kod ljudi, koji hoće imati pravo na štovanje. Blagorodno srdce i nevaljalstvo moraju biti daleko jedno od drugoga. Kad bi u svietu i nestalo plemenitosti, velikodušnosti i vjernosti, i onda bismo se trebali proslaviti time, što bi se te vrline mogle naći još samo u našim grudima.

165.

RAZLIKUJ ČOVJEKA, KOJI SAMO GOVORI, OD ČOVJEKA, KOJI RADI. Velika se točnost traži u ovom razlikovanju kao i u razlikovanju prijatelja, osoba i zvanja, jer su razlike među njima velike. Nemati ni liepih rieči ni loših djela, već je zlo, a nemati ni loših rieči ni loših djela, još je gore. Rieči se ne mogu jesti, one su vjetar, a od uljudnosti se ne može živjeti, jer su one uljudna prevara. Ptice hvatati svietlošću — pravo je sliepilo. Tko je sujetan, hrani se vjetrom. Rieči trebaju biti zalog za djela, pa istom onda imaju vriednosti. Drveće, koje osim lišća ne donosi ploda, obično je bez srži; pa i to drveće treba poznavati, jer dok nam plodno donosi koristi, dotle nam neplodno pravi hlad.

166.

TREBA SI ZNATI POMOĆI. U velikim opasnostima nema boljeg druga od odvažnog srdca, a oslabi li ono, trebaju ga pomoći bliži dielovi. Patnje nisu

tako težke onome, koji si zna pomoći. Sudbini ne smiješ dati oružje, jer bi onda bila još nesnosnija. Neki se u svojim nedaćama pomažu malo i podvostručavaju ih, jer ih ne umiju snositi. Ali onaj, koji sebe poznaje, priteći će u pomoć svojoj slabosti predomišljanjem, jer tko je mudar, taj će pobiediti sve, pa i same zviezde.

167.

NE BUDI ČUDO OD LUDOSTI. Takvi su: svi sujetni; umišljeni; tvrdoglavi; jogunasti; oni, što se u svom mišljenju ne daju pokolebati; zasukani; oni, što se pretvaraju; lakrdijaši, radoznali; paradoksni; sektaši usijane glave svake vrsti: svi su oni čudovišta onog, što ne valja. Duševna nakaza ružnija je od tjelesne nakaze, jer ona stoji u protivnosti s ljepotom višega stupnja. Ali tko će pomoći tome ogromnom i posvemašnjem nesuglasju? Gdje nema velike pažnje prema samom sebi, tu više nije moguće vladati; takovo čudovište umišlja u svojoj lažnoj oholosti, da stiče priznanje i odobravanje i ondje, gdje bi, kad bi razmišljao, mogao opaziti, da mu se rugaju.

168.

VIŠE PAZI, DA NI JEDAN PUT NE POGRIEŠIŠ, NEGO DA STO PUT POGODIŠ. Nitko ne gleda u sunce kad sja, a svi gledaju, kad je pomračeno. Kritika obične svjetine ne će ti računati ono, što ti je uspjelo, već ono, gdje si pogriešio. Slava, koju si stekao i koju šire dobri ljudi, ne će nikada doprieti dotle, dokle će doprieti glas, kojim te ogovaraju zli jezici. Za mnoge nije sviet znao prije, dok nisu pogriešili. Sva djela jednog čovjeka, uzevši ih

zajedno, nisu dovoljna da izbrišu jednu jedinu i malu pogrješku. Neka se dakle nitko ne vara i neka svatko zna, da mu zluradi ljudi ne će računati ništa od svega onoga, što je učinio dobro, a dobro će zapamtiti sve, što je makar kad učinio loše.

169.

UVIEK DRŽI U PRIČUVI OD SVAČEGA PO MALO. Time osiguravamo svoju važnost. Zato ne trebamo uviek i u svakom slučaju upotriebiti sve svoje sposobnosti i sile. I u znanju treba imati jednu prednju gardu, jer se time podvostručavaju savršenosti. Uviek moramo imati nešto, čemu ćemo moći pribjeći za slučaj opasnosti, da nam se posao izjalovi. Sila, koja napadnutoj četi pritječe u pomoć, čini više od sile, koja napada, jer ona podiže i vriednost i ugled. Pametan ide uviek s pouzdanošću na posao, pa i u promatranju ovoga slučaja vriedi onaj pikantni paradoks: »više je polovina nego cjelina«.[1])

170.

NEMOJ IZTROŠITI MILOST. Veliki su dobročinitelji za velike prilike. Malim stvarima ne treba poklanjati veliko povjerenje, jer bi to značilo razsipati milost. Sveto utočište neka uviek ostane sačuvano za slučaj skrajnje opasnosti. Ako se za sitnicu upotrebljava ono, što je opredieljeno za velike stvari, što će onda ostati za poslije? Dan-danas niti je što vriednije od zaštitnika ni dragocjenije od milosti: ona ziđe sviet i ruši ga, pa čak i duh može

[1]) Heziod.

dati i oduzeti ga. Priroda i slava sklone su i milostive mudracima, ali im sreća često zavidi. Zato je bolje sačuvati milost moćnih nego blago i imanje.

171.

NE UPUŠTAJ SE U BORBU S ONIM, KOJI NEMA ŠTO IZGUBITI, jer se tim ulazi u nejednaku borbu. Onaj stupa bezbrižno, jer je izgubio i stid i svršio sa svačim, pa nema više ništa, što bi mogao izgubiti. Zato se laća svake nepristojnosti. Tako strašnoj opasnosti ne smijemo nikad izložiti svoj neprocjenjivi glas, za koji smo se mučili toliko godina, dok smo ga stekli. Pa zar da ga izgubimo sad za jedan čas, kad bi samo jedna jedina sramotna neprilika mogla učiniti, da nam toliki krvavi znoj ostane uzaludan? Čovjek, u koga je razvijen osjećaj dužnosti i časti, čuvat će se, jer ima mnogo izgubiti; on će uzporediti svoj ugled s ugledom dotičnoga, pa će se samo oprezno upustiti s njime u posao i raditi s takvom suzdržljivošću, da će se uviek još za vremena moći povući i osigurati svoj ugled. Ta ni sretnim svršetkom ne bi on mogao dobiti ono, što je izgubio već tim, što se izložio takvom jednom nesretniku.

172.

NE BUDI OD STAKLA U OBĆENJU, JOŠ MANJE U PRIJATELJSTVU. Neki se razbiju neobično lako i time dokažu, da nisu ni malo stalni. Lako uobraze, da ih netko vrieđa i time izpunjuju zlovoljom čitavo družtvo. Njihova je ćud nježnija nego zjenica u oku i ne trpi, da se dira ni u šali ni u zbilji. Napadaj na njih nije nuždan, jer ih vrieđa

i najneznatnija malenkost. Tko se s njima druži, mora biti neobično oprezan i uviek uzimati u obzir njihovu nježnost, pa čak promatrati i izraz njihova lica, jer ih naljuti i najmanja neugodnost. To su obično ljudi samo sebi svojstveni; to su robovi svoje ćudi, za ljubav koje bi sve odbacili; to su idolopoklonici svoje umišljene časti. Naprotiv! Ćud onoga, koji ljubi, čvrsta je i uztrajna kao dragi kamen, pa se stoga amant[1]) može nazvati i diamant.

173.

NEMOJ ŽIVJETI BRZO. Znati razdieliti ono, što imaš, znači umjeti uživati u njemu. Mnogi svrše prije sa svojom srećom nego sa životom. Njihova sreća propada prije nego su osjetili radost od nje, pa kad poslije opaze, da su je trošili više nego što je trebalo, htjeli bi natrag u *status quo ante*. Oni su poštonoše života, koji običnom brzom toku vremena dodaju još i njima svojstveno srljanje. Oni bi htjeli progutati u jedan dan ono, što bi jedva mogli prokuhati cielog života. Oni uviek prestižu radosti života, pojedu već i godine, koje dolaze, pa jer su tako brzi, to brzo svršavaju sa svačim. I u žeđi za znanošću treba biti umjeren, da ne naučimo štošta, što bi bilo bolje da ne znamo. Nama je suđeno doživjeti više dana nego radosti. Zato trebamo biti spori u uživanju, a brzi u radu, jer svršene poslove gledamo rado, a svršena uživanja ne.

---

[1]) Igra rieči: »amant« je onaj, koji voli ili ljubi (lat. amans, tal. i španjolski amante).

174.

ČOVJEK OD SADRŽAJA. Čovjek od sadržaja ne nalazi zadovoljstvo u čovjeku, koji to nije. Biedan je onaj vanjski ugled, koji nema oslonca u unutrašnjoj sadržini. Nije podpun čovjek, koji se pričinja da je; mnogi su čak varalice, jer, oplođeni himerama, rađaju prevare, a pri tome ih podupiru oni, koji su im slični i koji uživaju više u onom, što je nesigurno, nego u onom, što je pouzdano, jer ono nesigurno znači isto, što i varljivo, a to je njima dosta mnogo, dok pouzdano znači isto, što i istinito, a to je za njih baš malo. Na kraju krajeva njihove se tlapnje svršavaju zlo, jer su bile bez čvrste i valjane osnove. Jedna prevara čini potrebnom mnoge druge prevare, jer je himerna čitava zgrada i zato, što je sazidana u zraku, mora nuždno pasti na zemlju. Laž se ne može održati dugo već stoga, jer postaje sumnjiva time, što obećava previše mnogo, isto tako, kao što ne može biti pravo ni ono, što dokazuje odviše mnogo.

175.

UVIĐAVNI LJUDI SAVJETUJU SE MEĐUSOBNO. Bez razuma, vlastitog ili posuđenog, ne može se živjeti. Ali ima mnogo ljudi, što ne znaju, da ništa ne znaju, a ima i takvih, koji misle da znaju, a ništa ne znaju. Nedostatci u glavi ne mogu se izliečiti, ali se može posuditi ono što nedostaje. Neznalice koje ne znaju sami sebe, ne traže što im nedostaje. Neki bi bili pametni, kad ne bi mislili, da su pametni. Odatle dolazi, da proročtva mudrosti, iako su riedka, nemaju nikakva posla, jer ih nitko ne pita

za savjet. Savjetovanje ne umanjuje ugleda niti pokazuje oskudicu u sposobnostima; ono je čak dokaz i za jedno i za drugo. Zato promišljaj razumno, da te ne opovrgne nesretan svršetak.

176.

NE BUDI POVJERLJIV U OBĆENJU, a nemoj dopustiti ni drugima, da to budu prema tebi. Tko se upušta u kakav povjerljiv odnošaj, gubi odmah onu nadmoćnost, koju mu je pribavilo njegovo bezpriekorno vladanje, a po tome i štovanje. Zviezde održavaju svoju svietlost zato, što ne stupaju s nama u bliži dodir. Što je božanstveno, nalaže nam, da prema njemu stojimo sa strahopoštovanjem. Tko je odviše dobar, taj je na putu, da ga omalovažavaju. Sa čovječanskim je stvarima ovako: što ih više stičemo i imamo, to ih manje uvažavamo. Tko otvoreno saobćava sve i svakome, odaje slabosti, koje je težnja brižno skrivala. Nije pametno upuštati se u povjerljive odnošaje ni s kim: s višim od sebe, jer je opasno, s nižim, jer se ne pristoji, a najmanje s prostacima, jer su zbog svoje gluposti bezobzirni i jer, ne poznavajući ljubav, koja im se ukazuje, drže, da smo im tu ljubav dužni ukazivati. Po tome je velika povjerljivost srodna prostoti.

177.

VJERUJ SVOME SRDCU, osobito ako je prokušano. U ovom slučaju nemoj ga ne poslušati, jer ono često navješćuje ono, do čega nam je najviše stalo. Ono je na neki način domaći prorok. Mnogi su stradali od onog, od čega su se uviek pobojavali, ali što

im je pomogla bojazan, kad je nisu predusreli. Mnoge je priroda obdarila srdcem, koje pravo prosuđuje i koje ih uviek opominje, pa čak i viku diže, da se uklone nesreći, koja im prieti. Nije pametan onaj, koji ide u susret nesreći, osim ako ju je kadar svladati.

178.

ŠUTLJIVOST JE OBILJEŽJE SPOSOBNE GLAVE. Njedra bez tajne — to je otvoreno pismo. Gdje je dno duboko, tamo i tajne leže u velikoj dubini, jer se tamo nalaze veliki prostori i špilje, u kojima se skriva sve, što je od važnosti. Šutnja proizlazi iz moćne vlasti nad samim sobom, a svladati se u različnim prilikama, pravi je triumf. Kome se odamo, tome se i zadužimo. U umjerenom razpoloženju unutrašnjosti leži zdravlje razuma. Opasnosti, s kojima se šutnja mora boriti, jesu različna izkušavanja drugih: protuslovlje s namjerom, da nas zavedu; i peckanje, da bi štogod uhvatili i doznali. Tko je oprezan, taj će u svemu tome biti još zakopčaniji nego je inače. Ono, što trebamo raditi, ne moramo kazati, a što trebamo kazati, ne moramo raditi.

179.

NE UPRAVLJAJ SE NIKAD PO ONOM, ŠTO BI U ISTOJ PRILICI MORAO RADITI TVOJ PROTIVNIK. Lud ne će nikad činiti ono, što pametan nađe za dobro, jer ne umije pronaći ono, što bi bilo zgodno. Ako pak i u njega ima malo mudrosti, onda on baš iz prkosa ne će ići onom stazom, koju su drugi pregledali, pa možda upravo i utrli za nj. Stvari treba prosuđivati s oba gledišta i promatrati

brižno sa sviju strana, pa ih onda srediti tako, da budu kadre dočekati svršetak, pa bio on kakav god. Svi ne prosuđujemo jednako: tko je neodlučan, neka pazi i misli ne samo na ono, što će se dogoditi, već i na ono, što bi se moglo dogoditi.

180.

NE KAZUJ CIELE ISTINE, PA IPAK NE LAŽI. Smotrenost nije ni u čemu tako potrebna kao u istini, jer je istina bilo srdca. Jednako je težko istinu kazati kao i umjeti prešutjeti je. Jednom jedinom laži gubi se sav glas naše neporočnosti. Prevara se smatra krivicom, a varalica zločincem, što je još gore. Svaku istinu ne možemo kazati: jednu ne zbog samih sebe, a drugu ne zbog nekog drugog.

181.

ZA MUDRA MNOGO VRIEDI, AKO U SVEMU IMA MALO I HRABROSTI. Naše mišljenje o drugima treba biti umjereno. Ni do koga ne treba toliko držati, da bi ga se bojali. Utvaranje neka nikad ne ovlada srdcem. Mnogi se čine veličanstveni, dok ih osobno ne poznamo, a kad se s njima stanemo družiti, onda nastupa razočaranje, pri kome pada svako štovanje, što smo ga imali prema njima. Ni jedan ne prelazi uzke granice ljudstva i svaki ima svoje nedostatke čas u glavi, čas u srdcu. Čin i dostojanstvo daju neku tobožnju nadmoć, koju riedko prati osobna nadmoćnost. Tko nema ove, tome se sudbina umije osvetiti time, što razgolićava ništavilo njegovih zasluga baš onda, kad se popne na vrhunac nekog zvanja. No utvaranje ide uviek napried i slika

stvari mnogo ljepše nego što su; ono predstavlja ne samo, kakvo je što, već i kakvo bi moglo biti. Razum, koji je preživio toliko obmana i stekao toliko iskustva, neka odbije od sebe svako utvaranje. Tko je pametan, ne treba biti bojažljiv, kao što ni onaj, koji nije pametan, ne smije biti odviše odvažan. Pouzdanje u se pomoglo je često i glupome, kako li tek ne će pomoći onom, koji ima znanja i koji predstavlja neku vriednost.

182.

NE HVATAJ SE NIČEGA ODVIŠE ČVRSTO. Svaki je glupi čvrsto uvjeren, a svaki čvrsto uvjeren je glup. Što je pogrješniji njegov sud, to veća je njegova upornost. I tamo, gdje je pravo očevidno na našoj strani, liepo je popustiti, jer razlozi, koji govore za nas, nisu nepoznati i učinit će, da se vidi naša uljudnost. Više se izgubi upornim tvrđenjem nego što se može dobiti pobjedom, jer to ne znači biti zatočnik istine, već grubosti. Ima željeznih glava, koje je u najvećem i u najskrajnjijem stupnju težko uvjeriti: pristupi li tome tvrdom uvjerenju još i promjenljiva svojeglavost, onda nam se pokazuje slika podpune ludosti. Čvrstina pripada volji, a ne razumu. Ipak ima slučajeva, koji dopuštaju izuzetak od ovog: ako nas je netko pobiedio u načelu, ne smijemo dopustiti, da nas pobiedi i u provedbi toga načela, jer bi to značilo dvostruk poraz, radi koga bi bili izgubljeni.

183.

NE BUDI CEREMONIOZAN. Afektacija je dobila u svietu glas svojeglavosti čak i onda, kada se pokazala pri kome vladaru. Tko je nepokolebiv u

afektiranju, postaje nesnosan; pa ipak je to svojstvo čitavih narodnosti. Iz takvih trica skrojeno je odielo luđaka. Ljudi te vrsti su idolopoklonici svoje časti, koji već tim, što se boje, da je može sve uvriediti, pokazuju, da je osnovana na nečem neznatnom. Dobro je paziti na štovanje, ali ipak ne smijemo izići na glas kao ljudi od pustih ceremonija. Istina je, svakako, da su čovjeku bezuvjetno potrebne vrline. Što je uljudno, ne treba ni afektirati ni prezirati. Tko je u sitnicama svojeglav, ne daje od sebe znakova veličine.

184.

NE STAVLJAJ SAV SVOJ UGLED SAMO NA JEDNU KOCKU, jer ako te ona iznevjeri, snaći će te šteta, koju ne ćeš moći nadoknaditi. Lako se može dogoditi, da jedanput pogriešimo, osobito prvi put. Vrieme i prilike nisu uviek povoljne, zato se i kaže: netko ima svoj sretan dan. Stoga treba kušati sreću dva put, pa će nam prvi pokušaj — ili uspio ili neuspio — spasiti čast. Uviek moramo pokazati, da težimo popravljanju, a pri tome nam je potrebno, da se možemo pozvati na više pokušaja. Poslovi ovise o mnogim i različnim slučajnostima, pa zbog toga je i sretan svršetak tako riedak.

185.

POGRJEŠKE UPOZNATI KAO POGRJEŠKE, PA MAKAR UŽIVALE NAJVEĆI UGLED. Tko je bez mane, neka ne previdi porok ni onda, kad je taj porok obučen u zlato i u svilu; što više, porok može kadkad nositi i zlatnu krunu, pa zbog toga ne će biti manje nedostojan. Robstvo je nevaljalo, pa kolikogod ga poljepšavalo veličanstvo gospodara. Poroci mogu stajati visoko, ali zbog toga nisu još uviek nešto, što se zove uzvišeno. Neki vide, da ovaj ili onaj veliki čovjek ima ovu ili onu pogrješku, ali ne vide, da on nije nikako radi nje postao velik čovjek. Primjer ljudi visokoga položaja ima takvu uvjerljivu snagu, da nas potiče raditi i ono, što je gadno i odvratno. Laskavci idu čak još dalje, pa imitiraju pred njima kao da rade po njihovu primjeru i onda, kad zaista ne rade. A ne znaju jadnici, da se sviet gnjuša, kad to dolazi od malih ljudi, premda zaklapa oči, kad dolazi od velike gospode.

186.

ŠTO MOŽE PRIBAVITI LJUBAV, IZVRŠI SAM, A ŠTO MRŽNJU, OSTAVI DRUGIMA. Prvim se stiče ljubav, a drugim uklanja zlovolja. Veliki ljudi uživaju više, kad čine dobro, nego kad im se čini dobro. Plemenita duša nalazi u tome sreću. Nije lako drugome nanieti bol, a da ga sami ne osjetimo, pa bilo to radi sažaljenja ili radi osvete. Odozgo se može djelovati samo nagradom ili kaznom; zato treba dieliti dobro neposredno, a zlo posredno. Treba imati nekoga koga će pogađati udarci mržnje i psovke, što izlaze iz nezadovoljstva. Jer bjesnoća prostog naroda jednaka je bjesnoći psa: ne poznavajući uzroka svoje patnje, ona se obraća protiv oruđa, koje, iako u glavnome nije krivo, mora izpaštati kaznu zato, što je neposredno krivo.

187.

TREBA ZNATI UVIEK PO KOJU POHVALNU REĆI. To povisuje dobro mišljenje o našem ukusu, jer pokazuje, da je naš ukus negdje na drugoj strani

naučio, što je uzorno, pa će ga stoga i ovdje znati cieniti; jer tko je prije znao uvažavati vrline, on će im i poslije biti pravedni sudac. Osim toga to daje gradiva za zabavu i za ugledanje, a ujedno je kadro proširiti naše znanje. Time na veoma liep način vršimo djelo uljudnosti prema vrlinama, koje su prisutne. Drugi rade obratno: svoj govor prate uviek s ukorom i hoće da laskaju prisutnome kudeći odsutne. To im i uspieva kod površnih ljudi, koji ne vide dalje od nosa, te ne primjećuju, kako su lukavi, kad svakom pojedinom govore loše o ostalima. Neki vode takvu politiku, da više ciene osrednje stvari današnjeg dana nego najvrstnije djelo, koje je bilo jučer. Tko je oprezan, učinit će dobro, ako progleda sve te lukavosti, pa ne klone pred pretjeranim bajkama niti se nadme radi toga, što se njemu laska, već ako uvidi, da se oni ponašaju jednako prema njemu kao i prema drugima, da svoja mišljenja mienjaju i da se uviek ravnaju po mjestu, na kome se taj čas nalaze.

188.

UPOTRIEBI TUĐI NEDOSTATAK U SVOJU KORIST, jer ako taj štogod zaželi, onda postaje vijak, koji najbolje djeluje. Filozofi su rekli, da nedostatak ili oskudievanje nije ništa, dok su političari bili mišljenja, da u nedostatku treba tražiti sve. A ovi potonji su to i razumjeli najbolje. Mnogi znaju, da iz želje drugih načine sebi stepenicu za postignuće svoje namjere. Oni upotriebe priliku i razdraže im tek, prikazujući im težkoće, koje treba svladati, da se postigne cilj. Oni se nadaju, da će za predmet, koji imaju, dobiti više ako učine, da čežnja

za njim postane strastvena, nego ako ga predaju u posjed onome, tko je prema njemu ravnodušan. A želja postaje strastvena u razmjeru prema odporu: što više raste odpor, to strastvenija biva želja. Da postignemo svoje namjere, treba umjeti održati u ovisnosti druge ljude; a za ovo se traži velika vještina.

189.

GLEDAJ, DA NAĐEŠ UTJEHU U SVAKOJ NEZGODI. Čak i oni, koji su nepotrebni na ovom svietu, mogu je naći u tome, što su bezsmrtni. Nema jada, koga ne bi mogla pratiti utjeha. Lude se tješe obično time, što imaju sreću, a sreća ružnih žena ušla je već u poslovicu. Ne smije mnogo vriediti onaj, koji hoće da živi dugo. Lonac, koji se nikad sasvim ne razbije, uviek je onaj, koji je već okrnjen; njegova duga služba postane nam konačno dosadna. Čini se, kao da sudbina zavidi znamenitim ljudima, jer najduži život daje onima, koji su najmanje koristni, a najkraći onima, koji najviše vriede. Svi, do kojih nam je mnogo stalo, skončaju brzo, a koji nisu od koristi nikome, žive čitavu vječnost; tako nam se djelomično čini, a djelomično je i doista tako. Nesretnome se čini, kao da su se zavjerile i sreća i smrt, da zaborave na nj.

190.

NEMOJ UŽIVATI U VELIKOJ ULJUDNOSTI, jer je ona neka vrst prevare. Nekima nije potrebno bilje iz Tesalije, da uzmognu vračati, jer već samim laskavim skidanjem šešira očaraju sujetne glupane, Odavanje počasti i liepe, ali prazne rieči, njihov su

novac, kojim izplaćuju. Tko obećaje sve, ne obećaje ništa, a njegovo obećanje nije ništa nego zamka, u koju se love budale. Prava uljudnost je dužnost, a ako je izvještačena pa još pretjerana, onda je prevara, koja ne potječe od pristojnosti, već služi kao sredstvo, kojim se drugi ljudi stavljaju u ovisan položaj. Njihovo klanjanje nije namienjeno osobi, već njezinu sretnom položaju, a njihovo laskanje ne vrlinama, koje su možda upoznali, već koristima, kojima se oni nadaju.

191.

MIROLJUBIV ŽIVOT — DUG ŽIVOT. Ako hoćeš da živiš, pusti neka i drugi žive. Miroljubivi ne samo da žive, već i vladaju. Čuj, vidi i šuti! Dan bez svađe donosi miran san, kad padne noć. Dugo živjeti i ugodno živjeti znači živjeti za dvojicu, a takav je život samo plod mira. Sve je onoga, koji ne vodi brigu o onom, što ga se ne tiče. Ništa nije tako bezsmisleno kao sve primati k srdcu. Podjednako bi bilo ludo, kad bi nas srdce boljelo za svačim, što nas se ne tiče, kao i kad se ne bi htjeli brinuti o onom, što je za nas od velike važnosti.

192.

PAZI NA ONOGA, TKO DOLAZI S TUĐIM POSLOM, DA OBAVI SVOJ. Protiv lukavosti najbolja je ograda pažnja. Za fine spletke treba fini nos. Mnogi prave od svoga vlastitog posla tuđi posao, pa nemajući ključa, kojim bi odgonetnuli tuđe namjere, dolaze svaki čas u priliku, da za njih izvlače vrelo kestenje iz vatre i da pri tome sprže svoju ruku.

193.

O SEBI I O SVOJIM STVARIMA TREBA IMATI ČISTE POJMOVE, osobito kad počinjemo samostalan život. Svatko ima o sebi liepo mišljenje, a najljepše imaju oni, koji za to imaju baš najmanje razloga. Svatko sanja o svojoj sreći i smatra sebe za neko čudo. Nada daje najpretjeranija obećanja, koja poslije izkustvo nikada ne izvršuje. Takva sujetna utvaranja postaju izvorom muka, kad jednom istinska zbilja razori obmanu. Mudar se može uviek nadati najboljemu, ali neka uviek očekuje najgore, jer će samo tako moći podnositi ravnodušno sve, što dođe. Umjestno je doduše ciljati malo na više, da pogodimo pravo mjesto, ali ne smijemo ciljati previsoko, jer bismo radi toga mogli promašiti svoju karieru, koja nam ide u susret. Ovo popravljanje pojmova na svaki je način potrebno, jer prije izkustva dolazi očekivanje, a ono je najčešće pretjerano. Univerzalan i najbolji melem protiv svih gluposti je uviđavnost. Svatko neka pozna krug svoga djelovanja i svoga položaja, pa će svoje pojmove dovesti u suglasnost sa stvarnošću.

194.

ZNATI UVAŽAVATI. Nema toga, koji ne bi bilo u čem mogao biti učitelj nekom drugom, a svatko, tko nadmašuje druge, osuđen je da i njega netko nadmaši. Znati izvući korist od svakoga — koristna je umjetnost. Mudar uvažava svakoga, jer upoznaje u svakome dobru jezgru i zna, što je sve potrebno, da se jedna stvar dobro svrši. Glup prezire sve od reda, jer ne zna, što je dobro, i jer nabasa uviek na ono, što ne valja.

195.

UPOZNATI ZVIEZDU SVOJE SREĆE. Nitko nije toliko nemoćan, da ne bi imao ni jedne, a ako je nesretan, to je zato, što je ne poznaje. Neki imaju ugleda kod vladara i velikaša, a da ne znaju, kako i radi čega, već znaju, da im je sudbina olakšala steći njihovu naklonost, a oni su se pri tome trudili tek toliko, da pomognu svoju sretnu sudbinu. Drugi opet uživaju naklonost mudraca. Mnogi su nalazili kod jedne narodnosti bolji doček nego kod druge, i milije su ih gledali u ovom gradu nego u onom. Isto tako čovjek često ima više sreće u jednom zvanju ili staležu nego u drugima, a sve to uz iste, čak i podjednake zasluge. Udes mieša karte kako i kad hoće. Svatko neka poznaje zviezdu svoje sreće i svoj talenat, jer o tome ovisi, hoće li se usrećiti ili će svoju sreću proigrati. Svatko neka ide za svojom zviezdom i neka gleda, kako će joj pomoći, a neka se dobro čuva, da je ne promieni, jer bi to bilo kao kad bi promašili polarnu zviezdu, na čiju nas blizinu upozoruje Mali Medvjed.

196.

NE TOVARI SEBI BUDALU NA VRAT. Tko ne poznaje lude, sam je luda, a još veća onaj, koji ih poznaje, a ne goni ih od sebe. Lude su za obično druženje opasne, a za povjerljivo sudbonosne. I onda, kad se čuvaju i kad ih netko sa strane neko vrieme drži za uzde, one će ipak učiniti ili izreći kakvu glupost, koja će biti to veća, što su se duže na nju spremale. Slabo će čuvati tuđi ugled onaj, koji ga sam nema. Lude su veoma nesretne, a njihova se

nesreća nalazi u patnji, koja je združena s ludošću i koja se izjednačuje s njom. Samo je jedno na njima, što nije tako zlo: ako oni nemaju nikakve koristi od pametnih ljudi, imaju pametni ljudi od njih; i ta je korist velika, jer im služi dielom za upoznavanje, a dielom za vježbanje.

197.

ZNATI PROMIENITI BORAVIŠTE. Ima krajeva, koje moramo ostaviti i zamieniti drugima, ako hoćemo da nešto vriedimo, osobito ako se radi o kakvom visokom zvanju. Domovina postupa s izvrstnim talentima uviek maćuhinski, jer u njoj, kao na zemljištu gdje su ponikli, vlada zavist i tamo se radije sjećaju mana, s kojima je netko počeo, nego veličine, koju je postigao. Iglu su počeli uvažavati tek onda, kad je prešla s jednog kraja svieta na drugi, a staklo, koje je došlo iz tuđe zemlje, oborilo je cienu domaćem dragom kamenu. Strano se sve štuje, nešto zato, što dolazi iz daleka, a nešto stoga, što se dobiva sasvim gotovo i savršeno. Bilo je ljudi, koje su prezirali u njihovu kraju, a sada su na čast cielome svietu; njih visoko ciene i njihovi zemljaci i stranci: zemljaci zato, što ih vide iz daljine, a stranci stoga, što vide, da su im došli iz daljine. Kip na oltaru ne će nikada pravo poštivati onaj, koji ga je poznavao, dok je još bio u vrtu panj.

198.

UĐI U DRUŽTVO KAO RAZUMAN ČOVJEK, A NE KAO ČOVJEK, KOJI SE NAMEĆE. Pravi je put do velikog ugleda zasluga, a do nje se stiže naj-

kraćim putem, ako se radi marljivo i ako je marljivost osnovana na pravoj vriednosti. Sama bezpriekornost nije dovoljna, a samo naprezanje i usiljavanje nije dostojno, jer se na taj način djelo poprska blatom, pa nečistoća škodi njegovu ugledu. Tko u ovom pravcu hoće da bude razuman, mora naći sredinu, a nju će naći samo tako, ako i steče zasluge i znade se snaći.

199.

NEKA TI UVIEK PREOSTANE NEŠTO, ŠTO BI ŽELIO, da ne bi zbog same sreće postao nesretan. Tielo hoće da diše, a duša da čezne. Tko bi imao sve, što želi, razočarao bi se o svemu i bio nezadovoljan. Pa i samome razumu mora preostati nešto, što bi trebao znati i što podražuje radoznalost i oživljava nadu. Presićenost u sreći je smrtonosna. Tko dieli nagrade, čini veoma pametno, ako nikad nikoga ne zadovolji posve. Nemamo li više ništa da želimo, to se onda imamo svačeg bojati. Nije li to nesretna sreća! Gdje prestaje želja, nastaje strah.

200.

LUDE SU SVI, KOJI IZGLEDAJU KAO LUDE, I POLOVICA ONIH, KOJI NE IZGLEDAJU TAKO. Sa zemljom se odtrgla i ludost od neba i, ako još ima nešto mudrosti, ona je glupost prema onoj nebeskoj. Ipak je najveća luda onaj, koji misli, da nije luda i naziva ludama sve ostale. Tko hoće da je pametan, nije dosta da izgleda pametan, najmanje samom sebi. Onaj zna, koji ne misli da zna, a onaj ne vidi, koji ne vidi da drugi vide. I premda je sviet pun luda, ipak nema među njima ni jednog, koji bi o sebi mislio ili makar samo sumnjao, da je lud.

201.

GOVOR I DJELA ČINE SAVRŠENOG ČOVJEKA. Govoriti treba otmjeno, a raditi častno. Prvo pokazuje savršenost uma, a drugo savršenost srdca, dok oboje proizlazi iz plemenite duše. Rieči su sjena djela; one su ženske, a ona mužke prirode. Bolje je biti onaj, koga hvale, nego onaj, koji hvali. Reći je lako, a raditi težko. Djela su srž života, a govor je njegov ukras. Što je vrstno, ono je u djelima stalno, a u govoru prolazno. Djela su plod misli: ako su misli bile zdrave, djela su neminovno uspjela.

202.

TREBA POZNAVATI SVE, ŠTO SE ODLIKOVALO KAO VELIKO U STOLJEĆU, U KOME ŽIVIMO. Toga ne će biti mnogo: jedan Feniks na cielom svietu, po jedan veliki vođa i jedan savršeni govornik i po jedan mudrac u cielom stoljeću, a jedan veliki kralj u mnogo stoljeća. Osrednje je veoma obično kako po broju tako i po vriednosti, a što je veličanstveno, riedko je u svakom pogledu, jer zahtieva podpunu savršenost, i što je vrst savršenija, to je teže postati u njoj najsavršeniji. Mnogi su dobili nadimak »veliki«, koji pripada samo Cezaru i Aleksandru, ali im je uzalud, jer je rieč bez djela pusta para. Malo je bilo Seneka, a samo jednog Apelesa poznavao je sviet.

203.

PODUZMI ŠTO JE LAKO, KAO DA JE TEŽKO, A TEŽKO, KAO DA JE LAKO: prvo zato, da nas samopouzdanje ne bi učinilo bezbrižnim, a drugo stoga, da nas ne bi obezhrabrila malodušnost. Da se jedna stvar ne svrši, potrebno je samo smatrati je za već svršenu, a obratno vrednoća i naprezanje učine, da i nemoguće postane mogućim. Pri velikim dužnostima ne smijemo se čak ni premišljati, da nam ne bi pogled na težkoće oslabio snagu djelovanja.

204.

TREBA ZNATI PREZIRATI. Da dobijemo neku stvar, trebamo biti mudraci, pa da joj ne pridajemo velike vriednosti. Čovjek obično ne dobije, što traži, kad traži, a poslije, kad ne obraća na nj pozornosti, samo mu dođe u ruke. Pošto su sve stvari ovog svieta samo sjena onog, što je vječno, to imaju i svojstvo, koje i sjena, a to je, da bježe pred onim, koji ih goni, a idu za onim, koji bježi pred njima. Osim toga prezir je najpametnija osveta. Čvrsto je načelo mudrih ljudi, da se ne brane perom, jer takva obrana ostavlja iza sebe trag, i češće proslavi protivnika, nego što kazni njegovu drzkost. Nedostojni se služe tom glupavošću, da se iztaknu kao protivnici znamenitih ljudi, da stranputicom steknu slavu, koje ne bi nikada postigli pravim putem, to jest zaslugama. Mi za mnoge ne bi nikada doznali, da se nisu o njima brinuli njihovi glasoviti neprijatelji. Za njih je najbolja osveta zaborav, jer tako ostaju zakopani u prahu svoje ništetnosti. Takvi bezobraznici misle, da će postati bezsmrtni tim, što će podpaliti svjetska vjekovna čudesa. Tko hoće da ušutka klevetu, najbolje će učiniti, ako se na nju i ne osvrće. Borba protiv nje nanosi štetu, a već to, što moramo uzpostavljati ugled, koji nam se zatire, pribavlja neprijatelju zadovoljstvo, budući da i sjena kakve ljage oduzima sjaj našoj slavi, iako je ne može sasvim pomračiti.

205.

TREBA ZNATI, DA SVUDA IMA PROSTAKA, pa i u samome liepom Korintu, u najodabranijoj porodici. To izkustvo stiče svatko u svom rođenom domu. No uz obične prostake postoje i specialni prostaci, koji su još gori. Oni diele s obćim prostacima sva svojstva kao komade razbijenog ogledala, ali su još štetniji. Oni govore ludo i kude, što bi se moralo hvaliti; oni su pravi đaci neznanja, miljenici i zaštitnici gluposti i saveznici svakog ogovaranja. Čovjek se ne smije osvrtati ni na ono, što govore, a još manje na ono, što misle. Vriedno je poznavati ih, da ih se riešimo; jer je svaka glupost prostota, a svaka prostota glupost.

206.

UMJERI SE. Promisliti valja u svakoj prilici, a osobito u neprilici. Navala strasti je poledica za mudrost, na kojoj postoji opasnost, da ćemo se srušiti u propast. Jedan časak bjesnila ili veselja vodi nas dalje nego mnogi i mnogi sati ravnodušnosti, a često nam samo jedan tren nanese sramotu za cieli život. Tuđa lukavost često dovodi hotimice naš um u takvo izkušenje, pomoću koga može izpitati, u kakvom se stanju nalazi naša duša, pa kad je to izpitalo,

onda je pronašlo i ključ naših tajni, pomoću koga može natjerati u skrajnost i najrazboritiju glavu. Zato kao obrnuta lukavost neka nam bude umjerenost, osobito u iznenadnim slučajevima. Ako ne želimo, da nam strast otme uzde iz ruku, potrebno je, da nam duh bude nadmoćan, jer silno mudar mora biti onaj, koji ostane na konju (vidi bilježku br. 154.). Tko je pojmio opasnost, neka ide oprezno svojim putem. Kolikogod se laka čini riječ onom, kome se izmakla, toliko je težka za onoga, kome je namienjena i tko je mjeri.

207.

NEMOJ UMRIETI OD BOLESTI, KOJA SE ZOVE BOLEST LUDOSTI. Mudri umiru ponajčešće, kad su već izgubili razum, a ludi, kad su već puni dobrih savjeta. Umrieti kao luda — znači umrieti od prevelikog mišljenja. Neki umiru, jer misle i osjećaju, a neki žive, jer ne misle i ne osjećaju. I jedni i drugi su lude: prvi, što umiru, a potonji, što ne umiru od bola. Luda je, tko umre radi prevelikog razuma; po tome neki umiru zbog toga, što su pametni, a drugi žive, jer nisu pametni. Pa ipak, premda mnogi umru kao lude, ipak umire malo luda.

208.

SUZDRŽATI SE OD SVEOBĆIH GLUPOSTI riedka je vještina. One imaju veliku moć, jer su uobće svuda uvedene, i mnogi, kojega nije mogla svladati ni jedna posebna glupost, nije se ipak mogao ukloniti pred obćom glupošću. Među obće glupostі spadaju obće predrasude, kao: nitko nije zadovoljan sa svojom sudbinom, pa bila ona i najbolja, a nema ga, koji bi bio nezadovoljan sa svojim razumom, pa bio on i najslabiji; dalje: svi su nezadovoljni svojom srećom, a zavide tuđoj sreći; onda: ljudi današnjeg dana hvale jučerašnja djela, a ovi odavde hvale ono, što je tamo; sve, što je prošlo, čini se bolje, a sve, što je udaljeno, uvažava se više. Tko se svačemu smije, isto je tako velika luda kao i onaj, koji se raztuži radi svačega.

209.

ISTINOM SE TREBA ZNATI SLUŽITI. Istina je opasna stvar, ali je pravedan čovjek ne može ne kazati. Zato tu treba vještine. Neki umni liečnici duše razmišljali su o načinima, kako da je zaslade, jer je ona jezgra, u kojoj leži sva gorčina, ako ide za tim, da razbije neku obmanu. Ovdje dolazi do upotrebe pristojno ponašanje i razboritost. Pomoću ovog dvoga moguće je, da jedna ista istina jednome laska, a drugoga porazi. O predmetu, koji postoji danas, razpravljaj pomoću predmeta, koji je bio i prošao. Onome, koji je u stanju razumjeti, dovoljan je jedan mig; kome pak ne bi ništa bilo dovoljno, nastupi mu slučaj, od koga može zaniemiti. Vladari se ne smiju liečiti gorkim liekovima; zato treba vještine, da se pozlati ono, što razočarava.

210.

U RAJU JE SVE MILINA, u paklu sve jad, a na svietu, kao u nečem osrednjem, i jedno i drugo. Mi stojimo između dvie protivnosti, pa nas stoga može zapasti i jedno i drugo. Udes se mienja; zato

neka ne bude ni sve sreća ni sve nevolja. Ovaj je sviet jedno ništa; on je ništa sam za sebe, ali u savezu s Nebom znači mnogo. Pametno je biti ravnodušan pri njegovoj promjeni, jer novost i nije stvar mudraca. Naš se život zapleće pri svome razvijanju kao kazališni komad, pa se naposljedku ipak razplete. Zato imajmo na umu dobar svršetak.

211.

ZADRŽI UVIEK ZA SEBE, ŠTO JE NAJLJEPŠE U ONOM, U ČEM SI VJEŠT. Pravilo velikih učitelja, koji primjenjuju svoju mudrost i onda, kad je sami uče, glasi: treba uviek ostati nadmoćan i uviek učitelj. Vještina se mora predavati vještinom i nikada se ne smije izcrpsti izvor poučavanja kao ni izvor davanja. Time se održava naš ugled i tuđa zavisnost. U uslužnosti i poučavanju treba se držati onog velikog pravila: druge uviek održati krotke i u divljenju, a savršenosti uviek dalje razvijati. Imati nešto u pričuvi za svaku priliku — veliko je pravilo za život i za pobjedu, a ponajviše na visokim položajima.

212.

ZNATI PROTUSLOVITI. To je velika mudrolija, koja je potrebna za proučavanje ljudi, a ide za tim, da zapletemo ne sebe, već drugoga. Najbolji ćemo učinak polučiti, ako ga dovedemo u škripac, koji će uzkolebati njegove strasti; zato jedno od sredstava, pomoću koga će nam neko odkriti sve svoje tajne, leži u tome, da pokažemo, kao da u te njegove tajne slabo vjerujemo; to je ključ za najzatvorenije grudi, koji ujedno s velikom finoćom izpituje i volju i razum. Lukavo omalovažavanje tajanstvene rieči, koju netko izusti, izgoni i najskrovitije tajne, dovodi ih kao sladak zalogaj do usta, pa do jezika, dok odatle ne padnu u mrežu vješte prevare. Hladnoća pažljiva čovjeka rađa neoprez kod drugoga i tako se objelodani njegovo mišljenje i onda, kada mu se srdce ne bi moglo izpitati na drugi način. Najbolji ključ, kojim se radoznalost može poslužiti, da dozna, što hoće, jest izvještačeno sumnjanje. I u samom učenju nije loša mudrolija, da đak protuslovi učitelju, jer, povučen većom revnošću, upušta se tada učitelj dublje u odkrivanje razloga svojih istina tako, da umjereno opovrgavanje uvjetuje savršeniju pouku.

213.

NE PRAVI OD JEDNE LUDOSTI DVIE. Često se zbiva, da se počine četiri druge pogrješke, da bi se jedna popravila ili da se počini još veća nepristojnost, da bi se njome izgladila ona, koju smo već počinili. Sad ili je glupost iz porodice laži ili laž iz porodice gluposti, jer je kod obih to zajedničko, da su za svaku pojedinu, da bi se održale, potrebne mnoge druge. Uviek je bilo gore uzimati u zaštitu učinjenu ludoriju, nego je osuđivati, a gore je od samog zla ne znati sakriti takvo što. U prirodi je nesavršenosti, da svaka od njih ukamaćuje mnoge druge. I najpametniji čovjek može počiniti jednu, ali ne i dvie pogrješke; pa i onu počini on u trku, a ne u mirnom razsuđivanju.

214.

PAZI NA ONOG, KOJI DOLAZI S DRUGOM NAMJEROM. Mudrolija onih, koji pregovaraju o ne-

čem, sastoji se u tome, da uspavaju tuđu volju, da bi je onda napali; jer ako je uspavaju, onda je i obiđu, a kad je obiđu, onda je ona i svladana. Oni kriju svoju namjeru, da bi je postigli i stavljaju je natrag, da bi pri izvršivanju došla napried, pa im podhvat i polazi za rukom, ako ne bude primiećen. Zato neka pažnja ne spava, jer je namjera previše budna; povuče li se namjera natrag, da se sakrije, neka pažnja odmah izkoči napried, da je upozna. Oprez neka spazi one vještine, s kojima mu se približuje čovjek s dvie namjere, pa neka progleda one izgovore, koje on upotrebljava, da postigne svoj pravi cilj. Takav čovjek preporučuje jedno, a želi nešto sasvim drugo; no najedanput se vješto okrene i pogodi svoj cilj u pravo središte. Zato treba znati, što mu se može dopustiti, a dobro je, da mu tu i tamo damo razumjeti, da smo ga razumjeli.

215.

BITI VJEŠT U IZRAŽAVANJU. Vještina se izražavanja ne sastoji samo u razgovjetnosti, već i u živahnosti predavanja. Jedni imaju dar, da lako razumievaju, ali se težko izražavaju, a misli i zaključci — ta djeca čovječjeg duha — ne mogu se bez jasnoće donieti na sviet. Po snazi svoga shvaćanja mnogi su slični onom posuđu, koje doista mnogo prima, ali samo malo daje. Drugi opet kazuju više nego što misle. Što je kod volje odlučnost, to je kod razuma dar saobćavanja: to su dvie visoke odlike. Ljudi, koji imaju dara, pa su jasni i razgovjetni, svima se sviđaju, dok zbunjene kadkada štuju, jer ih nitko ne razumije. S vremena na vrieme dobro

je biti tajanstven, da ne bi postao običan. Ali kako da slušaoci razumiju onoga, koji s onim, što govori, ne veže nikakva pojma?

216.

NITI LJUBI, NITI MRZI DO VIEKA. Povjeravati se svojim skorašnjim prijateljima treba tako, kao da bi sutra mogli postati neprijatelji, i to najgrđi. Pošto se to uistinu može i dogoditi, neka se onda i pazi na to. Ne treba dati uskocima prijateljstva oružje u ruke, kojim bi poslije mogli voditi protiv nas najkrvaviju borbu. Naprotiv, neprijatelju treba uviek ostaviti otvorena vrata za pomirenje, a ta vrata neka budu plemenitost duše, jer su ona najplemenitija. Mnogome se njegova prijašnja osveta pretvorila u mučenje, a radost zbog učinjene zlobe u tugu i žalost.

217.

NE ČINI NIŠTA ZBOG TVRDOGLAVOSTI, VEĆ ZBOG UVIĐAVNOSTI. Svaka je tvrdoglavost rugoba duha; ona je tvorevina strasti, koja nije još nikada ništa vodila pravim putem. Ima ljudi, koji iz svačega stvaraju mali rat; oni su prave družtvene pustahije; oni bi htjeli, da sve što čine, postane pobjeda; miran način postupka njima je nepoznat. Oni su opasni, ako zapoviedaju ili vladaju, jer prave od uprave fakciju, a neprijatelje od onih, koje bi trebalo držati za svoju djecu. Oni čine sve pomoću spletaka, pa to onda prikazuju kao plod svoje premudrosti. Ali kad drugi upoznaju njihovu opaku namjeru, svi im se odupru i razruše njihove himerne namjere tako, da tada ne samo ne postižu ništa, već

čak nose još i teret neugodnosti, jer se svi stiču, da im uvećaju bol. Takvi su ljudi veliki smetenjaci, a osim toga im je i srdce odpadno. Protiv strašila takve vrsti ne preostaje uraditi ništa drugo, već ih se kloniti, pa makar bježali sve do antipoda, jer ćemo lakše moći podnositi i okrutnosti ovih potonjih nego odvratne spletke onih prvih.

218.

NE DAJ DA TE DRŽE ZA ČOVJEKA, KOJI SE PRETVARA, premda se današnjim danom bez pretvaranja ne da živjeti. Neka nas drže za oprezne, ali ne za lukave. Svima je ugodno, ako smo skromni u svome radu, premda to svatko ne će da bude. Neka iskrenost ne prelazi u glupost, a razboritost u lukavost. Bolje je, da nas štuju radi naše mudrosti, nego da nas se boje radi naše lukavosti. Bezazlene svi vole, ali ih i varaju. Najveća se vještina treba sastojati u tome, da sakrije ono, što bi se moglo držati za prevaru. U staro zlatno doba bila je na dnevnom redu iskrenost i otvorenost, a u današnjem željeznom dobu na redu je podmuklost. Imati glas čovjeka, koji zna, što radi, častno je, i takav glas stiče povjerenje; ali glas čovjeka, koji se pretvara, može nas obmanuti i zato stvara nepovjerenje.

219.

TKO SE NE MOŽE OBUĆI U LAVLJU KOŽU, NEKA SE OGRNE LISIČJIM KRZNOM. Popustiti vremenu znači nadletiti vrieme. Tko izvrši, što je namjerio, ne će nikad izgubiti svoga ugleda. Gdje ne

ide silom, nekad ide vještinom: ili putem hrabrosti ili stranputicom dosjetljivosti. Više je izvršila vještina nego sila, a češće su bistroumni nadvladali hrabre, nego obrnuto. Ako se nešto ne može postići, može se prezirati.

220.

NE TRAŽI OLAKO POVODA, DA ZAPLETEŠ SEBE ILI KOGA DRUGOGA. Ima ljudi, koji se stalno ogrješuju o dobar odgoj, vrieđajući pristojnost u sebi ili u drugima. S njima se dolazi u dodir lako, a razstaje se s kojom neugodnošću. Po stotinu put na dan dosađuju nam koječim, pa im je još malo. Njihova je ćud takva, da su uviek na protivnoj strani, zbog čega protuslove svima i svačem; svoj razum obukli su naopako, zbog čega sve proklinju. No najviše kušaju tuđu razboritost oni, koji ne čine ništa dobro, a o svima govore loše. Ta mnogo je strašila u prostranom carstvu nepristojnosti!

221.

SVLADAVANJE SAMA SEBE POUZDAN JE DOKAZ RAZBORITOSTI. Jezik je divlja životinja, koju je, kad se jedanput odrieši, težko opet svezati. On je bilo duše, po kome mudri upoznaju njezino stanje; po tome bilu osjeća pažljiv čovjek svako kucanje srdca. Najgore je, što se najmanje svladavaju baš oni, kojima bi to najviše trebalo. Mudar uštеđuje sebi kojekakve neugodnosti i zaplete te pokazuje, da vlada nad sobom. On ide svojim putem oprezno; on je Janus po pravilnom prosuđivanju, a Argus po oštrom oku. Momus bi zaista mogao biti prije bez očiju na rukama, nego bez prozorčića na prsima.

222.

NEMOJ IMATI NA SEBI NIŠTA SASVIM POSEBNO NI ZBOG IZTICANJA NI ZBOG NEPAŽNJE. Neki imaju na sebi osobine, koje padaju u oči i ponašaju se kao budale. Takvo nešto više je pogrješka nego odličje. I kao što su neki poznati zbog osobito ružnog lica, tako su drugi zbog bilo čega drugog, nezgodnog u vanjskom ponašanju. Takve osobitosti služe samo kao znakovi kakvog nepristojnog svojstva i uzrokuju ili podsmijavanje ili odvratnost.

223.

NE LAĆAJ SE NIKADA NIČEGA NAOPAKO, PA DOŠLO BILO KAKO. Sve ima svoje lice i svoje naličje; pa i najbolje i najugodnije prouzrokuje bol, kad se uhvati za oštrac, dok nam i najneugodnije može poslužiti kao oružje za obranu, ako se uhvati za držak. Nas je raztužilo mnogo štošta, radi čega smo se mogli veseliti, da smo upoznali korist od toga. U svačemu leži zgodno i nezgodno; vještina se sastoji u odkriću probitačnoga. Jedno te isto, gledano u raznoj svietlosti, izgleda sasvim drugčije; promatraj ga zato u ugodnoj svietlosti i nemoj zamieniti dobro s lošim. Odatle biva, da jedni iz svačega crpe zadovoljstvo, a drugi iz svačega tugu. Tako je promatranje velika zaštita protiv raznih neugodnosti sudbine i važno pravilo za život u svako doba i za sve staleže.

224.

POZNAJ SVOJU GLAVNU POGRJEŠKU. Nema toga, koji ne bi nosio u sebi i nešto, što je baš protivno od onog, što ga najvećma odlikuje; a ako se poklanja više naklonosti onom protivnom, nego onom, što odlikuje, onda ono dobiva tiransku moć. Protiv njega valja ratovati pozivajući brižljivost u pomoć. Prvi korak u toj borbi neka bude odkriće svoje glavne pogrješke, jer kad je jednom poznamo, lako ćemo je savladati, osobito ako je onaj, koji je ima, isto onako jasno shvati, kao što je shvaća promatrač. Tko hoće da postane gospodar nad sobom, mora se sam temeljito poznavati. Ako smo svladali glavnog vođu svojih nesavršenosti, pokorit ćemo lako i sve ostale.

225.

UVIEK GLEDAJ DA OBVEŽEŠ DRUGE. Većina ne govori savjestno, već prema tome, kako je gdje manje ili više obvezana. Svako je u stanju loše načiniti vjerojatnim, jer se sve loše lako vjeruje, pa makar se privremeno činilo i nevjerojatnim. Najviše i najbolje, što imamo, ovisi o mišljenju drugih. Neki se zadovoljavaju time, što je pravda na njihovoj strani, ali to nije dovoljno: nju treba podupirati napornim radom. Često nas malo stoji, da nekoga sebi obvežemo, a mnogo nam pomaže. Riečima može čovjek kupovati djela. U ovoj velikoj svjetskoj kući nema nikakva posuđa, koje bi bilo tako nedostojno, da nam makar jedanput u godini ne bi trebalo, i tada se osjeća, da ga nema, pa bilo kako inače imalo malu vriednost. Svatko govori o predmetu prema svojoj naklonosti.

226.

NE PODAJ SE SASVIM PRVOM DOJMU. Ima ih, koji se, na neki način, vjenčaju s prvom viešću, koja im dođe do ušiju tako, da sve, koje dođu po-

slije, mogu biti samo suložnice. Budući da je laž uviek prva, to poslije zaista kraj nje nema nikakva mjesta. Niti smije prvi predmet zauzeti našu volju ni prvi glas naš razum, jer je to malodušje. Mnogi su kao novi sudovi, koji zadrže miris od prve tekućine, pa bila dobra ili loša. To malodušje postaje opasno, ako se za nj dozna, jer u tome slučaju postaje otvoreno polje za zlobnu namjeru; zluradi se požure, da lakovjerne namažu svojom bojom. Neka se zato uviek ostavi mjesta za ponovno izpitivanje. Aleksandar je uviek štedio jedno uho i za drugu stranku. Neka ostane mjesta za drugi, pa i za treći glas. Olako primanje dojma znak je male sposobnosti i nije daleko od strastvenosti.

227.

NE BUDI HULITELJ niti dopuštaj, da te za takvog drže, jer to znači imati glas onoga, koji uništava tuđi glas. Ne provodi šale na tuđu štetu, jer to nije toliko težko, koliko je omraženo. Takvom jednom svi se osvećuju time, što i oni o njemu loše govore: budući da je njih mnogo, a on sam, to će oni lakše svladati njega, nego što će on nadmudriti njih. Loše ne smije nikada biti naša radost, pa stoga ni predmet našeg razgovora. Klevetnik ostaje uviek omražen, pa ako se kadkada koja uvažena ličnost i upusti s njim u razgovor, to biva stoga, što ga njegovo klevetničko ruganje zabavlja, a ne zato, što tobože cieni njegovu mudrost. Tko govori zlo, morat će slušati još — gore.

228.

SVOJ ŽIVOT TREBA ZNATI PAMETNO RAZDIELITI; ne kako slučaj donese, već s pogledom u budućnost i po izboru. Bez odmora život je težak kao dug put bez gostionice; raznovrstna znanja čine ga ugodnim. Prvi dan putovanja liepoga života neka se upotriebi za razgovor s pokojnicima, jer mi živimo, da upoznamo i da sami sebe upoznamo; ljudima nas dakle čine istinite knjige. Drugi dan putovanja valja provesti sa živima, promatrajući i bilježeći sve, što je dobro na svietu, jer se u jednoj zemlji ne može naći sve: nebeski je otac razdielio svoje darove i često je ružne obdario najbogatije. Treći dan putovanja posveti sam sebi sasvim, jer se zadnja sreća sastoji u mogućnosti filozofiranja.

229.

OTVORITI ZA VREMENA OČI. Nisu svima, koji gledaju, otvorene oči, niti vide svi, koji okolo gledaju. Kasno se dosjetiti — ne vodi do pomoći, ali vodi do tuge. Neki počnu gledati istom onda, kad se nema što vidjeti, pošto su upropastiti kuću i kućište prije nego su i postali ljudi. Težko je uliti u glavu pamet onome, koji nema volje, a još je teže uliti volju onome, koji nema pameti. Njihova se okolina igra s njima kao sa sliepcima na podsmieh ostalima; jer su gluhi, pa ne čuju, to ne otvaraju ni očiju, da bi vidjeli. A ima i takvih, koji zabavljaju one, čija sjetila driemaju, jer njihov obstanak počiva na tome, da onih ne bude. Nesretan je onaj konj, čiji gospodar nema očiju, jer jedva da će odebljati!

230.

SVOJA DJELA NIKAD NE DAJ GLEDATI, KAD SU ISTOM NA POLA GOTOVA: njih treba dati na uživanje u njihovoj savršenosti. Svi su početci bez oblika, pa ta nakaza ostaje poslije u mašti. Sjećanje, da se vidjelo nešto nepodpuno, kvari uživanje u njemu, kad bude gotovo. Jedan veliki predmet uživati u jedanput — zbuni doduše sud o pojedinim dielovima, ali on i nije stvoren ni za što drugo, već samo za ukus. Jedna stvar nije još ništa prije nego što je sve, a kad istom postaje bivati, još je duboko obvijena onom svojom ništetnošću. Najukusnije jelo, kad se gleda, kako se sprema, pobuđuje više gađenje nego tek. Zato neka svaki veliki majstor pazi, da mu se djela ne gledaju u stanju začeća; neka uči od same prirode i ne iznosi ih na svietlost prije nego postanu vriedna za gledanje.

231.

TREBA IMATI MALO I TRGOVAČKOG SVOJSTVA. Neka ne bude sve samo promatranje, — uza nj mora biti i radnje. Vrlo mudre ljude često je lako prevariti, jer, premda im je poznato ono, što je izvanredno, nepoznato im je ono, što je u životu obično i svakidašnje; a što je uzvišeno, ne ostavlja im vremena za promatranje onog, što se događa u životu svakodnevno. Pošto pak ne znaju, što bi najprije morali znati i što je svima poznato, kao da je na dlanu, to im se ili dive ili ih bezumna gomila drži za neznalice. Mudar čovjek neka se zato brine, da ima u sebi i nečeg trgovačkog, ali samo toliko, koliko je dovoljno, da ga ne varaju ili čak da ga ne izsmijavaju. Neka bude čovjek i za dnevni rad i za dnevne događaje, što doduše nije najuzvišenije, ali je u životu najpotrebnije. Čemu služi znanje, kad nije praktično? A znati živjeti, to je današnji dan pravo znanje.

232.

GLEDAJ DA POGODIŠ TUĐI UKUS; inače mu mjesto radosti možeš izazvati jad. Neki, želeći da učine uslugu, pobuđuju negodovanje, jer nisu mogli pojmiti razne načine mišljenja. Mnogo je štošta za nekoga laskanje, a za drugoga uvreda, a mnogo je postalo uvredom, što bi htjelo biti uljudnost. Često je mnogo skuplje stajalo nekoga ozlovoljiti, nego što bi bilo stajalo, da ga je čovjek udobrovoljio; tako, izgubivši zviezdu, koja vodi tuđoj dobrohotnosti, gubi čovjek i zahvalnost i dar. Tko ne poznaje razpoloženje drugoga, težko će ga zadovoljiti. Odatle je i dolazilo, da je mnogi nekoga ukorio misleći, da će ga time pohvaliti; to mu je kazna, koju je baš i zaslužio. Drugi opet misle, da će svojom rječitošću zabavljati, a kad tamo, oni gnjave duh svojim brbljanjem.

233.

NIKADA NE DAJ SVOJE ČASTI U RUKE DRUGOME, DOK NEMAŠ NJEGOVE U ZALOGU. U podhvate se treba upuštati tako, da se šuti o onome, što ide obojici u korist, a saobćava ono, što im je na štetu. Gdje je upletena čast, mora se posao uviek obavljati u družtvu tako, da se svaki od obojice već radi svoje vlastite časti mora brinuti za čast drugoga. Časti ne treba nikada povjeravati drugome; dogodi li se to ipak jedanput, to se mora tako vje-

štački učiniti, da mudrost može uzmaknuti pred oprezom. Opasnost neka bude zajednička, a pad uzajaman, da ne bi možda svjedokom postao onaj, koji zna, da je bio sudionik.

234.

ZNATI MOLITI. Kod nekih nema ništa teže, kod drugih ništa lakše od toga. Ta ima ljudi, koji ne mogu ništa odbiti; njih je lako predobiti. No ima ih i takvih, kod kojih je u svako doba prva rieč: »ne«; kod takvih treba vještine, a kod svih potrebno je pravo vrieme. Treba ih iznenaditi, kad su veselo razpoloženi, kad ih je razveselio predhodni objed tjelesni ili duševni; — samo ako njihovo mudro predviđanje nije tu preteklo lukavost onog, koji pokušava. Dani veselja, dani su milosti, jer veselje kipi i prekipi iz unutrašnjosti van. Ne stupaj napried, kad vidiš, da je baš izpred tebe netko odbijen, jer je tu već prestalo strahovanje od »ne«. Poslije tužnih događaja nema dobre prilike. Drugoga unapried obvezati — znači izmieniti s njime neko dobro, ako čovjek nema posla s prostačkim dušama.

235.

ŠTO ĆEŠ POSLIJE MORATI DATI ZA NAGRADU, PODAJ UNAPRIED ZA OBVEZU. To je vještina mudrih glava. Ljubav, ukazana poslije zasluge, pokazuje čovjeka, koji ima smisla za obveze. Takva unapried izkazana milost ima dvie velike odlike: brzina onoga, koji daje, to više obvezuje onoga, koji prima; a isti dar, koji bi poslije bio dužnost, postaje, ako se dade unapried, obvezom za onoga drugoga.

To je vrlo liep način, kojim se izmjenjuju obveze, jer na taj način mienjamo svoju obvezu prema onome, koga treba nagraditi, u njegovu obvezu prema nama, koji smo ga obvezali. Prirodno je, da se to razumije samo među ljudima, koji imaju osjećaja za obveze, dok bi za sitne duše nagrada, dana unapried na obraz, služila više kao uzda nego kao ostruga.

236.

NE TREBA NIKADA ZNATI ZA TAJNE VIŠIH I MOĆNIJIH. Čini nam se, da s njima jedemo trešnje, a dobivamo samo koščice. Mnogima je prisjelo, što su bili povjerenici; oni su slični žlici od kruha i podvrgnuti su istoj opasnosti kao i ona. Saobćenje jedne tajne od strane koga vladara nije milost, već nagon njegova srdca. Već su mnogi razbili ogledalo, jer ih je podsjećalo na njihovu ružnoću. Mi ne marimo vidjeti onoga, koji je nas mogao vidjeti, a ne gledamo rado onoga, koji je kod nas vidio nešto loše. Nitko nam ne smije biti previše obvezan, ponajmanje onaj, koji je moćan; pa i onda, neka bude prije zbog nečeg dobrog, što smo mu učinili, nego zbog dobra, do koga je došao tek našim povodom. Osobito su opasne prijateljski povjerene tajne. Tko drugome saobći svoju tajnu, postaje njegovim robom. Za jednog vladara značilo bi to toliko, koliko i prisilno stanje, koje ne može trajati dugo: on će nastojati opet steći svoju izgubljenu slobodu, pa da bi to postigao, pogazit će sve, pa i samu pravdu i razum. Po tome ne treba tajnu ni slutiti ni saobćavati.

237.

ZNATI, KOJE NAM SVOJSTVO NEDOSTAJE. Mnogi bi bili podpuni ljudi, da im ne manjka nešto, bez čega nikako ne mogu stići do vrhunca savršenosti. Na nekima se može primietiti, da bi mogli biti vrlo mnogo, kad bi se popravili samo u jednoj malenkosti. Na primjer: neki nemaju ozbiljnosti i to može pomračiti inače velike sposobnosti; drugima manjka prijaznost naravi, jedno svojstvo, čiju će odsutnost njegova najbliža okolina brzo primietiti, osobito ako su službenici; trećima opet nedostaje radinosti, a četvrtima umjerenosti. Svakoj od tih nevolja lako bi se pomoglo, kad bi ih dotični sam zapazio, jer pažnja može iz običaja napraviti drugu prirodu.

238.

NE BITI DOSKOČLJIV, već mudar; to je bolje. Tko više zna nego je potrebno, sličan je preoštrom vrhu, a takav se lako prelomi. Savršena istina daje veću sigurnost. Dobro je imati razuma, ali ne valja biti brbljavac. Razvučena razlaganja već su srodna prepiranju. Bolja je solidna glava, koja ne misli više nego je za stvar potrebno.

239.

I GLUPOST ZNATI UPOTRIEBITI. Najveći mudrac izigrava kadkad tu kartu, a ima slučajeva, gdje se najbolje znanje sastoji u tome, da se pričinjavamo kao da ne znamo. Ne valja biti neznalica, ali je slobodno prikazivati se neznalicom. Biti mudar među glupima, a pametan među ludama, malo bi pomoglo. Sa svakim dakle treba govoriti njegovim jezikom. Nije glup onaj, koji afektira glupost, već onaj, koji pati od nje. Stvarna glupost jest prava glupost, a lažnu je vještina tako daleko dotjerala. Da postanemo omiljeni, kadkad je jedino sredstvo, da se uvučemo u kožu najgluplje životinje.

240.

ZADIRKIVANJA PODNOSITI, ALI NE PROVODITI. Prvo je neka vrst uljudnosti, a drugo može dovesti do zapleta. Tko se razljuti na svečani dan, ima u sebi mnogo nečeg životinjskog, a pokazuje još više. Drzko podraživanje razveseljava. Tko ga može podnositi, dokazuje, da ima mozga, a tko pokazuje, da ga ono ljuti, daje povoda da se i drugi ljuti. Najbolje je dakle ne podraživati, a najsigurnije i ne obraćati pozornosti na nj. Najozbiljnije svađe porodile su se često u šali. Prema tome nema ničega, što bi iziskivalo više pažnje i vještine. Prije nego se počne šaliti, treba već znati, dokle će moći podnositi šalu ćud onoga, koga se tiče.

241.

POVOLJAN USPJEH GONI DO KRAJA. Neki upotriebe svu svoju snagu na početak i ne svrše ništa; oni pronalaze, ali ne izvršavaju. To je nestalnost duha. Pa i nikakvu slavu ne steknu, jer ništa ne produljuju, već puštaju da se sve zaustavi. To proizlazi kod nekih svakako od nestrpljivosti, što je mana Španjolaca, kao što je naprotiv strpljivost odlika Belgijanaca. Ovi savlađuju stvari, a stvari savlađuju one. Sav znoj utroše, dok ne suzbiju težkoće, no onda se zadovolje svojom pobjedom i ne znaju

je tjerati do kraja. Oni dokazuju, da mogu, ali da ne će. No to ipak leži ili u nemoći ili u lakomislenosti. Je li podhvat dobar, zašto da se ne svrši? Je li loš, zašto se počinjao? Mudar neka obori zvierku, koju je krenuo, a neka se ne zadovoljava time, što ju je samo krenuo.

242.

NE BUDI SASVIM GOLUBINJE ĆUDI, već oprezan kao zmija, a bezazlen kao golub. Nije ništa lakše nego prevariti čestita čovjeka. Mnogo vjeruje, tko nikad ne laže, i mnogo povjerava, tko nikad ne vara. Glupost nije uviek povod, da nas varaju, već je povod često dobrota. Dvie vrsti ljudi znaju se od štete dobro čuvati: izkusni, koji su to izkustvo skupo platili, i oprezni, koji se od nje čuvaju i sačuvaju na tuđi račun. Mudrost neka ide tako daleko sa sumnjom, koliko lukavost s podmetanjem zamke; i neka nitko ne bude u tolikoj mjeri čestit, da dade drugome prilike, da bude nepošten. Ujedini u sebi goluba i zmiju, ali ne kao kakvo čudovište, već kao kakvo čudo.

243.

ZNATI ZADUŽITI. Ima ih, koji svoju obvezu pretvore u obvezu drugoga i znaju učiniti ili dati na razumievanje, da oni nekome čine milost, a zapravo se njima čini milost. Iz svoje vlastite koristi prave čast za drugoga i okreću stvari tako vješto, te se čini, kao da oni nekome čine uslugu, dok međutim oni primaju nagradu od njega. Tom čudnovatom lukavošću izmjenjuju oni red obveza ili učine tako, da se bar sumnja, tko je kome učinio ljubav. Što je najljepše i najbolje, to oni kupuju time, što hvale i

uzvisuju stvar do neba, pa izkazujući svoju radost prema toj stvari, čine laskavu čast onome, čija je. Tako zadužuju uljudnost i prave dug od onog, za što bi trebali biti veoma zahvalni. Na taj način preobraćaju dug u tražbinu, pri čemu su bolji političari nego gramatičari. To je velika finoća, ali bi još veću finoću pokazao onaj, koji bi tu igru razumio, pa takvu obješenjačku trgovinu osujetio, vraćajući im čast, koju su mu odavali, a pridržavajući za sebe, što je njegovo.

244.

IZRAŽAVATI ORIGINALNE I OBIČNOM ČOVJEKU NEPRISTUPAČNE MISLI, znak je visokog duha. Mi ne smijemo uvažavati onoga, koji nam nikad ne protuslovi, jer time ne pokazuje ljubavi prema nama, već samo prema sebi. Ne dajmo se obmanjivati laskanjem i još plaćati za nj, već ga odbacimo. Isto tako uračunajmo sebi u čast, kad nas neki kude, osobito onakvi, koji loše govore o svima odličnima. Nasuprot tome mora nas raztužiti, ako se naša djela sviđaju svima, jer je to znak, da nisu ni za što, budući da je sve, što je izvanredno, pristupačno samo malom broju.

245.

NIKAD NE POLAGATI RAČUNA ONOME, KOJI TO NIJE ZAHTIEVAO, pa čak i kad se zahtieva, bila bi neka vrst pogrješke, kad bi se u tome pravcu učinilo više nego je potrebno. Opravdavati se prije nego je dan povod, znači obtuživati se; a puštati sebi krv, premda smo sasvim zdravi, znači namigivati ili zlu ili zlobi. Opravdavanje učinjeno samo od sebe budi uspavano nepovjerenje. Zato neka se, tko

je mudar, pričinja, da ne primjećuje tuđu sumnju, jer bi to značilo tražiti uvredu, već neka tu sumnju poslije opovrgne svojim poštenim radom.

246.

NEŠTO VIŠE ZNATI, A NEŠTO MANJE ŽIVJETI. Drugi govore obrnuto. Dobar odmor je bolji nego zanimanje. Ništa ne pripada nama, do li samo vrieme, u kojem živi i onaj, koji ni stana nema. Provoditi skupocjeno vrieme u mehaničkom radu ili ga provoditi u uzvišenom zanimanju, ali preko mjere, ne vodi sreći. Ne treba se pretovariti poslom i zavišću, jer se time razara život i ugušuje duh. Neki bi htjeli to protegnuti i na znanje, no tko ništa ne zna, taj i ne živi.

247.

NEKA KOD NAS »ZADNJI« NEMA SVAKI PUT PRAVO. Ima ljudi, koji bi se mogli nazvati »ljudi zadnjeg nagovora«. Njihova nestalnost ide do skrajnosti. Njihovo mišljenje i njihova volja kao da su od voska: zadnji pritisne na nj svoj pečat i pomrsi sve prednašnje. Nikada ne možemo reći, da smo ih zadobili, jer ih isto tako lako izgubimo. Njih svatko boji svojom bojom. Nisu sposobni biti povjerenici i cielog svog vieka ostaju djeca. Bacani između promjenljivosti u mišljenju i u htienju, hramlju uviek i u volji i u razumu i kolebaju s jedne strane na drugu.

248.

NE POČINJI SVOJ ŽIVOT ONIM, ČIM BI SE TREBAO ZAVRŠITI. Mnogi se odmaraju na početku, dok trud ostavljaju za svršetak, a treba najprije

doći glavno, a istom onda sporedno, ako za nj bude mjesta. Drugi bi htjeli triumfirati prije nego što su se borili. Treći opet počinju tim, što uče ono, što nije od važnosti, a odlažu za svršetak svoga života one nauke, od kojih se nadaju, da će im donieti čast i korist. Taj nije još ni počeo stvarati svoju sreću, a već mu se od utvaranja vrti mozak. Prieko je potrebna metoda, po kojoj će se sticati znanje i po kojoj će se živjeti.

249.

KADA TREBA OBRNUTI MISLI? Kad govori lukava podlost. Kod nekih treba razumjeti sve obratno: njihovo »da« znači »ne«, a njihovo »ne« — »da«. Govore li o jednoj stvari nepovoljno, onda to znači da je ciene, jer: tko je hoće steći za se, mora je ocrniti kod drugih. Ne govori o jednom predmetu dobro svatko, tko ga hvali, jer ih je mnogo, koji će hvaliti i što je loše, samo da ne hvale što je dobro. No za koga nije nitko loš, za toga nije nitko ni dobar.

250.

NEKA SE UPOTREBLJAVAJU ČOVJEČANSKA SREDSTVA, KAO DA NEMA BOŽANSKIH, A BOŽANSKA, KAO DA NEMA ČOVJEČANSKIH. To je pravilo nad svima pravilima, za koje ne treba razlaganja.

251.

NE PRIPADATI NI SASVIM SEBI NI SASVIM DRUGIMA, jer je oboje podlo nasilničtvo. Iz toga, što netko hoće sam sebi sasvim pripadati, sliedi naskoro, da bi htio pod svoje i sve ostalo, što je oko

njega. Takvi ljudi ne će da popuste ni najmanje ni u čem niti hoće da žrtvuju ma i najmanje od svoje udobnosti. Oni se ne obvezuju, već se oslanjaju na sretan slučaj, a ta se podpora obično slomi pod njima. Nuždno je tu i tamo pripadati i drugima, da bi oni nama pripadali. Tko je pak u javnome zvanju, taj mora biti rob javnosti ili neka položi i dostojanstvo i breme, kao što bi rekla ona Hadrijanova starica[1]. Naprotiv ima ljudi, koji sasvim pripadaju drugima, jer ludost uviek pretjeruje; a u ovom slučaju baš na svoju nesreću. Oni nemaju ni dana ni časa za se, već su se predali drugima u tolikoj mjeri, da je jedan od njih bio već nazvan slugom svih. To se proteže čak i na razum, jer oni znaju za sve i za svakoga, samo za se ne znaju. Tko je pažljiv, neka pojmi, da nitko ne traži njega, već svoju korist u njemu ili pomoću njega.

252.

NIJEDNO PREDAVANJE, KOJE DRŽIŠ, NEKA NE BUDE SASVIM JASNO. Najviše ih je, koji ne uvažuju ono, što razumiju, a poštuju ono, što ne mogu pojmiti. Da nešto postane uvaženo, potrebno je, da stoji truda; odatle i dolazi, da slave onoga, kojega ne razumiju. Uviek se treba činiti mudrijim i pametnijim, nego to smatra potrebnim onaj, s kim imamo posla. To treba zato, da izazovemo štovanje prema sebi. Ali se ni tu ne smije pretjerivati, već se valja ravnati prema razmjeru. Premda kod uviđavnih ljudi smisao i razum uviek mnogo vriede, ipak je

[1]) Ona je, kao što je poznato, kad ju je car odbio riečima: »nemam kada«, viknula »a ti ne budi car!«

kod mnogih potrebna neka vrst nakita. Treba svietu dati mnogo posla oko razumievanja, da mu ne preostane vremena za kuđenje. Mnogi hvale nešto, a pitamo li ih, ne znaju navesti razloga. Odakle to? Sve, što je duboko skriveno, poštuju oni kao tajanstvo i hvale ga, jer čuju, da se hvali.

253.

NIKAKVO ZLO, MAKAR KAKO MALO, NE SMIJE SE DRŽATI ZA NEZNATNO, jer nikada ne dolazi jedno samo, već su skopčana kao i slučajevi sreće. Sreća i nesreća idu obično tamo, gdje ih već ima najviše. Uz to još biva, da nesretnoga svi izbjegavaju, a sretnome se pridružuju. Čak i sami golubovi, u svojoj bezazlenosti, lete prema najbjeljem predmetu. Nesretnika ostavljaju svi, i on sam sebe, i misli, i zviezda vodilja. Ne budi nesreće kad spava. Ako se čovjek malo oklizne pa padne, to još ne mora prouzročiti veliko zlo. Ali se to nesretno padanje može još ponoviti, pa se tu onda ne zna, dokle još može na kraju dovesti. Jer kao što ni jedno dobro nije savršeno u svakom pogledu, tako nije podpuno ni jedno zlo. Za ona zla, što dolaze s Neba, dana nam je strpljivost, a za ona, koja sa zemlje, dana nam je razboritost.

254.

ZNATI ČINITI DOBRO: po malo odjedanput, ali po često. Nikada se ne smije drugome natovariti toliko obveza, da mu postane nemoguće odazvati im se. Tko vrlo mnogo daje, ne daje, već prodaje. Isto tako ne treba zahtievati najpodpunije priznanje, jer ako onaj primieti, da ono prelazi njegovu snagu, on će

prekinuti svaki odnošaj. Kod mnogih, da ih izgubimo, nije ništa više potrebno nego obvezati ih preko mjere: tada, da ne moraju izplatiti svoj dug, povuku se i postaju od dužnika neprijatelji. Idol ne bi nikada htio vidjeti pred sobom kipara, koji ga je napravio. Isto tako gleda pred očima nerado svoga dobročinitelja onaj, kojemu se dobro činilo. Velika se finoća pri davanju sastoji u tome, da davanje ne bude skupo, a da se ipak željno očekuje, jer se zbog ovog potonjeg i cieni mnogo.

255.

BUDI UVIEK NA OPREZU PREMA NEULJUDNIMA, TVRDOGLAVIMA, BEZOBZIRNIMA I LUDAMA SVAKE VRSTI. Na mnogo se njih naiđe, i treba mudrosti, da se izbjegne sukob s njima. U tome pogledu treba — razmišljajući o svima mogućnostima — naoružati se svaki dan sa svim onim, što će se možda morati poduzeti, da se sukob izbjegne. Tako ćemo svladati opasnosti, koje nam lude stavljaju na put. O tome treba premišljati zrelo, pa onda ne ćemo izlagati svoj ugled običnim slučajnostima. Nepristojni ne će napadati čovjeka obskrbljena razboritošću. Naš put u druženju s ljudima težak je zato, jer je pun prepona, o koje se naš ugled može razbiti. Najsigurnije je, imajući za ugled Odisejevu lukavost, držati se u daljini. Od velike je koristi u takvim prilikama i to, da se činimo nevješti. Takav nam postupak uz pomoć uljudnosti omogućuje, da prebrodimo sve neprilike. To je uostalom jedini put, koji i inače izvodi iz svih zapleta.

256.

NIKADA NE DAJ DA DOĐE DO PRELOMA, jer će pri tome svaki put štetovati naš ugled. Svatko je od značenja, kad je neprijatelj, ako i nije, kad je prijatelj. Malo ih je, koji nam mogu dobro činiti, a zlo mogu gotovo svi. Ni u samim Jupiterovim grudima ne može se mirno leći ni orao od onoga dana, kada se zavadio s jednim kukcem. Noktima neprijatelja, koji se proglasio kao takav, potiču vatru potajni neprijatelji, vrebajući samo na priliku. Od pokvarenih prijatelja postaju najgori neprijatelji. Tuđim pogrješkama hoće oni da u očima gledalaca pokriju svoje pogrješke. Svatko govori, kako se njemu čini, a čini mu se, kako želi. Svi nas osuđuju ili zato, što nam je u početku nedostajalo predviđanja ili strpljivosti na kraju, ali uviek zato, što nismo bili dosta mudri. A ako je udaljavanje među prijateljima neizbježno, onda se ono mora oprostiti; no valja ga pripremiti tako, te se više čini, da je prijateljstvo ohladnilo, nego da je među prijateljima izbio bies. Ovdje nalazi zgodnu primjenu ona poznata izreka o liepom povlačenju.

257.

TREBA TRAŽITI NEKOGA, KOJI ĆE POMAGATI SNOSITI NESREĆU. Tako ne ćemo nikada biti sami, osobito ne u opasnostima, i nikada ne ćemo navući na se svu mržnju. Neki misle, da će sami odnieti svu čast glavnog činbenika, a kad tamo, oni odnesu sve javno nezadovoljstvo. U protivnom slučaju imamo nekoga, tko će nas opravdati ili tko će nam pomoći podnositi zlo. Ni sudbina ni svjetina ne usuđuju se tako lako na dvoje. Zbog toga i lukavi

liečnik, kad promaši liek, ne će propustiti, a da ne potraži jednog drugog, koji će mu pod imenom savjetovanja pomoći iznieti mrtvački sanduk. Sa svojim drugom treba dieliti i teret i tugu, jer onome, koji stoji sam, nesreća je dvostruko nesnosna.

258.

UVREDE TREBA PREDUSRESTI I PRETVORITI IH U ULJUDNOST. Pametnije je kloniti se uvreda nego ih osvećivati. Neobična je vještina načiniti povjerenika od onog, koji je na putu postati nam suparnik, ili učiniti braniteljima svoje časti one, koji su prietili napadajima na nju. U tome pravcu mnogo će pomoći, ako znamo zadužiti, jer onaj, koji učini da se vrieme izpuni zahvalama, oduzima vrieme za uvrede. Pretvoriti u ugodnost ono, što hoće da postane nezgoda, znači živjeti. Zato se treba povjerljivo družiti i s onima, koji su nam zluradi.

259.

NIKOME NE ĆEMO MI, I NITKO NE ĆE NAMA SASVIM PRIPADATI. Za takvo što nije dovoljno ni sredstvo, ni prijateljstvo, a ni najnuždnija obveza. Jer pokloniti sve svoje povjerenje ili svu svoju ljubav, to je dvoje sasvim različno. I najbliža veza dopušta još uviek izuzetke, a da se radi njih ne vrieđaju zakoni prijateljstva. Prijatelj će uviek zadržati za se po koju tajnu, pa što više u nečemu će se sakriti i sin pred otcem. Neke tajne tajimo jednome, a saobćujemo ih drugima i obratno. Tim

dolazimo do toga, da sve saobćujemo i sve za se zadržavamo prema tome, u kakvom odnosu stoji koja osoba prema nama.

260.

NE TJERAJ GLUPOSTI DO KRAJA. Ima ljudi, koji misle, da im podhvat, i kad ne uspije, nameće dužnosti raditi na njemu, pa jer su već pošli krivim putem, drže, da jačina značaja traži od njih ići tim putem i dalje. Sami u sebi okrivljuju svoju pogrješku, a pred drugima je opraštaju. Tako se događa, da ih u početku njihova ludog rada kude kao nepromišljene, a poslije, kad na istom poslu i dalje uztraju, izdaju im svjedočbu da su prave lude. Nikakovu obvezu ne nameće ni nepromišljeno obećanje ni pogrješna odluka. No neki nastavljaju svoju prvu glupost i hoće po što — po to biti tvrdoglavi.

261.

MOĆI ZABORAVITI. To je više sreća nego vještina. Mi se najbolje sjećamo onoga, što je najzgodnije zaboraviti. Pamćenje je ne samo neukrotivo, jer nas ostavlja, kad nam najviše treba, već i ludo, jer dotrči, kad se ni najmanje ne dolikuje. Obsežno je u svačem, što nam nanosi bol, a nemarno za sve, što nas može razveseliti. Zaborav je često jedini liek protiv naših bolova, a mi zaboravljamo taj liek. Čovjek pak mora svoje pamćenje naviknuti na ono, što je ugodno, jer nam je ono u stanju stvoriti raj ili pakao. Ovdje se moraju izuzeti oni, koji su sami od sebe uviek zadovoljni, pa u svojoj naivnosti uživaju svoje naivno blaženstvo.

262.

NEKE SE STVARI NE MORAJU IMATI U VLASTITOJ IMOVINI. U njima se više uživa, kad su tuđe, nego kad su vlastite. Što je na njima dobro, samo je prvog dana za držaoca, a sve ostale dane za druge. U tuđim se stvarima uživa dvostruko, i to, jer smo bez brige, da li će ih pogoditi kakva šteta, a onda, jer u svačem novom leži čar. Sve, bez čega smo bili dugo, godi bolje, pa nam se i tuđa voda čini nektar. Što posjedujemo, ne samo da umanjuje naše uživanje, već umnožava i naše nezadovoljstvo, bilo da ga pozajmljujemo ili ne pozajmljujemo. Od njega nemamo ništa, osim što ga uzdržavamo za druge, čime se prije stiču neprijatelji nego ljudi, koji će nam odati priznanje.

263.

NEKA NEMA DANA, U KOJI BISMO BILI NEMARNI. Sudbina ima volju, da nam priredi kakvu komediju, i upotriebit će svaku zgodu, da nas iznenadi. Glava, mudrost i hrabrost moraju biti spremne na svaki njezin pokušaj; pa što više i ljepota, jer će dan, u koji se bude bezbrižno pouzdavala u se, postati dan, u koji će se zbiti pad njezina ugleda. Kad je pažnja najpotrebnija, onda je nikad nema; a ne paziti i ne misliti znači toliko, koliko i sam sebi podmetati nogu i požurivati svoj vlastiti pad. Osim toga neprijateljska namjera obično upotrebljava ratnu lukavost, da strogo izpita savršenosti i njihovu vriednost onda, kada su bezbrižne. Dani parade već se znaju, zato ih lukavost pušta

da prođu; ali dan, kad je najmanje očekujemo, upotriebi ona i podvrgava nas izkušenju, da izpita koliko vriedimo.

264.

SVOJIM PODREĐENIM TREBA ZNATI PRIKAZATI NUŽDNOST RADA. Prilikama stvorena nužda, da se radi, učinila je mnoge najedanput čitavim ljudima, kao što je opasnost, da se utope, učinila mnoge plivačima. Tako su mnogi odkrili svoju hrabrost, pa i znanje i uviđavnost, a to bi sve bez takve prilike ostalo zakopano pod njihovom malodušnošću. Opasnost je prilika, da se steče ime, a vidi li plemenit čovjek, da mu je čast u pitanju, radit će za tisuću. Ovo, kao i sva druga životna pravila, najbolje je razumjela kraljica Isabela Katolička, čijem mudrom pomaganju u tom pravcu zahvaljuje Veliki Vodja[1]) svoj glas, a mnogi drugi svoju bezsmrtnu slavu. Na tako liep i nježan način stvarala je ona slavne ljude.

265.

NEMOJ ZBOG SAME DOBROTE POSTATI NEVALJAO, a takav je onaj, koji se nikada ne naljuti. Ti neosjetljivi ljudi jedva zaslužuju, da vriede kao ljudi. To ne biva uviek zbog lienosti, već često zbog nesposobnosti. Osjetljivost je pri zgodnoj prilici djelo osobnosti: ptice se ubrzo stanu smijati strašilu. Pustiti, da se mieša sladko s gorkim, po-

---

[1]) Ovaj naslov (»Gran Capitan«) dobio je slavni Gonsalvo di Cordoba, kada je 1498. god. osvojio kraljevinu Napulj.

kazuje dobar ukus. Sladko, samo za se, jeste za djecu i za budale. Veoma je zlo, kad se zbog puke dobrote padne u takvu neosjetljivost.

266.

SLADKE RIEČI I PRIJAZNA BLAGOST. Striele probijaju tielo, a opake rieči dušu. Mirisavo tiesto uzrokuje ugodno disanje. Velika je mudrost života znati prodavati zrak. Najviše se što-šta plaća riečima, a pomoću njih mogu se postići i nemogućnosti. Tako se trguje po zraku sa zrakom: kraljevski dah može uliti i hrabrost i snagu. Uviek treba imati puna usta meda, da njime toliko zasladimo svoje rieči, da gode i samom neprijatelju. Da bismo bili ljubezni, glavno je, da smo miroljubivi.

267.

RAZUMAN NEKA ODMAH NA POČETKU RADI ONO, ŠTO ĆE GLUP ISTOM NA KONCU. I jedan i drugi radi isto, samo je razlika u vremenu. Prvi radi u pravo, a potonji u nepravo vrieme. Tko je odmah u početku ogrnuo razum naopako, radi tako i nadalje. Što treba postaviti na glavu, to meće na noge, od lievog pravi desno, i tako je dalje nezgrapan u svemu svome radu. Samo je jedan dobar način izvesti takvog čovjeka na pravi put, a taj je, da se on sam prisili raditi ono, što bi mogao raditi, kad bi htio raditi. Razborit čovjek uviđa odmah, što se prije ili poslije mora dogoditi, pa to svršava dobrovoljno i pošteno.

268.

TREBA UPOTRIEBITI U SVOJU KORIST ČINJENICU, DA SMO NOVACI NA NEKOM MJESTU, jer dokle je netko nov, dotle se i uvažava. Uobće se novo sviđa već radi promjene, jer se na njemu osvježava ukus. Nešto osrednje, ako je novo, uvažava se više, nego nešto izvrstno, ako smo već navikli na nj, jer se i dolično iztroši postepeno i postane staro. No treba znati, da onaj sjaj novosti traje kratko i da već poslije nekoliko dana prestaje štovanje. To treba znati, pa se tim prvim uvažavanjem, kojeg naglo nestaje, koristiti i gledati, da se postigne sve, za čim se teži. Jer kad jednom prođe groznica, koju je izazvala novost, ohladi se i strast, pa mjesto da nas pomaže, što smo nekad bili novaci, postajemo dosadni kao i svi, koji su postali obični. Po tome trebamo znati, da je isto tako sve imalo svoje vrieme, koje je proteklo.

269.

NE ODBACUJ ONO, ŠO SE MNOGIMA SVIĐA, jer već zato, što zadovoljava mnoge, mora imati u sebi nešto dobro. U njemu se uživa i onda, ako se ne može razumjeti. Osamljenost je uviek omražena i smiešna, pa makar se dogodila i nehotice. Osamljeni će više štete nanieti ugledu, što ga uživa njegova sposobnost shvaćanja, nego samom predmetu, a uz to će još ostati osamljen sa svojim lošim ukusom. Stoga, ako već ne možemo pronaći, što je na predmetu dobro, a mi gledajmo sakriti svoju nesposobnost i ne osuđujmo ga posve. Loš ukus potječe obično iz neznanja. Što svi kažu, ili jest — ili će biti.

270.

ONAJ, KOJI MALO ZNA, NEKA SE U SVAKOJ STRUCI DRŽI SAMO ONOG, U ČEM JE NAJSIGURNIJI, pa ako ga i ne će smatrati oštroumnim, smatrat će ga barem solidnim. Tko je pak učen, taj se može upuštati i dublje i raditi po svom slobodnom mišljenju. Ali, malo znati, pa se ipak upuštati u opasnost, znači hotimice tražiti svoju propast. Treba se dakle uviek držati plota, jer u onom, što znamo, ne možemo pogriešiti. Za one, koji malo znaju, pravi je onaj put, kojim prolazi većina. U svakom pak slučaju, bio učen ili neuk, uviek je pametnije držati se sigurnosti nego se udaljivati od nje.

271.

STVARI VALJA PRODAVATI POD CIENU PRISTOJNOSTI, jer tako možemo najviše zadužiti. Tražbina zanimanoga nije nikada tolika, kolika je ona, što se popusti plemenitom dužniku. Pristojnost u cieni ne poklanja, već obvezuje, a obveza je to veća, što je postupanje plemenitije. Čestitom čovjeku nije ništa skupocjenije od onog, što mu se pokloni, jer mu se time prodaje dva put i uz dvie ciene, od kojih je prva: ciena vriednosti, a druga: ciena, koju će platiti za pažnju, koja mu je poklonom učinjena. Međutim je istina, da je nizkim dušama plemenitost samo pust pojam, jer one ne razumiju jezika etike.

272.

TREBA POZNAVATI PRIRODU ONIH, S KOJIMA IMAMO POSLA, da uzmognemo dokučiti njihove namjere. Jer ako smo uočili povod, uočit ćemo

i djelovanje, i to prvo iz povoda, a onda iz pobude. Turoban predviđa uviek nesreću, a zloban zločin, jer uviek slute najgore, pa jer ne primjećuju sadašnjeg dobra, predviđaju zlo, koje može doći. Tko je pun strasti, taj govori stranim jezikom, koji se udaljuje od onog, što je na stvari. Iz njega govori strast, a ne razum. Tako govori svatko po svome razpoloženju ili po svojoj volji, a svi sve, samo ne istinu. Treba se naučiti razpoznavati svako lice i iz njegovih crta čitati dušu. Neka se u onom, koji se uviek smije, upozna luda, a u onome, koji se nikad ne smije, pretvaralica. Valja se čuvati onog, koji mnogo propitkuje, jer ili je lakouman ili je čovjek, koji nas vreba. Malo dobra očekujemo od iznakaženih, jer se oni obično osvećuju prirodi, pa jer je ona njima izkazala malo časti, to oni njoj ne izkazuju nikakve. Koliko je velika ljepota jednoga čovjeka, toliko je obično velika i njegova glupost.

273.

TREBA IMATI PRILIČNU SNAGU, jer je ona čarolija onoga, tko je mudar i uljudan. To je magnet naših ugodnih svojstava i treba ga upotriebiti više na sticanje naklonosti nego u pravu korist, ali ipak i za jedno i za drugo. Nije dosta imati zasluga, ako ih ne podupire naklonost, jer samo od ove zavisi priznanje. Najmoćnije oruđe, kojim se vlada nad drugima i kojim se održava na kormilu, ovisi o sreći. Ali tome se može pomoći vještinom, jer gdje su izvrstne prirodne sposobnosti, tamo se i izvještačeno lakše ukorjenjuje. Onim se predobivaju srdca i dolazi postupno do posjeda sveobće naklonosti.

274.

RADI, ŠTO I DRUGI RADE, U KOLIKO TO DOPUŠTA PRISTOJNOST. Nemoj se uviek činiti važan i odvratan, jer to zabranjuje plemenitost. Nešto od svog dostojanstva može se ostaviti, da bi se stekla sveobća naklonost: kadkad treba sebi dopustiti ono, što većina sebi dopušta, ali ipak nipošto i ništa, što bi bilo nepristojno. Tko javno vriedi za ludu, ne će ga nitko tajno držati za pametna. U jednom danu veselja može se izgubiti više nego se dobilo u sve dane, kad su nas štovali. No ipak se ne treba uviek ni izključivati, jer odvajanjem osuđujemo ostale. Još manje se smijemo kicošiti i kočoperiti; ostavimo to spolu, kojem je to svojstveno. Smiešno je što više i vjersko pretjerivanje. Čovjeku ne dolikuje ništa bolje nego izgledati kao čovjek. Žena može savršeno afektirati mužka svojstva, ali ne i obratno.

275.

SVOJ UM TREBA ZNATI OBNAVLJATI POMOĆU PRIRODE I UMJETNOSTI. Govori se, da se priroda ljudska mienja svake osme godine. Ako je tako, onda neka to bude poboljšavanje i oplemenjivanje ukusa. Poslije prvih sedam godina dolazi nam razum, a onda se treba svake godine postupno pridružiti razumu po jedna nova savršenost. Promatrajmo tu prirodnu promjenu i pomažimo je i nadajmo se popravku i drugih ljudi. Odatle dolazi, da su mnogi s položajem i sa zvanjem promienili i svoje ponašanje. To se često i ne primjećuje, dok se ne pokaže u najvećoj mjeri. Čovjek je s dvadeset godina

paun, s trideset lav, s četrdeset deva, s petdeset zmija, sa šestdeset pas, sa sedamdeset majmun, a s osamdeset — ništa.

276.

ZNATI SE POKAZATI U SJAJU. To znači: svoje prirodne darove znati pokazati u svoj njihovoj svietlosti. Svaki prirodni dar ima svoje vrieme i ono se mora upotriebiti, jer svaki dan ne će biti dan slave. Ima tako krasnih ljudi, kod kojih jako sja i ono, što je maleno, a što je veliko, sja toliko, da mu se moramo diviti. Pridruži li se izvrstnim prirodnim darovima sposobnost, koja im daje mogućnost da sjaju, tada oni steku glas kakvog čuda. Ima i naroda, koji su sjajni, a španjolski je u najvećoj mjeri. Samo je svietlost učinila, da se iztakne krasota stvorenog svieta. Sjaj izpunjava mnogo, nadoknađuje mnogo i daje svačemu drugi život, osobito, ako se oslanja na stvarni sadržaj. Nebo, koje daje savršenosti, daje tima savršenostima i nagon da sjaju, jer jedno bez drugog ne može biti. Pokazivati sjaj nije lako; tu se traži vještina. I ono, što je uzorno, ovisi o prilikama i nema uviek svoj dan. Pokazivanje sjaja ne dovodi do uspjeha, ako se čini u nevrieme. Više nego ikakva druga odlika treba biti čisto od afektacije. Ono se uviek razbije o tu nezgodu, jer tada graniči s taštinom, a ova s onim, što je za prezir. Ono mora biti vrlo umjereno, da ne postane prostačko, jer je svako pretjerivanje u njemu na slabom glasu kod razboritih ljudi. Tu i tamo sastoji se i ono više u niemoj rječitosti, čineći da naše savršenosti slučajno i zbog nemarnosti izbiju na vidik, jer s njima najuspjelije paradiramo baš

onda, kad ih mudro skrivamo, budući da se takvim skrivanjem najživlje pobuđuje radoznalost. Veoma je pametno i to, da ne odkrivamo svu savršenost od jedanput, već da kradomice odkrivamo samo pojedine njezine dielove kao za pokus, a onda sve više i više. Svako sjajno djelo mora biti zalog za drugo još veće i još sjajnije, a u oduševljenju za prvo djelo mora biti sadržana čežnja za onim, koje će tek doći.

277.

KLONI SE OBILJEŽJA, MA KAKVA BILA, jer i sama odličja gube značaj, čim se njima hoće označiti odlikovanje. Obilježja nastaju iz sposobnosti, a osobenost se uviek osuđuje: osobenjaka ostavljaju osamljena. I sama ljepota, ako je preobilna, šteti našem ugledu, jer ga vrieđa već tim, što privlači svačije oči na se; koliko će nam tek više štetne biti osobenosti, koje su i tako na lošem glasu. Pa ipak neki bi htjeli postati svuda poznati makar i po poroku, pa se nastoje odlikovati u pokvarenosti, ne bi li postali dionici kakve god, makar i bezčastne časti. I pri samoj uviđavnosti može se pretjeranost izopačiti u koješta.

278.

NEMOJ PROTUSLOVITI ONOME, KOJI PROTUSLOVI. Mora se razlikovati, da li protuslovlje dolazi od lukavosti ili od nevaljalstva. Ono nije tvrdoglavost, već kadkad i majstorija (uzporedi 212.), pa moramo biti oprezni, da nas prvo ne povuče u zaplete, a potonje u propast. Najoprezniji trebamo biti prema uhodama. Protiv lukavosti, koja služi lopovima kao ključ pri otvaranju duša, najbolje je, ako upotriebimo protulukavost, pa ključ svoga opreza ostavimo unutra.

279.

BUDI POŠTENJAK. Poštenom postupku došao je kraj: obveze se ne priznaju; riedko se nailazi na međusobno hvalevriedno ponašanje, što više, najbolja se usluga najslabije nagrađuje. Takav je danas običaj na cielome svietu. Ima čitavih naroda, koji su skloni opačini. Kod jednog se uviek treba bojati izdaje, kod drugog nestalnosti, a kod trećeg prevare. Ali loše ponašanje drugih neka ne bude za nas predmet, u koji ćemo se ugledati, već predmet, prema kome ćemo biti oprezni. Pri tome postoji opasnost, da se pri promatranju nekog nevaljalog ponašanja ne uzdrma i naše poštenje. Ali poštenjak ni među drugima ne zaboravlja nikada, tko je on.

280.

GLEDAJ NAĆI MILOSTI KOD UVIĐAVNIH LJUDI. Slabačko »da« jednog izvrstnog čovjeka mora se uvažavati više nego podpuno odobravanje svjetine. Jer iz mudrih govori uviđavnost, pa nam odatle njihova pohvala donosi neizcrpno zadovoljstvo. Razumni Antigon usredotočio je svu svoju slavu u jednom Zenonu, a Platon nazivaše Aristotela svojom čitavom školom. Neki idu samo za tim, da napune svoj želudac, pa bilo to i s najprostijim smećem. I samim vladarima potrebni su ljudi književnici i boje se njihova pera više nego ružna žena slikara.

281.

SVOJU ČAST I POŠTOVANJE UVELIČAJ ODSUTNOŠĆU. Kao što prisutnost umanjuje slavu, tako je odsutnost uvećava. Tko je, bivši odsutan, vrieko je odsutnost uvećava. Tko je, bivši odsutan, vriedio za lava, postao je često u prisutnosti samo smiešan majmun. Veliki talenti gube dodirom svoj sjaj, jer je lakše primietiti koru na površini nego veličinu duševnog sadržaja. Moć utvaranja dopire dalje nego vid, a obmana, koja obično ulazi kroz uši, izlazi kroz oči. Tko se drži mirno u sredini kruga svoje slave, održat će svoj ugled. I sam Feniks živi osamljen zato, da osamljenošću pobuđuje čežnju za sobom i da radi te čežnje ostane štovan i cienjen.

282.

IMATI DARA ZA IZUM. Ovaj prirodni dar pokazuje najvećeg genija. Ali gdje je genij, koji bi bio makar bez malo ludila? Ako je pronalaženje stvar genijalnih, onda je dobar izbor pri tome stvar razumnih. Prvo je osobiti dar neba i mnogo je rjeđe, jer je pravi izbor uspio već mnogima, a dobar izum samo malome broju, i to prvima po vriednosti i po vremenu. Svaka novost laska, a je li bila sretna, to daje onome, što je dobro, dvostruki sjaj. U stvarima izbora novost je opasna radi paradoksa, ali u stvarima genija ona je pohvalna. No, ako je uspjela, zaslužuje priznanje i u jednom i u drugom slučaju.

283.

NE NAMEĆIMO SE, pa nas ne će nitko obilaziti. Ako hoćemo, da nas drugi uvažavaju, moramo i mi sami sebe uvažavati. Sa svojom ličnošću treba biti štedljiv, a ne izdašan. Trebamo doći, kad nas se zažele, pa ćemo imati dobar doček. Nikada ne smijemo doći nezvani, a otići valja samo, kad nas pošalju. Tko poduzme nešto sam od sebe, taj će, ako mu ne pođe za rukom, svu nevolju natovariti na sebe; uspije li pak u svom podhvatu, nitko mu ne će reći: hvala. Nametljivoga zasipavaju svakojakim omalovažavanjem i prezirom; njega sramotno guraju van upravo zato, što se bezobrazno upleće.

284.

NE TREBA UMRIETI ZBOG TUĐE NESREĆE. Treba poznavati onoga, koji se zaglibio, i znati, da će nas zvati u pomoć, kako bi se poslije mogao tješiti patnjom tobože nas obojice. Takvi ljudi traže nekoga, koji bi im pomogao snositi nesreću, pa u nesreći pružaju ruku i onome, kojem su u sreći leđa okretali. Veliki je oprez potreban, ako hoćemo bez opasnosti za se pomoći onima, koji se počinju utapljati.

285.

NE SMIJEMO NIKADA BITI OBVEZANI SVIMA, NITI IKOME ZA SVE, jer inače postajemo robovi, ili još gore, robovi sviju. Jedni se rađaju u sretnijim prilikama nego drugi: oni, da čine dobra, a ovi, da ih primaju. Sloboda je mnogo vriednija od poklona, za koji je prodajemo. Veću važnost treba polagati na to, da mi ne ovisimo ni o kome, nego da mnogo drugih ovisi o nama. Jedina odlika vladanja sastoji se u tome, što se vladanjem može učiniti više dobra. Osobito ne treba smatrati milošću onu

uslugu, koja se nekom nameće, jer tuđa lukavost zna hotimice tako udesiti, da nam tuđa usluga mora biti od potrebe.

286.

NE RADI NIKAD NIŠTA, KAD SI RAZDRAŽEN, inače ćeš sve pokvariti. Ne može za sebe raditi, tko nije pri sebi; a strast uviek protjera razum. U takvim prilikama neka nas zastupa kakav razborit posrednik, a takav će biti svatko, koga nije obuzela strast. Gledaoci vide uviek više nego igrači, jer nisu razdraženi. Čim opazimo, da dolazimo izvan sebe, neka naša razboritost odmah zasvira odstup; jer tek što će krv sasvim uzavreti, mi ćemo se već okrvaviti i za tren oka steći ćemo gradiva, radi koga ćemo se dugo i dugo morati stidjeti i koje će služiti drugima za ogovaranja.

287.

ŽIVJETI PREMA PRILIKAMA. Naša djela, naše mišljenje i sve mora se upravljati prema prilikama. Treba htjeti, kad se može, jer vrieme i prilike ne čekaju ni na koga. Ne treba živjeti po načelima, koja se stvaraju jednom za uviek, izuzevši ona, koja idu vrlini u prilog. Isto tako ne smijemo svojoj volji propisivati točne zakone, jer ćemo već sutra morati piti vodu, za koju danas nismo marili. Ima takvih zadrtih tvrdoglavaca, koji zahtievaju, da se u kakvom podhvatu sve okolnosti podrede njihovim budalastim mušicama i nikako drugčije. Naprotiv! Mudar zna, da se razboritost sastoji u upravljanju prema prilikama.

288.

NIŠTA NE PONIŽAVA ČOVJEKA VIŠE NEGO KAD DOPUSTI, DA VIDE, KAKO JE SAMO ČOVJEK. Onoga dana, kad vide, da je na čovjeku sve samo čovječje, prestaju ga smatrati nečim božanskim. Lakoumnost je najveća zapreka, da dođemo do ugleda. Kao što se smotren čovjek drži nečim višim od čovjeka, tako se lakouman drži za nešto niže od čovjeka. Nema pogrješke, koja više ponižava, jer je lakoumnost prava protivnost smotrene i težke ozbiljnosti. Lakouman čovjek ne može imati osobitog sadržaja, osobito, ako je star, kad ga već i godine sile, da bude smotren. Iako tu manu imaju mnogi, ipak ona nije zato ništa manje nego nešto, što do skrajnosti ponižava.

289.

VEOMA JE SRETAN, TKO JE UZ POŠTOVANJE STEKAO I LJUBAV. Čovjek obično ne smije biti veoma omiljen, ako hoće sačuvati štovanje prema sebi. Ljubav je smjelija od mržnje. Naklonost i štovanje nije lako spojiti. Istina, ne trebaju nas se previše bojati, ali nas ni previše voljeti. Ljubav uvodi intimnost, a ukoliko intimnost napreduje, utoliko štovanje nazaduje. Bolje je imati ljubav, koja štuje, nego koja se sasvim predaje, jer je kao takova pristala za svakoga.

290.

ZNATI IZPITIVATI. Pažnja mudra čovjeka neka se utrkuje s uzdržljivošću opreznoga. Mnogo je razuma potrebno, da se izmjeri tuđ. Važnije je po-

znavati ćudi i svojstva ljudi nego raznih biljaka i kamenja, jer je to jedno od najoštroumnijih zanimanja u životu. Rude se poznaju po zvuku, a ljudi po govoru. Rieči označuju poštenje, ali ga još više označuju djela. Pri izpitivanju rieči i djela traže se izvanredan oprez, duboko promatranje, fino pojimanje i pravilno prosuđivanje.

291.

OSOBNA SVOJSTVA MORAJU NADILAZITI DUŽNOSTI ZVANJA, a ne smije biti obratno. Ma kako veliko bilo zvanje, uviek se čovjek mora pokazati, da ga nadvisuje. Duh, koji obuhvaća mnogo, širi se u svom zvanju sve to više, i sve više i više izbija na površinu. Naprotiv će malen duh ubrzo pokazati svoju slabost i na kraju krajeva propast će i u dužnostima i u ugledu. Veliki August zalagao je svoju čast u to, da bude veći kao čovjek nego kao vladar. Ovdje doprinosi inteligencija, a mnogo može pomoći i dobro promišljeno samopouzdanje.

292.

O ZRELOSTI. Zrelost se iztiče u vanjskom ponašanju, a još više u moralu. Materialna težina čini skupocjenim zlato, a moralna čovjeka. Zrelost razastire preko svih svojih sposobnosti neku vrst uljudnosti i izaziva štovanje. Ozbiljnost čovjeka okvir je njegove duše. Ona se ne sastoji iz nepokretljivosti glupana, kao što bi željeli lakomisleni, nego iz nekog veoma mirnog autoriteta. Njezin govor su sentence, a njezin rad djela, koja uspievaju. Ona zahtieva vrlo

savršena čovjeka, jer je svatko u onoj mjeri podpun čovjek, ukoliko je zreo. Prelazeći iz djetinjstva počinje se zadobivati ozbiljnost i autoritet.

293.

UMJERITI SE U SVOM MIŠLJENJU. Svatko stvara svoje nazore po svom probitku i drži, da za to ima i suviše razloga. Kod većine mora presuda prepustiti mjesto sklonosti. No lako se dogodi, da se sukobe dva sasvim protivna mišljenja, pa svako misli, da je razboritost na njegovoj strani, premda razboritost, koja se ne da falsificirati, nije nikada imala dva lica. Tko je mudar treba u jednoj takvoj težkoj prilici raditi promišljeno, pa će onda nepovjerenje prema samom sebi popraviti njegov sud, što ga on ima o ponašanju svoga protivnika. On se treba postaviti jednom i na protivno stanovište i odatle izpitati razloge drugoga, pa onda ne će tako sliepo onoga osuđivati, a sebe opravdavati.

294.

NE TREBA SE ČINITI, VEĆ BITI DJELOTVORNI. Mnogi daju sebi izgled, kao da vrše važne poslove, a bez i najmanjeg razloga. Iz svega prave nešto tajanstveno, i to na najgluplji način. Pretvaraju se kao kameleoni, samo da se drugima svide, a za sve su neizcrpiv predmet podsmievanja. Taština je svuda odvratna, a ovdje i smiešna. Oni su mravi, koji prosjačenjem skupljaju velika djela, i pomoću njih dolaze do časti. Mi naprotiv ne trebamo ni najmanje afektirati svoje najveće odlike, već se zadovoljiti radom, a drugima ostaviti da govore o njemu.

Svoja djela trebamo predavati, a ne prodavati ih. A ne trebamo ni najmiti zlatna pera, koja pišu takav gad, da se mudri moraju gnjušati na nj. Bolje je nastojati, da budemo junaci, nego se graditi junacima.

295.

ČOVJEK S UZVIŠENIM SVOJSTVIMA. Svojstva prvog reda čine ljude prvog reda, a jedno jedino od ovih vriedi više nego veliki broj osrednjih. Bijaše neki čovjek, koji je volio, da mu sve stvari budu neobično velike, pa čak i pokućtvo. Koliko se tek više mora velik čovjek brinuti za to, da svojstva njegova duha budu velika. U Bogu je sve bezkrajno i neizmjerno, pa i u junaku mora sve biti veliko i veličanstveno tako, da se sva njegova djela, pa i njegovi govori, pokažu odjeveni u raskošnu, veličanstvenu uzvišenost.

296.

RADI UVIEK, KAO DA TE NETKO GLEDA. Ono je oprezan čovjek, koji vidi, da ga vide, ili da će ga vidjeti. On zna, da i zidovi čuju i da loša djela hoće puknuti, dok ne izađu na vidjelo. I kad je sam, radi on kao da je pred očima čitava svieta. Budući da zna, da će se jedan dan saznati sve, on već sada gleda kao svjedoke one, koji će to morati biti poslije, kad prodre glas o njegovu radu. Onaj, koji je želio, da ga cieli sviet uviek može gledati, nije se nikada brinuo o tome, da li ga je tko mogao gledati u njegovoj kući iz neposredne blizine.

297.

TROJE SAČINJAVA ČUDO OD ČOVJEKA, i to troje najveći je dar božanstvene blagodati. Plodan duh, dubok razum i u isti mah uzvišen i ugodan ukus. Pravilno pojimati velika je prednost, no još je veća pravilno misliti i moći razabrati, što je dobro. Razum ne smije biti u hrbtenjači, jer bi tu bio više tegoban nego oštar. Pravilno mišljenje plod je razumne naravi. U dvadesetoj godini prevlađuje volja, u tridesetoj duh, a u četrdesetoj sud. Ima glava, koje svietle kao risove oči, i mogu sasvim točno razpoznati predmete i tamo, gdje je najveća pomrčina. Drugi su stvoreni za priliku i uviek padnu na ono, što najbolje služi sadašnjoj svrsi; njima se daje i mnogo i dobro. Krasna je to plodnost! Međutim dobar ukus začini čitav život.

298.

ČOVJEK SE NE TREBA ZASITITI. I samu kupu s nektarom treba trgnuti s usana, jer se po žudnjama mjeri poštovanje. Pa i kod same je tjelesne žeđi liepo, kad se ona samo utaži, ali ne sasvim ugasi. Dobro, ako ga je malo, dvostruko je dobro; čim se pak obnavlja, gubi znatno u vriednosti. Opasno je zasititi se onim, što se sviđa, jer zasićenost može prezreti ono, što je najizvrstnije, pa čak i što je bezsmrtno. Da bi se nekome svidjeli, glavno je pravilo, da njegov apetit za nama zatečemo razdražen onom istom glađu s kojom smo ga ostavili. Moramo li pobuditi nečije nezadovoljstvo prema sebi, onda ga

je bolje pobudili tim, što ćemo učiniti, da nas s nestrpljenjem želi i traži, nego da nas se zasiti. Težko stečena sreća dvostruko se uživa.

299.

JEDNOM RIEČI — TREBA BITI SVETAC i time je rečeno sve odjedanput. Vrlina je zajednička sveza svih savršenosti i središte svakog blaženstva. Ona čini čovjeka razumnim, opreznim, mudrim, razboritim, sređenim, hrabrim, nadmoćnim, čestitim, sretnim, dobrim, čovjekom istine i junakom u svakom pogledu. Troje, što u španjolskom jeziku počinje sa »s«, čini čovjeka sretnim: svetost, zdravlje i mudrost. Vrlina je sunce mikrokozma ili malog, sićušnog svieta, a njegova je hemisfera čista savjest Vrlina je tako liepa, da nalazi milosti i pred Bogom i pred ljudima. Ništa nije tolike ljubavi vriedno kao vrlina, a ništa tako odvratno kao porok. Sve je drugo šala, samo je vrlina zbilja. Sposobnost i veličinu treba mjeriti po vrlini, a ne po prilikama, koje nanese sreća. Samo je vrlina sama sebi dosta: ona čini čovjeka u životu dostojnim ljubavi, a po smrti dostojnim spomena.

POGOVOR

»Izvor mudrosti« prievod je knjige, koju je godine 1653. sastavio Don Vincencij Huan de Lastanosa, kao izbor odlomaka iz dvanaest filozofskih djela Baltazara Graciana (1604.—1658.), rektora isusovačkoga kolegija u Taragoni. Od godine svoga izlazka preveden je »Izvor mudrosti« na sve važnije europske jezike, a u njemačkoj je književnosti najviše poznat po prievodu filozofa Artura Schopenhauera. On je mogao toliko prodrieti izvan granica Španjolske i održati se živim kroz više stoljeća zbog svoga sadržaja i zbog piščeva izraza.

»Izvor mudrosti« nije djelo, koje bi poteklo iz kakva aprioristićkog filozofskog pogleda na sviet, i u kome bi bila uglavnom razvijena jedna, podpuno određena ideja, sa svim njezinim posljedicama. To je niz međusobno nepovezanih misli, koje su nastale u različitim zgodama i napisane u različitim prilikama, ali ih u jednu cjelinu veže ličnost samoga pisca. On nije bio toliko abstraktan filozof, koliko čovjek, koji je vrlo dobro poznavao život i ljude, proniknuvši duboko u njihove tajne, u skrovite izvore njihovih težnja. Pripadajući ujedno redu, koji se uviek odlikovao stegom, jasnoćom ciljeva i poznavanjem ljudskih naravi, pisac se ističe sigurnošću, kojom iznosi svoje refleksije. Cielo je njegovo djelo niz opažanja o tome, kakav bi morao biti čovjek u različitim položajima života i kako bi morao stajati prema različitim pitanjima, pred kojima se može naći. Knjiga nije zanimljiva i vriedna samo u dielovima, iz kojih se dadu crpsti dobre pouke o tome, kako bi pojedinac imao udesiti svoj život, nego još više tamo, gdje se vidi, kakav život jest. Zato se neka mjesta u njoj doimaju gotovo grubom iskrenošću. Kad Baltazar Gracian na pr. tvrdi, da čovjek mora kriti svoje namjere, da ne smije pred višima pokazati svoju premoć, da mora izkoristiti tuđe slabosti i t. d., onda to na prvi pogled ne može privući čitaoca, koji je navikao na zahtjev moralista, da ćudoredna načela treba vršiti, makar što se dogodilo. Ali to ne umanjuje točnosti njegovih tvrdnja.

»Izvor mudrosti« nije napisan kao cjelovito filozofijsko ili moralističko djelo. U njemu nije iznesen nikakav sustav, koji bi pisac dokazivao logičkom povezanošću misli. To je vrlo velik broj aforizama, izrečenih sažeto, uviek vrlo književno, sa sigurnošću, s osobitim smislom za prelive fraze, kao i za ono, što se ne izriče izravno, već se iz rečenicâ dade osjetiti. Knjiga privlači čitaoca svojom nabijenošću, šarenilom. Pripada onoj vrsti spisa, koji — kao Pascalove »Misli«, Labruyèreove i Larochefoucauldove maksime i opažanja, pa Schopenhauerovi aforizmi o životnoj mudrosti — ne sadržavaju određen sklop misli, ali su umjesto toga puni zapažanja o vječnim svojstvima čovjekovim. Ona je naoko daleko od svake stručnjačke filozofije, ali zato svojom jasnoćom, određenošću i prodirnošću opažanja pruža u mnogome više od velikog broja knjiga, koje smatraju čistom filozofijom.

Sadržajne i stilske odlike »Izvora mudrosti« još su prema tome uviek tolike, da opravdavaju, nakon tolikih prievoda na druge jezike, i njegov pojav na hrvatskome.

